

Del Coll. de la Com. de H. de Granada. BBE

IOANNIS SERVILII R-10522

DE MIRANDIS
ANTIQRVORVM OPERI-
BUS, OPIBUS ET VETERIS ÆVI RE-
BUS, PACE, BELLOQUE MAGNIFICE

GESTIS. LIBRI TRES.

AD LADISLAVM VRSVLVM EQVITEM
AVRATVM V. CLAR.
CVM INDICE.

QVIBVS ACCESSIT HIPPOLYTTA COLLIBVS IN-
crementa Vrbiũ : Sive de causis magnitudinis Vrbiũ,
Liber Vnus, nunc primum in lucem
editus.

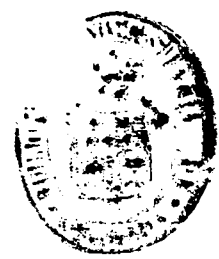
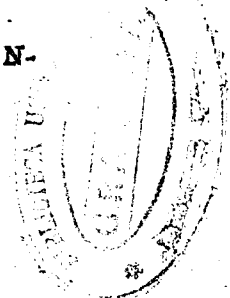

Cum Gratia & Privilegio.

LUBECÆ

Ex officina typographica Laurentii Alberti Bibliopole.

ANNO CHRISTI
M. DC.

Del Coll. de la Comf. de Jhy de Granada. BBE

IOANNIS SERVILII R-10522

DE MIRANDIS
ANTIQRVORVM OPERI-
BUS, OPIBUS ET VETERIS ÆVI RE-
BUS, PACE, BELLOQUE MAGNIFICE

GESTIS. LIBRI TRES.

AD LADISLAVM VRSVLVM EQVIEM
AVRATVM V. CLAR.
CVM INDICE.

QVIBVS ACCESSIT HIPPOLYTI A COLLIBVS IN-
crementa Urbium : Sive de causis magnitudinis Urbium,
Liber Vnus, nunc primum in lucem
editus.

Cum Gratia & Privilegio.

LUBECÆ

Ex officina typographica Laurentii Alberti Bibliopole.

ANNO CHRISTI
M. DC.

CONTENTA.

LIB. I.

<i>De Pyramidum prodigiosis structuris.</i>	Fol. 1
<i>De veterum portentosi operis obeliscis.</i>	4
<i>De urbis Romæ theatris.</i>	8
<i>De splendidissimis thermarum urbis Romæ structuris.</i>	20
<i>De mirandis pontium structuris.</i>	26
<i>De fluminibus derivatis.</i>	30
<i>De Romæ aquæductibus.</i>	38
<i>De veterum aggeribus munimentisq; memorabilibus.</i>	43

I I.

<i>De Principum in plebem liberalitate.</i>	55
<i>De memorandis Principum veteris ævi thesauris.</i>	64
<i>De privatorum quorundam opulentia.</i>	71

I I I.

<i>De numerosis veteris ævi exercitibus.</i>	87
<i>De sumtuosis bello victorum triumphis.</i>	145

*Quibus Novissimè accessere, De causis magnitudi-
nis urbium.* 156

CLARISS. ET PRÆSTAN-

TISS. VIRO D. LADISLAO VRSVLO, EQVITI
aurato, Consuli Antverpiensi, Io. an. Ser-
vilius S. D.

UM ARCANA NATURÆ DUCTU, AC NESICIO QUO
genio incitante, in Principum favorem atque venerationem
promior fuerim semper, mirari satis nequeo, quo pacto nuper
fluctuantibus clarissimis quibusdam Rebusp. tumultibus, atq;
inauditis hæcenus motib; divinius quiddam atq; augustius sentire de
eadem re ceperim. Nam qui antea vulgare quiddam atq; triviale Reip.
regere gubernacula putaram: sensi quam sit paucorum, ac non nisi eo-
rum quos æquus aspexit Jupiter officium. Quod enim videamus claris-
simas Resp. atq; adeo florentissima regna, gravissimis motibus ac tem-
pestatibus concuti labefactariq; tot fortunarum commutationes re-
rumq; omnium tumultus oriri quotidie (si quis rem verò iudicii exa-
mine pensculetur) depræhendet nihil adeo in culpa esse, quam quod
civilium rerum administrationem cujuslibet esse hominis credamus:
cum rerum gubernationi præesse omnium negotiorum humanorum,
longè sit maximum, & quod summam desideret prudentiam. Non e-
nim simplex quædam aut communis imperandi regendiq; Remp. est
ratio, neq; in genere de eo præcipi potest: sed quod in omni negotio
spectandum præcipitur, hic maxime locum habet: ut quid locus, quid
tempus, quid rei ratio postulet, consideremus. quæ res non tam præce-
ptis philosophicis, quam prudentis cujuslibet præsidis consilio, usu, atq;
exercitatione constat. Eadem enim præcepta in tanta ingeniorum,
temporum, locorum, atq; adeo rerum mutatione, ac quasi μεταμορφω-
σε quædam, qui citra gravem rerum humanarum ruinam consistere pos-
sint? ut nullum plane nobis admirationem mereri debeat videri, tot
clarissimas Respubl. validissimas nationes, florentissima imperia gene-
rali illa præceptorum, quæ de gerendis rebus præcipiunt ratione, fuisse
eversas olim, atq; et jamnum everti quotidie. Non enim quod quidam
autumant, generali quædam gubernandi ratione instructum esse oportet
eum, qui rectè de rebus velit statuere, sed eam, quam partim ex di-
spulatoriis, & ad contentionem paratis rationibus, partim ex civilibus,
& de Rep. gubernanda præcipientibus legibus atq; institutis, tum ex
quotidiano rerum usu collegit cognitionem atq; prudentiam, solerti
quodam iudicio pro temporum, locorum, ingeniorum, atq; rerum ra-

tionem temperare. Ut enim solertis medici appellationem non meretur, qui omni corporis constitutioni, omni ætati, omni morbo, omni tempore eadem adhibet medicamenta, sic nec gubernatoris industrii nomine dignus erit, qui omni pedi eundem calceum (ut ajunt) studet inducere. Quare non possum non felicissimas eas habere regiones, quibus divino hoc civilis prudentiæ dono insignes principes, consules, atque senatus à diis immortalibus obtigerunt. Quod si cui sibi obvenisse hoc tempore licet jactitare regno aut Reip. certe Antverpiæ nostræ, qua toto orbe nullam quisquam opinor hac ætate florentiorem vidit usquam, licebit maximè. Veterum fabulis proditum est, insigni quopiam munere à singulis diis olim quandam, cui donorum multitudo coacervata, Pandora nomen indidit honoratam: à Jove felicitatis munere percussam, à Pallade sapientiæ, à Mercurio solertiæ, atq; item ab aliis aliis: quam rem non tam ineptè ac impiè quis crediderit: verum hæc nostra Pandora Antverpia, qua non felicitate, qua non venustate, quo non rerum successu ab eo, cui omne bonum donum referri debet acceptum, est insignita? Urbs est sive potius totius orbis theatrum amplissimum nobilitatis vetustate, loci situ, portuum oportunitate, ædium tam privatarum quam publicarum magnificentia super Garamantes & Indos nobilissima. Non tam legibus Lacedæmonem Lycurgus muniit, Athenas Solonis æquitas, ac hæc sanctissimarum legum atque politicarum quasi aggere quopiam validissimo opsepta est atq; firmata: ut dubium non sit ejus potentiæ rerumq; successui perpetuo (quod & nominis omen certo pollicetur) aliquid iri adjectum, dum sint qui earum rerum habenas prudenter (quod felicissimis avibus inito L. Ursuli & F. Dilphii Consulatu illi obtigisse optimi quiq; ac sapientissimi merito judicant,) noverint temperare. Eversa est potentissima illa Rom. imperii æmula Carthago: at cui rei id potius attribuetur, quam quod nimio militaris rei studio, sacrosanctarum legum, justitiæ, politicarum rerum cultum aut abjecerit aut neglexerit. Jacet & ingens Ilii poetis carminibus decantatissimi gloria, & antiquam Tyri nobilissimi emporii felicitatem earundem rerum neglectus evertit. & potentissimam Romanæ urbis monarchiam fortuna simul & prudentiæ legumq; cultus deseruit. Ut taceam interim quod & nostra ætas vidit, clarissimas Resp. quorundam temeritate, ne dicam, an civilitate, gravissima ruina turpiter pessundatas: quod futurum non fuerat, si præsentis rerum statui civiliter aliquid donare, quam pertinaciter occurrere maluissent. Tantum

in re-

in rebus humanis momenti habet (quod sapientes quique præcipiunt) foro uti, temporiq; sese cum industria quadam accommodare. Notum est super ea re Phocylidis carmen. *καὶρὸ λατρεύειν, μήτ' ἀνελπίσειν ἀνέμοισι.* Quam rerum moderationem, cum ditissimo Heroicarum virtutum numero, cum dii in te cumularint, quæ rectæ administrationis pars? quod boni prudentisq; viri officium merito in te poterit desiderari? Non enim commemorare lubet vetustissimam Ursulæ gentis nobilitatem, clarissimaq; majorum stemmata, non totius corporis prorsus Heroicam majestatem, ne aut affectibus duci vehementioribus, aut nimia rerum tuarum admiratione judicio errare videar. Admirari magis lubet, quæ omnibus sano judicio præditis in te videntur maximè suscipienda atq; exosculanda: incredibilem morem sævitatem, nulli non expositam benignam atq; affabilem comitatem, ingenium mirè dextrum, rerum futuram prudentiam, nusquam non sibi præseos judicium, in omni rerum genere eximium, prudentem, ac Nestoream eloquentiam, ditissimo Historiarum pœnore sic enutritam, sic rationum, sententiarumq; vibrantium ossibus ac nervis compactam, ut ipsa quodammodo Eloquentia, Prudentia, rationumq; soliditas inter sese certare videantur. His omnibus autem divinus ille tenacissimæ memoriæ Thesaurus, ingenii signum præcipuum sic subservit, ut neq; Cyro ejusmodi naturæ dono clarissimo, neq; Pontico illo rege Mithridate, qui duabus & viginti gentibus, quibus imperitabat sine interprete jura dixit, eo nomine inferior debeas judicari. Ad hæc æquitatis studium, quæ justitiam vocant: virtus in iis qui præsunt summa ac singularis, sic in te elucet atq; eminet, ut etjam cæteris omnibus naturæ dotibus, quibus à diis immortalibus ad prodigium usq; exornatus es, destitutus, sola hac, virtutum omnium periodum absolvisse videaris. Hanc qui habet, nulla virtute cassus debet judicari. Constat enim illa besepta Aristotelis Philosophorum facile principis autoritas *ἐν δικαιοσύνη συνήθειαν πᾶσαν ἀρετὴν εἶναι.* Hoc est, in justitia nullum non virtutis genus contineri. Hæc omnia cum simul cum optimis quibusq; ac prudentissimis, quorum non paucos nostra hæc habet ANTVERPIA, tacitè in te agnoverim, ac exosculatus semper fuerim, non potui mihi temperare, quin publico elogio idem aliquando facerem testatissimum, atq; inter tot undiquaq; his rebus tacitas congratulantium voces, solus sumpta ex humanitate tua confidentia, in apertam ac liberam sententiam proruperem. Quanquam id ipsum Caroli V. Imper. Rom. semper Augusti

suffragium atq; calculus, dum & te, & Dilphum civitatis hujus nostræ ornamenta præcipua, hujus tantæ urbis habenis gubernandis præponeret, fecisse videatur. Quia quidem re, quid in terris, aut amplius, aut augustius poterit contingere? Non quod aut ambire te, aut etjam delictari publico hoc testimonio credam, quem non hominum laudibus, sed sola virtute, recteq; factorum conscientia prudenter niti audiam: sed ut gliscenti indies in pectore ex virtutis tuæ admiratione amori, aliquando satisfacerem. Circumspicienti itaq; mihi, atq; mentem quoquo versus versanti, qua ratione huic rei occurrere possem, cum verba quibus animi mei sententiam & affectum aperirem, deessent, obtulit se commodum memoriæ, exemplorum, quorundam sylvula, quam olim in vetustatis commendationem ex probatissimis quibusq; authoribus, dum non paucos, incircumspectius de ea, & sentientes & loquentes ferrem iniquius, congesteram. Visum est munusculum non quidem tuæ virtute atq; amplitudine dignum, sed quale mihi per ætatem rerumque usum dare, & quo utcunq; honestissimo animi motui morem gerere licuit. Iis enim muneribus amabilem hanc tuam virtutem honoro, non quæ tu merebaris, sed quæ ipse præstare potui. Non enim libet hic verbis munusculi hujus dignitatem apud te ornare, quod non pauci maximo sibi studio habere solent, ut ne cum persuasissimum habeat ipsam C. T. summo in literis atq; hujuscemodi argumenti rebus iudicio præstare, supervacaneam plane simul & inutilem operam mihi sumere videar, & audiam quod in adagiis est *σαυτοῦ ἐπαινεῖς ὡσαύτ' ἀσυνδαιμας*, neve dum mihi impensius placeam, multis merito displiceam. Ergo qua possum veneratione atq; officio, per animi tui generositatem & dignitatem, per familiæ tuæ excellentiam, per omnigenas, quibus à diis propiciis ornatus es virtutes, precor, ut hanc *δόσιμ ὀλιγὴν τε φιλην τε*, & qua neq; accommodatius quid, neq; magis congruum dari potest, (cum optime conveniat ut Heroum gesta, Heroi, illustrium illustri, florentis ævi, magnificorumq; operum fæti, magnificentissimæ, clarissimæq; urbis Consuli dedicentur) in amoris affectusque testimonium perpetuum benignè suscipias, favoreq; quod à T. C. studiosissimo adfertur, prosequaris. CHRIS TUS Opt. Max. C. T.

patriæ commodis diu servet incolu-

mem. Antverpiæ Idib.

Aprilis,

Index

Æ gyptiorum divitiæ. Fol. 72. Potentia. fol. 98	Davidis regis opes. 65. Exercit. & Potent. 102
Ælii Adriani moles. 17. Liberalitas. 59	Demetrii regis fossio. 38
Æsopi tragædi opes. 79	Divitiæ Asia. 70
Æthiopum populofitas. 119	Diocletiani Cæsaris thermæ. 25
Africa vires, opes, & potentia. 125. 127. 129	Domitiani Cæsaris thermæ. 26. Nau- mahcia. 42. Liberalitas. 61
Agamemnonis exercitus. 96	E.
Aggeres memorandi. 43	Eliffæ opulentia. 75
Agrippæ aquæductus. 40	F.
Alexandri magni opes. 28. Fossa & agger. 37. Moles. 47. Murus. 55. Liberalitas. 56.	Floræ Romanæ divitiæ. 84
Exercitus & Potentia. 69	Flumina derivata. 30
Alexandri Severi opes. 64	Furii Camilli triumphus. 146
Amasiæ regis potentia. 105	G.
Amasis Ægyptiorum regis ædificium. 17	Gallorum vires & exercitus. 118. 119
Antonii Caracallæ thermæ. 24	Gn. Manlii Volscionis triumphus. 151
Antiochi Syriæ regis opes. 74. Exer- citus. 112	Gn. Servilii aquæductus. 40
Antonini Pii liberalitas. 64	Gordiani Cæs. thermæ. 25
Apitii popinatoris divitiæ. 82	Georgiæ oratoris, opes. 85
Apud Claudii Censoris aquæductus. 39	H.
Aquæductus Romanorum. 38	Heliogabali opes & prodigalitas. 58
Asæ regis exercitus. 104	Hieroboam & Abiæ regis potentia. 104
Augusti Cæsaris obeliscus. 7. Theatrum. 11	Hieronis Sicilia regis potentia. 106
Mausoleum. 19. Opulentia. 62. For- tuna. 144	Hierosolymitanum excidium. 107
Aureliani thermæ. 26. Liberalitas. 63	Hispaniæ vires & exercitus. 123
B.	Horti pensiles. 45
Bellum Gallicum. 134. Cimbricum. 120. 122	I.
Bellum Romanorum & Carthaginensium 131. 135	Italorum quorundam divitiæ. 85
Bruti & Cassii opes. 86	Indiæ præcip. popul. exercitus. 109. & 110
Buzæ Canusina divitiæ. 86	Iulii Cæsaris structura. 29. Fossio. 37. Mu- rus. 53. Agger. 54. Liberalitas. 61. Tri- umphus. L. 153
C.	Labyrinthus Ægyptius. 12. Cretensis. 14
Cæciliæ Claudii opes. 83	Lemnius. 14
Caligulæ fossio. 38. Aquæductus. 41. Prodi- galitas. 53. 60	Labyrinthus Porsennæ Hetruscorum regis. 15
Cananæorum regum potentia. 108	Labyrinthorum structura. 13
Chabrei Ægypti regis opes. 2	Liberalitas principum. 55
Chemmis Ægyptii regis opulentia. 2. Po- tentia. 99	Liviî Salinatoris triumphus. 147
Ciceronis divitiæ. 77	L. Cassii aquæductus. 40. L. Syllæ divitiæ. 84
Claudii Cæsaris liberalitas. 61	L. Quintii Cincinnati triumphus. 149
Claudii Neronis triumphus. 147	Luculli Romani opes. 80. Triumphus. 152
Cleopatrz divitiæ. 72	M.
Cocceii Nervæ liberalitas. 55	M. Agrippæ aquæductus. 24
Constantini thermæ. 26	M. Crassi opes. 76
Cræsi fossio. 35. Opes. 67	M. Curii Dentati facinus. 39
Curionis theatra. 10	M. Fulvii triumphus. 150
Cyri regis fossio. 32. Divitiæ. 66. Potentia. 91	M. Porcii Catonis triumphus. 149
D.	M. Scavrii structura. 9
Darii Persarum regis opes. 66. Splendor & potentia. 93. 94	M. Titii aquæductus. 40
	Mausoleum Arthemisiæ reginæ. 18
	Medorum vires & exercitus. 90
	Metellus Macedonicus. 37
	Midæ Phrigum regis opes. 68
	Miridis Ægypti regis fossio. 30
	Mithri-

Mithridatis divitiæ. 76. Potentia.	112	S.	
Mosis gloria & exercitus.	102	Sardanapalli regis divitiæ. 67. Delitiæ. 89	
Mulierum Romanarum ærarium.	86	Saul Israelitarum regis exercitus.	102
Mycerini regis Ægypti structura	5	Scipionis triumphus.	147. 150
N.		Seditiones Romanorum.	139. 143
Neronis Cæs. luxus. 11. Thermæ. 23. Libera-		Semiramidis Assiriorum reginæ structura.	
litas.	61	26. Aquæductus. 34. Aggeres. 44. Mō-	
Nervæ Cæsæ structura.	29	tes factitii. 47. Exercitus.	88
Nini Assiriorum regis exercitus.	83	Senatus Romani liberalitas.	56
Novati thermæ.	26	Septimii Severi thermæ. 25. Fossa.	53
O.		Servilii Itaurici fossio.	37
Obelisci portentosi veterum.	4	Sefaci Ægypti regis exercitus.	101
Obeliscus Thebis consecratus.	5	Sefostris Ægypti regis fossio. 31. Aggeres. 44	
Octaviæ Cæsæ. Augusti sororis liberalitas.	56	Liberalitas. 57. Exercitus.	98
Octaviani Augusti aquæductus.	41	Severi septizonium.	18
Ogdoi Ægyptiorum regis moles.	43	Simandii Ægyptiorum regis sepulchrum. 15.	
Opulentia hominū quorundā privatorū.	76	Exercitus.	100
Oziæ regis gloria & exercitus.	105	Solomonis reges opes.	65
P.		Staurobatis Indorum regis gloria, & exer-	
Pallantis Callisthi & Narcissi opes.	33	citus.	109
Papirii Curseris triumphus.	147	Surenæ Parthi splendor & magnificentia.	87
Parthorum vires & exercitus.	106	Sylvii Iudæi murus.	51
Pauli Æmilii triumphus.	151	Syracusanorum potentia.	116
Persei Macedonum regis opes.	73	Syri Babyloniorum regis horti.	44
Pertinacis Cæsar. opes.	64	T.	
Pharaonis regis exercitus.	100	Testofagum Galliæ populorum opes.	73
Pheronis Ægyptii obelorum saxa.	6	Thalestris Amazonum reginæ exercitus.	97
Philippi Macedonum regis exercitus.	96	Theatra urbis Romæ.	8
Phrynes meretricis divitiæ.	84	Thebarum Ægypti opes & exercitus.	100
Pyramides mulierum nomini & sepulturæ		Thermæ urbis Romæ.	20
consecrata.	3	Theauri principum veteris ævi.	64
Pyramidum prodigiosæ structure.	3	Thomyris Massagetarum reginæ potetia.	97
Pyramis duodecim Ægypti regū sepulchrū.	4	Tiberii Cæsaris aquæductus.	38
Plinii Secundi opulentia.	79	Tigranis Armeniæ regis vires & exercit⁹.	116
Pompeii Magni theatrum. 10. Triumph.	153	Traiani Cæsaris liberalitas.	57. 58
Pontium structura.	26	Tribuum undecim cum tribu Benjamin con-	
Priami Troiæ regis divitiæ.	68	stitus.	106
Prothæi Ægyptiorum regis filii opes.	72	Triumphum sumtuosi.	145
Psammitici regis potentia & exercitus.	99	V.	
Ptolomæi Cypri regis opulentia. 71. 74. 75		Vejentum incredibilis opulentia.	74
Ptolomæi Ægyptii fossio.	36	Venusini populi opes.	87
Ptolomæi Philadelphi obeliscus.	6	Vespasiani Cæs. thermæ. 23. Murus. 50. Tri-	
Pythii Bithynici divitiæ.	83	umphus.	154
Q.		Xerxis Persarum regis admiranda potentia.	
Q. Ciceronis opes.	78	27. 94. Fossio.	34
Q. Fabii triumphus.	147	Z.	
Quintii Flamini triumphus.	149	Zoroastris Bactrianorum regis sepulchrum.	
R.		17. Exercitus.	97
Roboam regis exercitus.	103	Zorobabelis exercitus.	806

VETERIS ÆVI GESTO- RVM MEMORABILIVM LIBER PRIMVS.

DE PYRAMIDVM PRODIGIOSISSI-
mis structuris.

PYRAMAM magnificentissima prodigiosissimaq; Py-
ramidum structura, ociosa pecuniarum ostentatio
laudem quasi iure suo sibi vsurpet. Appellantur au-
tem Pyramides, quadratæ moles, flammaram in
morem surgentes, nobilissima in Ægypto ædificia tantæ vasti-
tatis vt in quasdam earum, in cepas, allia, & caseum talentum
decem millia, & quingenta dicantur expensa. Rationem ex-
cidendi atque statuendi Pyramides docet Plinius hoc modo.
Dicantur Pyramides in eadem Ægypto regum pecuniæ ocio-
sa ac stulta ostentatio, ne pecuniam successoribus, aut æmulis
insidiantibus præberent, aut ne plebs esset ociosa. Quanquam
mihi hunc circa eam insaniam luxuriantes regum pecuniæ
scopum præfixisse videantur, vt mirabilibus his structurarum
molibus, tâquam sempiternis diuitiarum monumentis, opum
suarum perpetuam in hominum animis memoriam relinque-
rent. Fuere quidem initio vilioris famæ atq; existimationis: sed
paulatim effectum est, dum alter alteri magnificentiæ glori-
am, maioribus educendis molibus conatur præripere, vt in
eam vastitatem sint euectæ, ne humanis manibus, sed Deorum
potentia, aut Gygantæis viribus quibus montibus montes mi-
rabili roboris fiducia impositos in fabulis est excreuisse vide-
rentur, effectumq; tandem vt inter clarissima decantatissima-
que orientis miracula sacrari mererentur. In serie, ordine,
A numero

numero ac altitudine cuiusq; non futuri sumus curiosi, cum vltra quam numerari possint crebra sint horum miraculorum spectacula, vltraq; omnem celsitudinem quæ manu fieri posset fastigiata, etiam vmbrae mensuram egressæ, veluti prærupta arduaq; tenebrarum nubium procul adspicientibus impendere videantur. Ex eo autem altitudo cognoscetur quod ad radices molis positis cacumen quadraginta passuum amplitudine vix acus tenuitatem reddere videatur. His autem ne Græcorum fabulas vanitatemq; redolere credantur, nostro hoc tempore Petri Martyris in eas terras legati opera, fidem conciliauit.

DE CHEMMI REGE ÆGYPTIO.

IN hanc vetustatis laudem admirationemq; Chemmis Regis opulencia prima procedat. Huius opus totum ex Arabicis lapidicinis constabat, altitudine vltra iugera octo eductum, quatuor angulorum paribus interuallis distinctum, quorum quolibet ab inferiori parte iugera septem continebat, ex lapide durissimo, difficillimoq; ad tractandum, sed æternum permanenti constans. Magnitudini operis trecenta sexaginta hominum milia annis viginti deputata fuere. Quanta autem fuerit operis vastitas hinc colliges, quod post trium milium quadringentorum annorum interualla, integrum inconcussamq; persistans stupore atq; terrifico quodam horrore etiam ipsius Diodori Siculi id spectantis oculos perstrinxerit.

DE CHABRÆO ÆGYPTIO REGE.

NEe sumptuosissima hac patris structura remoratus filius Chabræus, tanquam ex largissimis auri venis immensa opum vi scaturiente, simili honori studens, opulencia, structuraq; artificio ex æquo cum priore certantem erexit Pyramidem, vt quemadmodum imperii, ita & gloriae magnificentiaq; paternæ hereditatem adsumeret. Hanc ex patris opere

quili-

quolibet facile æstimauerit. Evidentissimum immensæ opulentiæ argumentum, & ἀέυναου ἰσθὶ ἐπιζήτοιον ἔσεν τὸν χεύου, neq; diuites illas renascentis auri venas vlla prodigalitate exhauriri potuisse.

DE MYCERINO ÆGYPTIO REGE.

MYcerinus quoq; memoranda hac Pyramidum fama totum orbem diuitiarum admiratione impleuit, edocuitq; quantum priorum regum insanis sumptibus opes fuerint labefacta, qui eo maximæ nomine locupletissimam gloriam est adsecutus, quod priorum regum sumptibus, omnibus exhaustis regni eius terris, tam vastum structurae opus, aut animo concipere, aut sumptibus circumscribere non sit veritus. Erant singula latera iugerum trium ex eodem quo reliquæ Pyramides lapide, nisi quod nigro à fundamentis ad quindecim cubitos confurrexerint. Quid dicam? neq; sumptu, neq; altitudine, neque artificio reliquis futura erat inferior, ni intempestiua præcoxq; fati necessitas, pulcherrimos magnificentissimosq; conatus interuentu suo dirupisset.

DE TRIBVS ALIIS PYRAMIDIBVS A SINGVLIS

regibus prædictis, vxorum nomini atq; sepultura consecratis.

Magnitudine rerum hactenus gestarum cuius merito non obstupescat animus? Vterius tamen itum est ab iisdem quos trium prædictarum Pyramidum autores commemorauit. Non contenti enim hucusq; profusionis habenas laxasse, nec priorum operum sumptu territi, nec opum diffidentia remorati, singuli singulis quas duxerant vxoribus, Pyramidum moles, opus artificio structuraq; cum prioribus pari, omnia omnium Ægyptiorum ædificia excedens, euexere. In quibus non tam regum impendia, quam architectorum ingenia & artem admireris. Quanquam tertiam minimum quidem illam, sed

A 2

lauda-

laudatissimam à Rhodope meretricula, Æsopi fabularum Philosophi conserua, meretricio quæstu opibus conquisitis, maximo miraculo constructam, Plinii secundi Historia adserat.

De Pyramide duodecim Ægypti regum communi sepulcro.

SAbbacus rex deorum cultui præ cæteris omnibus deditissimus, cum sacrilegio, sacerdotumq; cæde inuasum imperium obtinere detrectaret, (nam nisi per cæforum cadauera sacerdotum, viam sibi in cedendo aperiret, nocturna visa illi imperium derogabant) cumq; depositis regni insignibus ad patrios fines remeans, turbatum Reip. regniq; statum reliquisset, in duodecim Ægyptios totius regni curæ transferendæ subditis occasionem dedit. Qui cum animis maximè concordibus, consentientibusq; quindecim annos regnum administrassent, superiorum omnium regum gloriam, superbissimi operis ostentatione superare conantes, Pyramidem, præciosissimo lapide conspicuam, quadratam, quoquoersus vltra stadium protensam, sculpturæ artificio, operisque magnificentia, nullis ante constructis cedentem, ædificarunt, vt quos regni consensus, imperijq; gubernacula, concordia amicitia iunxissent, eosdem & fati necessitas, communisq; sepulturæ honor coniungerent. Quid multa? Conati sunt hac omnium ante regum gloriam, obscurare. Et ni præmatura horum dissensio opus iam cæptum interrupisset, opere, sumptu, artificio, cæteras omnes superatas, obscuriori fama gloriaq; celebrari effecissent, & superare docuissent, quibus ante nil magnificentius construi posse videbatur.

DE VETERVM PORTENTOSI

OPERIS OBELISCIS.

De Semiramide.

PYRAMIDVM narratio, similis structuræ obeliscorum memoriam nobis subiicit, quorum opera quoq; in ter clarissima or-

ma orbis miracula annotantur. Quid autem sint obelisci, cuiusq; rei gratia inuenti constitutiq; sint, commodius Marcellinus explicuerit, quem loquentem audiamus. In vrbe Roma (inquit) intra labra ingentia diuersasq; moles figmenta Ægyptiorum numinum exprimentes, Obeliscos videmus plures, aliosq; iacentes, & comminutos, quos antiqui reges, bello domitis gentibus, aut prosperitatibus summarum rerum elati, montium venis, vel apud extremos orbis incolas perscrutantes excisos, erectos diis superis in religione dicarunt. Estque asperrimus lapis in figuram metæ cuiusdam sensim ad proceritatem consurgens excelsam, vtq; radium imitetur gracilescens paulatim specie quadrata, in verticem productus angustum, manu leuigatus artificii. Primus autem Ægyptiorum rex Methres hos instituit, qui cum ignobiliori sit fama & rerum gestarum gloria, neq; multum laudis vetustati sit additurus, patietur primam huius rei gloriam Semiramidi Assyriorum regis Nini vxori attribui. Hæc ex Armeniorum montibus Obeliscum excisum, ad centum quinquaginta pedum mensuram porrectum, latitudine circa imas radices ad viginti quatuor pedes se protendente deuexit, paulatim vt dictum est excrescente longitudine, latitudine se in arctum ita constringente, vt cum longitudine latitudo paulatim decrescat. Opus laboriosissimum excisu, sed quod in deuchendo non parum plus difficultatis laborisq; exhibuerit. Curribus innumeris per immensa locorum interualla, montium asperas crepidines, vallium horrendos hiatus delatum, Euphrates flumen excepit, fidelisq; alueo concreditum Babylonæ reddidit. Cuius quæ maior gloria, quam quod in vrbis celeberrimo loco eductum septem toto orbe clarissimorum operum numero, structuræ monstrositate meruerit annumerari.

De Obelisco Thebis consecrato.

Quin & Thebæ istiusmodi insigni vetustatis monumento claræ

claræ extitere. Ad hoc opus montibus excidendum viginti hominum milia deputata dicuntur. Tantæ autem fuit vastitatis altitudinisq; , vt rex id subiecturus cum vereretur ne non machinæ quibus in altum educebatur, ponderi sufficerent educendo, quo maius periculum artificum indiligentiæ denunciaret, filium cacumini alligarit, insanaq; molis erigendæ cupiditate, filii vitam sacrilegio quodam, periculo prostituerit, vt eius laboris studio diligentiori cura Obeliscus, inconuulsus, nullaq; ex parte labefactatus erigeretur. Insigne magnificentia huius Argumentum, Cambyfis regis furorem, quo splendidissima vrbs in cineres liquecebat, cruentas, incendiisq; imbutas manus, pulcherrimo operi pepercisse. Nec hunc tamen. Habuit enim & alios duos, alterum a Smairo positum, alterum 48. cubitorum Eraphii opus.

De Ptolomæo Philadelpho.

Huius laudis hæreditatem sibi Ptolomæus Philadelphus, clarissimis magnificentia suæ insignibus, Alexandria positus Obeliscis vendicauit. Hic octoginta cubitos longitudine exæquabat, quem Nectabis rex purum exciderat, tantæ molis vt aliquando maior in statuendo quam excidendo labor fuerit: Quamquam Satyri architecti ingenio maior difficultatis pars sit euicta. E Nilo enim ad montium loca amplissima deducebatur fossa, qua ratibus duabus in latitudinem patulis mirabili artificio deportabatur, tanta difficultate, vt ob operis laborem, deuehendiq; artificium, architectus quinquaginta lentis, præter operæ eius designatum premiû donatus abierit.

De Pherone Egyptio.

TE quoq; huius gloriæ communionem dignissimum, Pheron memoria complector, qui patris Sesostris defuncti cæcitate, occulto naturæ sensu in te acceptam, magnifico hac obelorum mole expiasti. Cum enim responsum redditum esset, placato

eius Dei numine qui Heliopoli coleretur, vrinaq; mulieris quæ coniugii fœdus sanctum, illibatumq; coluisset adhibita, absolutissimo oculos fruiturum officio expertus multarum, præcipue propriæ vxoris vrinam, cum oculorum vitium ratum persisteret, tandem hortulani cuiusdam vxoris castitate, oculis cum tenebræ fugatæ, luxq; esset reddita, Dei beneficium cuius monitu oculorum aciem receperas, duobus ingentibus Obelorum saxis, omnis ætatis memoria dignissimis, latitudinis octo, altitudinis cubitorum centum rependisti. O stupendæ prodigalitati opus, quo etiam deorum meritis te parum fore credidisti.

DE AVGVSTO CÆSARE.

Hunc exterorum luxum & Roma ne quid magni in se desiderari posset, neue cuiusquam quod magnificum iudicaret, expers facti esset, & si non vniuersum, ex parte tamen est imitata. Neq; enim vt veterum labor, excidendi molestia, neq; apud extremos orbis incolas, in summorum montium iugis scrutandiangebatur difficultate, sed quos inexhaustus prisicorum regum luxus, bello domitis gētibus, aut fœliciter magnarum rerum cœptis transactis, diis superis dicarunt, euulsos tantum ad urbem suam transtulerunt. Cuius quidem gloriæ communionem primus Augustus sibi vsurpauit. Inter Romanos enim Obeliscos, singulare memoriæ elogium merebitur, qui ex Alexandria portu, miraculi gratia aduectus Puteolos, inibiq; consecratus per tenebras ignibus ostensis nocturnos nauatarum cursus dirigebat. Est & alterius cuiusdam fama pergentes nationesq; sparsa, quem siue Dei reuerentia, cuius nominis dicatus fixusq; steterat, siue quod veresimilius, operis magnificentia territus, nec mouere, nec contrectare etiam Augustus dicitur ausus. Quem Constantinus post neglecta Dei religionæ, operisq; difficultate magnanimo pectoris robore superata

per

per nili alueum Alexandriam deuexit. Cum interim parandis machinamentis, nauiq; admirandæ magnitudinis, moli deuchendæ ardentissimo studio nauatur opera, principis morte (ita ut fit) omnium ardor elanguit. Tandem tamen impositus ad id fabricatæ nauis, per Maria, Tyberisq; fluenta inusitatæ molis pondere obstupescencia, in vicum Alexandri tertio ad vrbe lapide, seiunctum infertur. Hinc lapsibus impositus volubilibus, promotusq; leuius, per Hostiensem portam Circo illatus est maximo. Sola post deuchendi, perq; terras trahendi labores restabat erectio, quæ cum fieri posse humanis viribus desperaretur, inculto hominum robori temperata industria, erectionis spem iniecit. Pars trabes paulum erectas, quarum densitas nemorum referebat figuram, subtexunt. Pars vastos innectit culmini funes, pars machinas subiicit, deniq; quod ait ille, opere omnis semita feruet. Quanta (dii immortales) molis vastitas quam post maris tyberisq; vndas superatas, in altum educi posse desperatum est. Hic etiamnum reperitur iacens in naumachia obrutus tellure, centum triginta pedum, præter basim, Cæterum vberior reip. Romanæ huius magnificentæ gloria contigit. Secutæ enim ætates & alios transtulerunt quorum vnus structura Martium quem vocant campum gloria illustrauit. Alterius cuiusdam miraculo, Salustianis hortis decus est additum. Quin & Augusti monumentum, duobus huius structuræ molibus, multam vetustati gloriam conciliauit. Habuit & Vaticanum huiusce operis insigne sumptuosissimum ab Sesostridis filio Nuncoreo excisum, cuius etiam ad nostra hæc tempora vsq; visentibus apparere manifesta vestigia, ii quibus res experientia patuit, scriptum reliquere.

DE VRBIS ROMÆ THEATRIS.

AVFERT animum Theatrorum prodigiosissimum humani ingenii ædificium, inter mira memorandaq; non infimo dignum

dignum commemorationis honore. Sed priusquam de ipso agamus, pauca quædam prælibanda sunt, ut quid sit Amphitheatrum, & cuius rei gratia constructum, intelligatur. Theatrum igitur à Græca trahitur etymologia, dicitur enim ἀπὸ τοῦ θέατρον, quod est specto, & habet hemicycli formam. Amphitheatrum autem haud dubie appellatum ἀπὸ τοῦ ὀμῆσι καὶ θέατρον, quod est circumspecto, quasi in vnum iuncta duo visoria. Amphitheatrum primum omnium Titum inuenisse Cassiodorus est auctor. Eius hæc sunt verba. Hoc Titi principis potentia diuitiarum profuso flumine excogitauit ædificiū fieri, & cum Theatrum Hemisphærium Græcè dicatur, Amphitheatrum, quasi in vnum iuncta duo visoria, rectè constat esse nominatum, quod speciem eius arena concludat, & ut currentibus aptum daretur spatium, & spectantes omnia facilius viderent, dum quædam prolixè rotunditas vniuersa collegerat. Horum autem hanc tradit Originem idem Cassiodorus, quem super hac quoq; re audiamus. Cum agricultores feriatibus diebus sacra diuersis numinibus per lucos vicosq; celebrarent Athenienses primum agreste principium in vrbani spectaculum collegerunt. Theatrum Græco vocabulo visorium appellant, quod eminens adstantis turba conueniens, sine aliquo impedimento videatur. Et infra Ritus Romani sicut cætera externa ad suam remp. non inutiliter trahentes, ædificium alta cogitatione conceptum magnanimitate mirabili condiderunt.

DE M. SCAURO.

EXcellentissimi spiritus, laudatissimæq; in huius rei structuris magnanimitatis gloriam sibi M. Scaurus vendicat, cui primam huius gloriæ laudem inuolabilis Plinii autoritas magna hac verborum commemoratione tribuit. Marcus Scaurus (inquiens) in sua ædilitate fecit opus maximum omnium, quæ vnquam fuere humana manu facta, non temporaria

raria mora, verum æternitatis destinatione. Fuit autem scenæ triplicis, trecentorum sexaginta columnarum. Pars inferior scenæ de marmore fuit, media è vitro, inaudito etiam post genere luxuriæ. Summæ columnæ imæ duodequadragenum pedum, tabulis inauratis. Cauea ipsa cœpit hominum octogintamilia. Signa ærea inter columnas fuerunt tria milia numero. Opus vix humani ingenii cogitatione circumscribendum.

De C. Curione.

HVnc tamen luxum cui nullum infantiæ genus par videri potuit. C. Curio, qui bello ciuili in Cæsarianis partibus obiit, ingenio superare contendens, in funebri patris munere theatra duo iuxta fecit amplissima è ligno arcelino, cardinum singulorum versatili suspensa libramento, in quibus vtrisque antemeridiano ludorum spectaculo edito, inter se auersis ne inuicem obstreperent scenæ, & repente circumactis vt contrastarent: postrema iam die discedente tabulis & cornibus inter se coeuntibus faciebat amphitheatrum & gladiatorum spectacula edebat, ipsum magistratum populumque Romanum circumferens. Quid miretur quis in hoc primum, inuentorem an inuentum? artificem an authorem? ausum cogitare aliquem hoc an suscipere? parere an iubere? Hæc tamen omnia Curio neque rex, aut gentium imperator, non opibus insignis, vti qui nihil in censu præter discordiam principum habuerit.

De Pompeio Magno.

Quis hic gloriæ tuæ famam sine summa inuidentiæ nota transfiliat? eum præcipuam in huius operis genere laudem diuitiæ tuæ sibi vendicauerint, qui mansura Theatri sede posita, ne singulis annis pro cuiusque victoris libidine erigendorum struendorumque theatrorum molestia magistratus laboraret, vanisque huius luxus sumptibus ne quotannis resp. vires effectæ exhaurirentur, perpetuum fama nomē ad posteros trans-

misisti?

misisti? Cuius quanta fuerit vastitas Neronis institutum satis edocet, qui Germanorum legatis regni sui vires ostentare cupiens, publicis ludis ad certum diem populum, quem sigillatim viritimque percensere infiniti propemodum operis fuerat, in hoc convocatum, caueæque eius quasi gremio comprehensum, auidorum subiecit oculis. Quid non efficiant inexhaustæ Romæ opulentia vires, quæ eas erexere moles, quas vetustatis invidia labefactari potuisse obstupescimus, easque ea temperarunt arte, vt nihil factitium, sed omnia viva viderentur, quando sic tecta cautibus fuerit, vt præter artem additam & ipsa quoque naturalis sit visa. Cauea faxis pendentibus absidatis, iuncturis absconditis in formas pulcherrimas conuenerat, ut cryptas magis excelsi montis, quam aliud humanis manibus credas fabricatum. Hæc gloriæ potentiaque monumenta quos magis quam Romanos decuerunt, vt qui imperio opibusque omnium gentium superabant imperia, prodigiosissimis quoque ea artis humanæ structuris antecederent.

De Augusto Cesare.

AB eo qui Argillaceam urbem, lateritiam sumptibus suis fecerat, infinitis præterea, ipsidemque clarissimis ornamentis eandem illustrauerat, theatrum maximum pulcherrimumque opus octoginta hominum milium capax constructum, miraculi quoque habendum loco quis negauerit. Ego te licet id sub Marcelli nepotis ex sorore Octauia nomine, vt pleraque alia sub alieno, conditum sit nomine, memoria complector, omnemque huius laudis gloriam tibi tribuo. Huius etiam adhæc nostra usque tempora pars licet vetustate, igneque corrupta, inter Capitolium & Tyberim cernitur.

De Nerone Cesare.

Dissimile ex parte exemplum, ne Titulorum numerus in infinitum excrecat his subiungendum duximus, indignissimum

B 2

rati

rati, huius facti claritudinem, quæ summum quoque diuitiarum ornamentum priori conciliat ætati, sua laude defraudari. Cupiens profusissimus princeps Tyridatis Armeniorum regis oculos nouo atque insolito profusionis luctu perstringere, unius diei opera amplissimum hoc Theatri opus auro obduxit, & quo ante ad populi multitudinem Germanis ostendendam fuerat usus, nunc ad regni opes indicandas aureis laminis textit. sic compendio quodam potentiam opulentiamque vrbs Theatri vastitas exteris prodidit, O Imperium, viris opibusque florentissimum.

DE PORTENTOSIS LABYRINTHORVM STRUCTVRIS.

ANCi antiqui æui magnificentiam Labyrinthi portentosissimum humani ingenij opus excipiat, quorum memoria vt iam memoratis operibus ætate prior, sic hoc infinita gloriæ fama latissime per omnium gentium oras non intermoritura memoriæ buccina detonat. Quod quantum vetustatem quoque non modica laude ornatum videtur operis nostri mellificio adiungendum putauimus.

De Ægyptio Labyrintho.

ET Ægyptius vt ædificandi ordine prior extitit, sic priorem quoque narrationis locum sibi obtinebit. Ac sanè quidem cum de huius conditore, summa controuersia doctorum ingenia grauissimis scrupulis torserit, difficile planè fuerit quis incam insaniam primo animo volutatam eruperit, certa opinione in tanta sententiarum varietate literis prodire.

Quare quæ parum ad magnificentiam huius commendationem attinent, omittis, veterum vestigijs insistentes, quæ verissima videbuntur, atque ad institutum cursum pertinebunt maxime scribemus. Opus fuit hoc Labyrinthi ædificium, omnium propemodum, quæ ingenio, manuque humana facta sunt, tum ob magnitudinem, plus quam humanam tum ob artificiosissimam.

manæ structuræ in imitabilisque artificij ingenium maxime mirandum. Duodecim aulis tecto operis, portis altrinsecus oppositis insignè, quarum sex contiguæ aquilonem, totidem austrum spectabant, quas portarum propemodum innumeræ moles ad cælum usque eductæ, murusque continuus obsepiebat. Domicilia habebat partim sub terras tendentia, partim terræ solo imposita, vtriusque loci tria milia quingenta. Nec vana in his fides, cum scriptorum ipsorum qui eum nobis depinxere diligentia, curiositasque non fama auditioneque tantum, sed & oculis huius rei miraculum perlustrauerit: quanquam subterraneorum aspectu, religionis metu abstinere sint prohibiti, ita vt hic sacerdotum eius loci præsidum fidei, aut assenturi, aut omnino magnificentissimæ rei cognitione carere sit necesse. Superiora autem vt duxi monstruosissimis structuris oculos mentemque ipsorum scriptorum perstrinxerunt. Aulæ, quas supra nominavi, ad conclauia hæc rursus ad cubicula transitum præbebant, è quibus egressos solaria excipiebant, indefesso structurarum ordine, errore inextricabili exitum ingressis negantia. Eundo perlustrandoque iam fessos, pluribusque emensis cœnaculis porticibusque ad nonagenos usque gradus elatis, inexplicabilis ille viarum error, crebris itinerum ambagibus, occurribus, recursibusque meatuum, perpetuo ostiorum ordine succedente, hominum animos ludens excipit. Præter hæc omnia, densissimæ Pyramidum moles ipsius molis angulos obsepiebant. Sed præstat hæc cuiusque cogitationi relinquere, ne si nimia laude à nobis celebrentur, vani, si minore quam pro merito, magnificentiam operis detrudere videamur. Quid futurum sit denique si his monstris monstruosiora laborem addere, eum in his quæ hæcenus sunt dicta vix fidem si inuenturus. Hoc tamen interim dicam. Tantas veterum opes tantamque potentiam extitisse, vt quæ illi his rebus freti profusissime designarunt, nos vix animo fideque capere possimus.

De Labyrintho Cretensi.

SECUNDUS ab Ægyptio Cretensis fuit, quem Dedalus prioris admiratus tum amplitudinem, tum artificium in Creta crexit, non vt quemadmodum prioris author, vana aut artis, aut diuitiarum ostentatione se efferret: sed vt informe illud Poëtis decantatum monstrum, inexplicabili viarum errore retineret. Hic centesimam tantum Ægyptij partem, continebat, quippe eam quæ itinerum ambages, occurfus ac recursus viarum inexplicabiles complectebatur. Ægyptios enim præter Pyramidum creberrima miracula, aularum solariorumq; frequentiam, multò ad structuræ ornamentum portentosissima habuit, Huius autem Labyrinthi structura nuda, nullisq; super vacuis sumptibus onerata, nisi quod dolosas illas ambages, inextricabilemq; Ægyptij errorem representarit. Polito lapide recti fornices concinnatiq;. Ipsum opus milia passuum amplius ambulationis continens, ita inter se recursibus occurfusq; viarum inuolutis perplexisq;, vt & ipse structuræ architectus memoriæ diffidens, cum penitiora eius Thescò comite ad abolendum infame illud minotauri monstrum non nisi primi introitus limini filo annexo, quo vestigia regeret quo ex profundissimo barathro in superas emergeret auras, cum penetrare sit ausus, Et hunc quâquam citissime eius abolita sint vestigia, perpetuo gloriæ decore honorari non inuidebimus.

De Labyrintho Lemnio.

LEMNIJ Labyrinthi cum parcissimè authores meminerint, quod ad reliquorum formam ad quorum exemplar constructus erat, exigi posse videretur, nos quoq; in eius descriptione, non anxiam admodum ponemus operam: præsertim cum nihil (quod equidem meminerim) præter cæterorum amplitudinem eximij habeat. Quare eius memoria contenti, ad cæterorum exemplaria, eos qui sagaci anxique cura cuiusvis perfectam efflagitant descriptionem ablegabimus. DE

DE ITALICO LABYRINTHO PROSENNÆ
HETRVSÆORVM REGIS SEPVLCHRO.

ITALICVM autem monstruosissimo opere nulli omnium cedentem, quis indictum pertransierit? Sensit enim & Italia dulcem illam gloriæ nominisque propagandi titillationem, barbaricisq; regum nationumq; opibus, regum nationumq; omnium domitrix se superari puduit. Huius cum structuræ insania omnem omnium fabulositatem superare videatur, vtemur M. Varronis verbis, quæ simul & plenioris rei fidem conciliabunt, simul & nos ab omni vanitatis fabularumq; praua suspitione absoluerint. Sepultus est (inquit) Prosenna rex Hetruriæ sub orbe Clusio, in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato, Singula latera pedum lata tricenum, alta quinquagenum. Inq; basi quadrata intus Labyrinthum inextricabilem, quo si quis improperet, sine glomere lini exitum inuenire nequeat. Supra id quadratum Pyramides stant quinq;. Quatuor in angulis, & in medio vna. In vno latera pedum septuagenum quinum, altæ centum, quinquagenum ita fastigiata vt in summo orbis æneus & pegasus vnus omnibus sit impositus, ex quo pendeant excepta cathenis tintinabula, quæ vento agitata longe sonitus referant, vt Dodonæ olim factum. Supra quem orbem æneum, quatuor Pyramides insuper singulæ extant, altæ pedum centum. Supra quas vno solo quinq; rursus Pyramides quarum altitudinem Varronem adijcere puduit. Fabulæ Hetruscæ tradunt tamen, æquali fuisse altitudinem cum toto opere. Quid dicam? O inconcussas regni vires quas tantæ molis impendit non labefactarit. Sed & hic tanquam dijs inuidiosus præmaturo concidit exitio.

De sumptuosissimo Simandij Ægyptiarum regis sepulchro.

DIuersi quidem tituli, sed rei propemodum eiusdem exemplum

plum subiiciemus. Ex quadraginta & eò amplius quibus clara nobilisq; olim fuit Ægyptus monumentis, solius Simandij regis sepulchrum, quod cum ob claritudinem præter cætera omnia maximè scriptorum opera enituerit, operæ precium facere visi sumus, si dispositionis huius structuræ attexamus. Cuius si magnitudinem vastitatemq; perpendas, quas statues manus, quibus tam vasta moles educi potuerit. Si artificium spectes, nihil ingeniosus magnificentiusq; humana industria cogitari posse fatearis erit necesse. Circuitu decem stadiorum mensuram complectebatur. In faucibus porta longitudine duo iugera, altitudine quinq; & quadraginta exequabat cubitos. De hinc ingressis obuium se ferebat lapideum peristylum quadratum, cuius singula latera quatuor iugerum mensuram æquabant. Hoc autem animalia varia ex vnico lapide sexdecim cubitorum exsculpta, sibi innitens sustinebant. Hoc prætergressos alia rursus porta, prioris similitudinem, forma & magnitudine per omnia referens (nisi quod largiore ornata erat sculptura) excipiebat. Ingressum huius statux tres seruabant magnitudine admirabili, vnici lapidis. Quarum vnus sedentis pedes ad septem excrescebant cubitos. Post hanc portam & aliud erat peristylum, sculpturam arte superiore etiam magnificentius, quæ mirando artificis ingenio regis vitæ transactæ quasi summam inspectantium obijciebat oculis. Non procul hinc domus erat, columnis suspensa, cuius quodlibet latus iugera duo complectebatur. Hic sumptuosissimum regij cineris receptaculum monumentum, præter summum materiæ precium, præter insanam cuiuscunq; luxus prodigialitatem, aureo circulo ad trecentos sexaginta quinq; cubitos extenso cubiti crassitudine circumdatum. In cuius spacij complexu certa mensuræ proportionem, anni, dies, astrorum motus, quidue de ijs Ægyptiorum Astrologorum obseruatio certa; experientia statuerat, futurumque prædixerat, continebatur.

Hic

Hic & aliud prodigalitatis exemplum quam in Deum eius loci præsidem ex aureis argenteisq; metallis annuatim profuderat Simandius, cuius precij summa inibi ad eius rei memoriam erat scripta. Minæter decies centena & ducenta milia milium. Quid hoc aut sumptu magnificentius, aut solerti artificis ingenie excellentius cogitari vnquam poterit?

De Zoroastæ Bactrianorum regis sepulchro.

Zoroastes Bactrianorum rex armis opibusq; potentissimus, qui primus Nini Assyriorum regis tyrannidi collecto exercitu occurrere est ausus, munificentia quæ vivus exerceuerat, pulcherrimum etiam fastigium in morte imposuit. Sepulchrū enim nouem stadiorum altitudine, latitudine decem construxit, vt quem immensus huius orbis meatus viuum non continuerat, hoc mortuum tanq̃ iam palmam præbentem haberet.

De Amasi Ægyptiorum Rege.

Amasis præter multa diuitiarum suarum exempla, ædificium è solido lapide ab vrbe Elephantina, Saim vsque artificum industria promouit, in quo triennium totum exegerunt delectorum artificum milia duo. Eius autem ædificij tectum extrinsecus erat vnus & viginti cubitorum longitudine, latitudine quatuordecim, octo sublimitate. Huiuscemodi vastissimā molem lapideam per tot montiū præcipitia, conuallium quod hiatus promotam quis est, qui inter veteris magnificentia exempla reponi debere neget?

De Ælij Hadriani Cæs. Mole.

ÆGyptiis in Pyramidum structuris non tam studio fuit vt loca munitionibus propugnaculisq; obfirmarent quam vt vanam opum suarum in posterorum animis relinquerent memoriam. Vtrumq; autem Hadriani moles obtinuit. Si quidem & vrbi propugnaculum, autoris verò nomini æternā

C

divi-

diuitiarum opinionem conciliauit. Describitur autem à Procopio hoc modo: Hadriani quondam imperatoris sepulchrum extra portam Aureliam iactu lapidis impositum. Primus eius ambitus quadrigati figuram habet, constat enim totus ex marmore pario, summa artificum diligentia exædificatus. In medio verò huius quadrati, rotunda moles adsurgit, excelsa altitudine, & tanta, vt in extrema eius parte area sit, cuius diameter vix iactu lapidis transigitur. Quam molem Belisarius occupans pro arce, & præsidio contra Gothos vsus est. Erant olim in summa parte vndique magnæ statuæ hominum, equorum, quadrigarum miro artificio elaboratæ: Has partim integras milites demoliti, partim fractas in hostes detecerunt. Hanc etiam nunc Romani Pontifices pro præsidio habent, vulgò sancti Angeli arx, dubium an vesana hominum superstitione nominatur.

De Septizonio Seueri.

COMMode nobis veterum monumentorum splendorem scrutantibus Seueriani septizonij quo imperatorum quoque cineres condebantur memoria incidit. Erat autem Septizonium magna quædam moles quadrata, quæ septem quasi zonas vel columnarum ordinibus inuicem super impositis in modum quatuor porticum ambiabatur: ita vt columnæ quanto altiores eò minores, breuioreque disponderentur: in cuius medio quatuor parietes loculos quosdam facientes surgunt in quorum summo vel regum, vel imperatorum condebantur cineres. Huius autem adhuc superesse dicuntur tres operis ambitiosissimi velut zonæ, columnarum pulchritudine, magnificentia, altitudine spectabiles ex quibus connectuntur. Quanta futura erat totius operis altitudo, si moles integra cum totis septem Zonis superesset, cum tantam tres solæ hominibus admirationem extorqueant.

De Mausoleo. Mausoli Caria regis cineribus ab vxore Arthemisia dicato.

Non

NON tam molis ipsius quam picturarum nobilitatis nomine. septem orbis miraculis clarum Mausoleum mariti amori a b Arthemisia vxore datum annumeratur. Patebat id ab Austro & Septentrione sexagenos ternos pedes. Breuius autem erat aliquantò à frontibus. Toto circuitu extendebatur, pedes quadringentos xi. Attollebatur in altitudinem viginti quinque cubitis. Columnis cingebatur xxxvi. Ab Oriente Scope artificis manu cœlatum. A Septentrione Bryacis, à meridie Timothei, ab occasu Aeocaris, tanta operis elegantia, vt inter sese artificum manus quodammodo visæ sint concertasse. Neque hætenus satis quatuor artificum industria visum fuit nobile, nisi quintus quoque accederet. Nam supra Pteron, Pyramis altitudine inferiorem structuram æquauit viginti quatuor gradibus in metæ cacumen se contrahens. In cuius summitate quadriga marmorea quam Pythis fecisse dicitur. Hæc vniuerso adiecta operi, centum quadraginta pedes structuræ huius molem euehebat. Opus immortalitatis quoque operibus merito annumerandum.

De Augusti Caesaris Mausoleo.

ETiam inuitus in hoc magnificentiæ genere consistere cogor, adeo certatim huiuscemodi operum examina (ita vt sit) ex alijs aliæ sese memoriæ offerunt, stilique nostri officium sibi efflagitant: quorum Augusti, quod non sibi tantum, sed imperatoribus cognatisque omnibus commune extruxit sepulchrum, neutiquam suo honore fraudandum videtur. Id opus in Martia valle, interque Flamineam viam ripamque Tyberis extruxit. Eius vero magnificentiam Suetonius, qui id inspexit, quod æternum id futurum putarit, scribere neglexit. Quare Cassiodorum omnium vltimum qui de rebus Romanis scribere, de eo audiamus necesse est. Cuius hæc sunt verba. Sed mundi dominus ad potentiam suam opus extollens, mirandâ Romanis erigens fabricam, in vallem Martiam tetendit Augustus.

gustus. Immenſa moles firmiter præcinctâ montibus continetur, vbi magnarum rerû indicia clauderentur. Biſſena quippe hoſtia ad duodecim ſigna poſuerunt. Commemoratione quoque inquit Strabo digniſſimum eſt quod Mauſoleum appellât, in excelsis fundatum molibus, lapide nũeo, & perpetuæ viriditatis arboribus coopertum, in ſummum uſq; ad verticem. cc. l. cubitorum, ad fluminis ripam coaggeratum. In cuius ſummo poſitum eſt Cæſ. Auguſti ſimulachrum ex ære fabricatum. Sub aggere ipſo ſunt eius loculi & cognatorum & neceſſariorum. A tergo vero locus eſt mirifica continens ambulacra. In medio autem campi ſpacio, buſti extat ambitus, & hic ipſe nũeo perfectus lapide, in circuitu ferreos cancellos habens & plantatas interius præ ſe ferentes populos. Habet duos obeliſcos, quorû alter minor quidem, ſed loco altior, qui pinciano nunc in colle proſtratus cernitur. lunæ, alter Soli dicatus. Is eſt (vt ait Plinius) Obeliſcus qui in campo Martio centum decem pedes à Meſorolide eſt inſcriptus. Splendidiſſimum & hoc commemoratione q; digniſſimum eſt opus.

DE SPLENDIDISSIMIS THERMARVM VRBIS ROMÆ STRUCTVRIS.

Riuſquam ab hac omnis magnificentiæ genere in ſigni vrbe Roma, cogitationis atiem remoueamus, viſum eſt ab his Pyramidum Obeliſcorumq; ſplendidiſſimis operibus, ad non ignobiliora eiufdem vrbis Thermarum miracula, non exigua quoq; veteris illius opulentæ argumenta tranſire. Quorum principia ob vetuſtatem, ſcriptorum opera non enituerunt. Quod quidem incurioſæ hominum negligentæ tribuetur, tanti operis primum authorem principiaq; in denſiſſimis obliuionis tenebris deliteſcere. Plurima ſunt quorum magnificentiam miramur, obſtupescimus, veneramur, cum tamen à quo inuenta conſtructaq; ſint temporum

porum iniuria nobis oblitterauerit. Hæc ſi curioſorum curioſa diligentia anxia requirat, veterum ſocordia non mea caſtigetur negligentia. Primas tamen quæ ſcriptorum admirationem meruere (ni interim nos fallat memoria) Romana magnificentia ſibi vendicabit, Vt enim balneæ tum privatiæ, tum publicæ, omni bene inſtitutæ Reip. tribuerim, ita ſumptuoſiſſimas eas propemodumq; diuinas ædificiorum cælum attingentium moles. Romanæ ſoli adſignauerim opulentæ. Nam quis ita oſcitantia diligentia ne dicam an negligentia, veterum pace belloq; res geſtas eſt ſcrutatus, qui vetuſtiſſimum balnearû uſum ubiq; ſibi obuium non obſeruauerit. Sed nos omiſſis quæ aut nullam aut ſanè perquam exiguam in ſe habent admirationem ad ſplendidiſſima horum operum exempla ſtili noſtri impetû retorqueamus. Non enim circa curioſas otioſorum hominum ſpeculationes morari nobis eſt viſum: ſed quicquid inſigne æternaque dignum memoria ſplendor effecit, quam poſſimus compendioſiſſima narratione memoriæ tradere. Proinde quid ſibi nominis ratio velit, quæue ad has moles ædificandas ratio imperatorum aut alioqui diuitijs clarorum hominum animos concitarit, deq; magnitudine vaſtitateq; dicemus. Thermas græcæ originis vocabulum eſſe quis neſcit? locaq; quæ aut calentibus aquis aut ipſis ſiue aqua fornice igneo calefacto, lauandi ſudandiq; uſum præbuerunt vocatas? eaſque extruccionum inſanias à luxu (quanquam non paucos qui in ijs deſudarunt modeste conſtet uſos) profectas, vt his officijs popularis auræ gratiſſimus ſufurrus extorqueretur, dum in ijs conueniens populi multitudo, luſibus, ſudandoq; animi vigorem excitat, iucundiſſimoque colludentium ſpectaculo oculos mentemq; recreat, dum hyemis iniuriam gratiſſimo tẽpore leuat, æſtatiq; iniurias teſtorum umbra opacitateq; diuitat. Priuatis ergo omiſſis, quas vel mediocriter diuites habuiſſe conſtat, principum circa eas res luxuriantium magnificentiam dicamus, in-

quibus nullum neque modum, neq; mensuram fuisse, ex etiam nunc extante Diocletiani Thermarum prodigiosissima mole cui non manifestum erit? quas nec barbarica ira, nec vetustatis malevolentia, nec furaces eorum manus qui aquæductuum reliquorumq; splendidissimorum edificiorum lapides ac marmora, in priuatarum ædium extruções aspórtarunt, variantesq; alternantium structurarum vicissitudines, per annos mille ducentos demoliri potuerunt: quarumq; reliquæ etiam nunc miserabiliter concisæ, vniuersæ Italiæ palatia, magnitudine, operisq; sumptuositate præcedere existimantur. Tanto veterum opes splendidiores, animi sublimiores nostris his (ne quid amplius dicam) effectis planè temporibus, vt nec reliquias quidem animo aut sumptu, in speciosissima florentissimaq; totius orbis parte, sola propemodum vetustatis imitatrice, quisquam mille ducentorum annorum spacio interiecto, superandas aut æquãdas saltem sibi existimauerit. Erant autem in his varia & propemodum infinita loca, varijs exercitijs, vsibus, voluptatibusq; deputata: quædam ad calefaciendas aquas circulari forma quæ non tantum locis nihil vltra solum infimum erectis, verû etiam pensilibus calidam ministrabant, quam iam lotionibus inquinatam, canales subterraneiq; meatus, in cloacas euoluebant. Erant Apodyteria, Lauantium vestes depositas seruantia. Aræ amplissimæ, vastissimis circumdatæ porticibus, quas diuersi coloris ingentes marmoreæ fulciebant columnæ, quarum non nullas non sine animi stupore etiam nunc adstantes obstupescimus, nonnullas iacentes, comminutasque non sine grauissimo dolore cernimus, multas pro templorum ornamentis nobilitas auferri fecit. Pavimenta vero Lithostrata, diuersicoloribus conspicua tessellulis, parietes marmoreis tabulis incrustati. Erant & Xysti laxissima amplitudine porticus, hibernis athletarum exercitijs deputatæ, & natatoria populi ludis delicijsq; exposita, & quis credat? etiam nemora, deniq; nihil

non.

non magnificentia vndiq; relucebat, vt merito inter orbis miracula sacrari cum Pyramidum reliquisque orientis miraculis superbissimis debeât. Qui aut huiusce rei gloriam hac magnificentia meruerint, iã dicere aggredior, sola nominis honorifica mentione contentus, ad ea quæ iam dicta sunt lectoris cogitationem relegans, ex quibus operis magnitudo, solerti indagatione facile perpendi poterit. Nobis quoq; hæc iam satisfactura erant, nisi peculiari oratione nobilissimorum operum auctores celebrari mererentur, & instituta scribendi ratio in exempla rem digerere compelleret.

De Nerone Rom. Imperatore.

AC primum quidem in tanto laudis splendore Neronis subit magnificentia, quæ non infimam huius gloriæ portionem sibi vendicauit, immensis Thermarum ponderibus constructis, vbi post Alexandrinæ sunt positæ, quarum etiam nunc ingentes ruinas conspici vetustatis studiosi adferunt. Neroniarum autem cum re nomen simul interijt, omnisq; huius magnificentia memoria, pari affecta, adflictaque calamitate, in perpetuismersa tenebris delitesceret, ni æternis credita res literis bona fide posterorum cognitioni foret reddita. Itaq; te nunc appellamus. Quod nunc conspicuus emineas, nunquam morituris scriptorum monumentis acceptum referre debes. Quæ enim tu ad æternitatem construxeras, breuissimum temporis spacium ita absorpsit, vt ne nominis quidem reliquæ vestigiaque in nostra versatura sint memoria, nisi fidissimis rerum gestarum custodibus, literis forent tradita. Tanto certiora minusq; mortalitati sunt obnoxia quæ doctorum hominum scriptis posteritati traduntur, quam quæ sui admiratione splendoreq; perpetuam hominum conantur eblandiri memoriam.

De Vespasiani Filio Tito August. Cæs.

Ean-

EAndem quoque magnificentiæ huius splendore instigatus Tit. Vesp. amor & delitiæ (quod ait ille) generis humani, diuitiarum potentiæq; gloriam ad posteros transmisit. Hoc tamen eius cæterorum munificentia mirabilior, quod qui in tanta alieni continentia vixerit vt ne concessas solitasq; collationes acceperit, nemini ante se munificentia, apparatus, apparatus largissimisq; edendis miraculis, impar sit repertus. Hic etiam ille qui recordatus neminem quodam die suam in se sensisse liberalitatem, omni ætati mæmorandam vocem ædidit: Amici (inquiens) diem perdidit, triduanq; vrbis incendij calamitatem multo quam ante speciosiore celebrioreq; publicarum privatarumq; ædium structura suppleuit.

De Antonio Caracala Cæs.

Verum tui infandum deuotumq; caput, cuius omnis memoria sceleratissimam fraternæ cædis detestatur impietatem inuitus memini, vtpote digni qui sempiternis obliuionis tenebris sepultus, ex omni hominum memoria deturberis, cum nihil aliud quod commemorationis gratitudinem mereatur, quam quod amplissima Thermarum erexeris miracula, per totius vitæ cursum patraris. Eximium sanè opus, cuius solearem cellam, vlla alia ratione, quam qua facta erat fieri potuisse negarint mechanici. Nam ex ære cupro cancelli subpositi esse dicti sunt, quibus concameratio tota credebatur, tanta latitudine, vt non fieri posse latior mechanices peritissimi iudicauerint. Quarum adhuc ingentes ruinae cum altissimis parietibus, columnisq; semisepultis miræ & magnitudinis & pulchritudinis conspici dicuntur. Indignus plane es, cui tanti operis gloria tribuatur.

De M. Agrippa.

Nequè ab hoc laudis genere M. Agrippa alienus extitit, qui non minus hic veræ laudis, quam in aquæductus opere meruerit. In vtroq; certe perpetua nominis sui præconia inuenit.

De septimo Seuero Cæs.

ET rebellicis rebus nemine ante imperatorum inferior Seuere, orationis meæ angustijs, præclarissimorum virorum qui hac in re nominis sui propagarunt memoriam classi interferi patere. Non ignoro enim à quanto armorum splendore te ad Thermarum officia auocem. Sed dignaberis quoq; illustrissimis principibus, qui vrbis splendorem mirabili huius generis opere illustrarunt adnumerari. Nihil tuæ gloriæ vetustatis derogauit inuidia, quæ huius tuæ structuræ opera in festissimo rosit dente, cum eius memoria etiamnum recens in hominum mentibus vigeat.

De Gordiano Cæsare.

Age & Gordianum ad hanc in vrbis Romæ splendorem effusissimorum principum classem referamus, qui præter monstruosissimam regiæ edificationem ducentas columnas vno stilo, continentis & Thermarum portentis, qualia tunc non nisi Romæ nusquam orbis terrarum habebat constructis, clarus etiam nunc in hominum animis atque nunquam moriturus viuuit.

De Diocletiano Cæsare.

Quid? an ego te prudentissime munificentissimeq; Imperator Dioclea Dalmaticæ regionis vrbe oriunde indictum abire sinam? qui quo vera opulentia tuæ exhiberes spectacula, neq; cum Imperij Rom. inclinatione, privatas opes inclinatissimis doceres argumentis, nemineq; iam commemoratorum principum validis Imperij nervis fruentium inferiorem te esse, mirandum in exquilijs Thermarum cum summa laude erexisti ædificium. Cuius adhuc operis fragmenta, ruinasq; nostra hæc tempora cum admiratione venerantur, quæ talia sunt, vt non tantum omnium principum palatia magnitudine, sumptuq; æquare, sed etiam superare ab ijs, quorum oculos tanti operis splendor perstrinxit, commemorentur.

De Cesare Domitiano.

Quod tuæ munificentiae in hoc laudis genere, perquam tenuis sensus ad nos labatur, Christiani nominis inuidiae, qua supra omnis pectoris tui violentia exarsit, non diligentissimae eorum temporum curiositati imputabis. Merito enim eorum qui sibi non virtute, sed structurarum insanjs immortalitatem promittunt opera, sempiternis obliuionis traduntur tenebris. Quare neq; ego te orationis beneficio, illustriore fama, quam violati numinis iustissimum consilium patitur, dignabor. Non enim Christianorum calamis celebrari mereris, quorum sanguine effera mentis tuæ rabies satiare non potuit. Huius quoque rei gloria vtinam æquæ tibi possit derogari, ac peruersissimæ mentis labe nomen tuum conspurcari est procliuē.

De Aureliano, Constantino, & Nouato principibus.

Non sinunt me diutius licet magnificentissimis operibus clariora ac diuersi generis exempla immorari. Sed ne nominis vestri inuidia illustrissimi principes Constantine, Aureliane, & tu Nouate qui omnes de nomine vestro vocatis Thermis Reip. gloriam honestatis, laborare videar, cum præclarorum exemplorum multitudo nos reuocet tenui, saltem, mentione honestabo.

DE MIRANDIS PONTIVM STRV- CTVRIS EXEMPLA.

De Semiramide.

Non erit hic præclarissimum interque mirabilia orientis opera numerati Pontis miraculum, quo Euphratis Babyloniam interfluentis ripas Semiramis omnis generis operum fœcundissima mulier iunxit, honore suo fraudandum. Erant enim summæ difficultatis opus aut fundamenta iaci, aut iacta non statim fluminis euer-

ti, altissimum limum flumine quo penitus ad fundamenta iacienda egesto, vix suscipiendo operi firmum solidumque solum reperiebatur, Harenæ autem subinde cumulatae, saxiq; quibus ædificij moles incubitura erat annexæ, dum inundatissimi fluminis vi, ob meatus obstructos laxarentur, rapidiore quam si libero cursu inerant, impetu vndas in Pontem illidebant. Columnæ recto erant in imum fluminis itinere demissæ, duodecimum pedum spacio inter singulas posito, ferreis truncis qui liquefacto plumbo atq; infuso ipsas Pontis coniuncturas compingerent circumuinctæ. Eæq; ne aut violenti fluminis rapiditate, aut vndarum alluuiæ labefactatæ euerterentur, cauarenturq; angulosis septæ circummunitæq; sunt structuris, in eam altitudinem extra aquas eductæ, ad quam efferuescentis fluuij rabies peruentura non credebatur, quæ omnia ne quid magnificentiae, sumptuumque, deesset, immortalis Cædro Cyparissæ, ac palma summi precij lignis ad quinq; in longitudinem stadia, in latitudinem triginta pedes coniungebantur. Opus nulli omnium quæ sequens edidit memoria neque sumptu, neq; magnificentia inferius.

De Xerxe.

Gæcorum fabulis Xerxes illustratissimæ, Isthmi Achaici angustijs exercitû labore perfossis, maioris potentiae ostentandæ libidine ex proximi conatus successu instigatû, fretum idq; Abydum Chersonesi ora salebrosa Helleponto in mare procurrente disiungit, continuis succedentium nauium ordinibus exercitui suo tranabile reddidit, cuius angustiae, ad vltiorem continentem septem erant stadiorum. Iam erat exercitum transportaturus, cum sæuior de repente exorta maris tempestas, nauium retinaculis partim intumescens vndæ vi dissipatis, partim navib; inter se collisis maximi conuulsisq; laboris difficultatisq; negotiû breuissimo momento prorsus fecit irritû. Cuius iniuriæ dolore exacerbatus regis animus, potentiae exemplo

exemplo etiam sacrilegij scelus cœpit adijcere, in non sententem Neptunum compedes mittere, acerbis conuiciorum plagis, sœuire, ac etiam si Dijs placet verbera insonare. Misit enim qui trecentas plagas infligant, compedes in pelagus mittant, ac conatibus suis rebellem Neptunum huiuscemodi increpatione castigent. O aqua amara. Dominus hoc te supplicio mulctat, quod nunquam male de te meriti cœptis procaciter resisteris. Te tamen velis nolis pedibus transmittam. Nec diutina mora. Nihil acerbissima tempestatis iactura moratus (mirabile visu dictuq;) nauium numero pelagus denuo obtexit. onimia potentię confidentia, qua non tantum exciduntur montes, vallium hiatus, æquantur, sed cui etiam ipsa rerum natura cedere cogitur.

De Alexandro magno.

Nihil huius quoq; potentię nimium fuit. Persis in Susidarum Pylarum angustijs, quas Ariobarzanes loci fretus natura, regis aduentum excepturus infederat, in fugam coniectis, Persopolim urbem regionis caput, dum recentis stragis terror desidi omnium animos detineret ignauia, festinans à Tyridate regię Gazę custodę admonitus plebem de regijs thesauris diripiendis, consilium inire, properauit eos relictos occupare. Ad hæc Tyridatis instigationes vocesq; docentis expeditum esse iter, loca ab omni hostilis fraudis suspitione esse alienissima, quasi frigidam suffundebant. Quare cum omnem bene gerendę rei spem in vnica celeritate positam cognosceret, equitatu tantum adsumpto, immensum iter vnica emensus nocte, prima luce in Araxis fluminis ripis constitit. Hic nihil tanta festinatione actum cum videret, Araxe iter impediente, nica qua tantum itineris transmiserat celeritate, flumen quoq; emetiretur, vicis qui in propinquo erant dirutis atq; direptis, faxisque in fundum demersis, strenue breuissimo momento, quod multorum annorum opus laborq; videri poterat quasi

Pon-

Ponte obduxit, inopinatoq; aduentu, plebis furore coniurationeq; discussis, arce regia thesaurisque ex voto potitus est.

De Iulio Casare.

Libentissime Cæsarem Alexandro, fortem forti, magnificum magnifico iungimus, qui Vbiorum deditiorum populi Roman. precibus motus, quos assiduis eruptionibus ferocissima Sueuorum gens territabat, quo hostem nominis sui auctoritate ac amicitię opinione qua Vbijs iunctus videretur à maleficio & iniuria coerceret, omnino Rhenum sibi trajciendum existimauit. quod quidem nauibus moliri cum ignominiosum & sui & populi Roman. dignitati reputaret, etsi nimia fluminis rapiditas, latitudo ac altitudo omnem Pontis sternendi spem eripere viderentur, mirabili tamen ratione instituta, decem dierum spacio, quibus materia etiamnum rudis comportata fuerat, omni opere perfecto exercitum traduxit. Nec semel hæc quidem. Sed secundo quoq; Rhenum cuius obiectu fretus secure hostis Cæsaris aspernabatur vires, Ponte quasi iugo captum populi Roman. vsibus seruire coegit. Tantam materiam cæsari, iuncturisque contra eam fluminis rapiditatem colligatam, breuissimo decem dierum spacio, is minime mirabitur, qui sexcentas triginta naues in summa omnium rerum inopia (cum materia ex Hispanijs esset comportanda) in commodissimo hyemis tempore ad Britannicum bellum ab eodem constructas diligentius animaduernerit.

De Nerua Imperatore.

Quid de Danubio vorticosissimo ferocissimoque flumine, tanta gurgitis altitudine, pelagique in morem latissimè diffuso, pontibus à Traiano Nerua strato dicam? Cuius quidem hæc fuit occasio. Romanę legiones Danubium traiectę, omnem eam regionem late armis tenebant, quibus ne fluuio frigore adstricto libera præsidiorum auxiliorumque negaretur

D 3

indu-

inductio, eaq; res Barbaris Romanos vexandi, rei que bene gerendæ præberet occasionem, itinere, commeandique vltro citroque facultate interclusa, opus mirandum, maximeq; mirabile adgressus est Traianus. Viginti stabant ex qua drato lapide pilæ, altitudine pedum centum & quinquaginta, præter id quod fundamentum firmitatemq; terræ immissum præbebat. Latitudine autem sexaginta pedum continebantur, inter se centum & septuaginta pedes distantes, fornicibus concamerationibusq; coniunctæ, Tantas moles in ea fluminis altitudine rapiditateq;, in limosis vadis, stabiliri, columnas extrui potuisse, maximam sempiternamq; ætati ei diuitiarum magnificentiaq; gloriam conciliauit.

DE FLVMINIBVS DERIVATIS.

De Miride rege Ægyptio.

Adem infania quæ maria fluminaq; pedibus meabilia effecit, terras quoq; nauibus permeabiles reddidit ad quod genus opera animus versus, in Ægyptij regis Miridis admirationem rapitur, qui acceptas regni habenas amplissimis splendidissimisque conatus decorare operibus, quibus & regni amplitudinem extenderet, simul sibi apud posteros perpetuam munificentia opulentiæq; gloriam lucrarent, decem stadijs supra urbem admiranda vtilitate, magnitudine incredibili, lacum tria milia & sexcenta stadia complectentem ambitu, in præcepis quinquaginta passus tendentem, effodit. Hoc quidem consilio. Nili incerta sunt incrementa, proq; ijs, fructus terra incolis partitur, nam flumen iustam mensuram excedens, superfluo limo agros reddebat inutiles, ipsaq; sibi obfistebat fœcunditas: infra consuetos autem limites sedens, siccitate nimia arefactos agros sterilitate adficiabat, alter vtroq; vergente fluuij natura, æque grauis expectanda erat agricolis calamitas, Cui incommodo huiuscemodi

di re-

di regis potentia temperamentum addidit, ne cum supra modum excreceret, diutius aquis terræ incubantibus, superfluo limo redderentur agri inutiles, neue aquæ infra consuetam altitudinem residentis defectus, eosdem siccitate perderet, quæ inundantis supra modum Nili rabiem, tanquam vinculis iniectis frenaret, & segnicie demissius se effluentis consilio castigaret, ducta à fluuio ad hunc lacum vsque per stadia octoginta quinq;, iugera latitudine fossa, quæ efferuescentis fluminis aquam receptam, nunc ostijs clausis, nunc apertis, pro agricolarum emitteret arbitrio, publicum regionis vicium priuatis sumptibus consilijq; castigauit. Quæ faucium ipsius fossæ (dij immortales) pondera, quæ siue relaxarentur, siue clauderentur, quinquaginta talenta, (quæ nostrate numismate octo milia librarum Flandricarum septingentas, & eò amplius constituebant) in sumptus sibi postulabant. Quæ eiusdem amplitudo? ex cuius vectigalibus numerosissima falsamentariorum turba, reginæ ipsi in vnguentorum delicias, reliquumque corporis cultum, singulis diebus argenti talentum suppeditabat. Non me contineo quin exclamem. O inexhaustam regni opulentiam. o animum tantis diuitijs dignum, qui ijs in multa sæcula publicæ vtilitati agros tanquam largissimo imbri irrigauit.

De Sesostris rege Ægyptio.

Memoria Sesostris quoque in huius rei munificentia semper recens posteritati erit, neque vnquam inuidiosa temporū iniuria, ignorantia hanc laudem obruet, qui omnem eā oram quæ à Memphi ad mare spectat, crebris aquarum à flumine deriuatarum alueis ita distinxit, vt duplici commoditati seruirent, campi fluuiali lymphâ rigarentur, nauesq; compendiosiore aditu reciperentur, qua ex re ampliore rerum copia terræ nauigationis commoditate imbuerentur. Neq; vnica hæc oram tanta regis sensit officia. Pluraque enim Ægypti loca, hostium incur-

incurfibus, ob itinerum facilitatem patientia, frequentibus interiectis à fluuio fossis, ab omni hostili vi secura reddidit.

De Semiramide.

HOC quoq; quam clarum memorabileq; exemplum haberi debet. Pontis per Euphratem fabricandi curam cum animo concepisset Semiramis, lacus effluuio effosso, omnem fluminis vim eò contorsit, ne aut recens iacta pontis fundamenta rapiditate sua disijceret, aut architectis perficiendiq; molendi molestiam præberet. Quanta paludis effossæ amplitudo, quæ perenni inundatione fluminis torrentis vortices gremio suo nihil grauata excepit: dum pontem diuinum planè opus strauisset, pristini aluei crepidines iisdem quibus Babylonici muri celeberrimum orientis miraculum compacti erant, solidasset, innumeros propemodum ad aquam ex vrbe descensus publicæ vtilitati eadem materia extendisset. Quibus omnibus perfectis (numinum fides) Euphratem è stagno ad priorem cursum reuocauit, An quisquam tam torpenti in veteris magnificentiæ consideratione ingenio reperiri poterit, cuius non hic præcordia dum hominum arbitrio tantorum fluminum violentiam subiectam, ac quasi eorundem nutu sursum deorsum iactatam audit, flagrantissimo admirationis igne calefcent.

De Cyro Persarum rege.

NON minus admirationis in hominum animis eiusdem imitatione exempli reliquit Cyrus, quanquam non iisdem quibus illa moxus causis, sed per animi impotentiam grauissimis iracundiæ succumbens adfectibus, vt quam illa publicæ vtilitati operam desumpserat, hic inani vindictæ cupiditate in non sentientem exardescens, exhibuerit. Expeditione in Babylonem desumpta, cum Gyndis amnis ripas, multas emensus terros attigisset, qui cum vndarum obiectu diutius aliquantò quam tanto furori par erat, à cœpto itinere retineret, rapidioribusq;

ribusq; vorticibus, altioreq; aqua pedestrem negans transitu, non nisi nauium adiumento spem transportandi exercitus faceret, è sacris equis (quos tum sic vocabant) quidam siue iuuenili quadam petulantia, siue virtutis ostentatione instigatus, aut vt reliqui exercitus moram exemplo suo castigaret, alueu fluminis ingressus natatu vltiorem fluuij oram petebat. Qui in medium prouectus, vbi vastiores voluebantur vndæ, contorquentium atq; in orbem se rotantium fluctuum, vorticuq; rapidorum violentia obrutus medijs aquis absorbebatur. Cyrus muliebri vlciscendi cupiditate ob fluminis iniuriam exastuans, se ita id redditurum exile vt ne transeuntium genua vndis adspergat, comminatur. Nec mora. Suscepta expeditione omissa, exercituq; ad opus perficiendum distributo, in centenos octogenos, aut vt Orosius opinatur quadragentos & sexagenos alueos flumen comminuit. Tantam potentiam quæ naturæ ipsi violentas barbaricasque ausa sit inferre manus, ac post se quasi cathenatam ducere, quis æternæ cedro mandandum esse negabit?

De eodem.

PRioris conatus feliciter succedente alea, animus Cyrus tollens, id quod in Gynde secundum Euphratem flumine clarissimo ante tentatum successus opratos erat consecutum, in Euphrate quoq; simili gloria perfecit. Babilonijs enim longo iam tempore frustra obsidione pressis (quippe qui futurarum rerum statum animo præuidentes, multorum annorum comæntum conuexerant) cum iam consilij inops à spe capiendæ vrbis excidisset, quam & mœnium vastissima moles, fluminisq; altissimi latitudo roborarant, seu à quopiâ submonitus, seu per se quid in rem foret animo præuidens, rem perpetuæ seculorum omnium memoriæ consecrari dignam adgreditur. Flumine in vicinam paludem quam Semiramis, pontibus id ipsum flumen iunctura olim effoderat, inertiori copiarum parte indu-

cto, alueum pristinum ita siccum reddidit, vt vix vadantium furæ leui fluctuum adspergine adluerentur. Qua occasione oblata ante à Cyro admoniti, urbem minimo captam negotio deuastant. Dignus es planè nobilissimæ huius urbis expugnatae gloria, cum potentia tuæ non magis laboriosum esse statuta perficere, quam statuere à dijs immortalibus sit concessum.

De Xerxe, Persarum rege.

XERXEM illum superbissimum freti Hellepontiaci littora nauibus iungentem, perq; mare pedibus vadentem, naturæq; officia pro arbitrio mutantem quis hic prætereat? Superiore classe iuxta Athon nauibus præterlectum adfluctata, pristinis itineris periculum longitudinemq; fugere volens Athon in longitudinem passuum mille quingentorum à Continente abscidit, perfodit, transnauigauit, fretiq; nauigabilem reddidit, perpetuo ad vltiorem vsq; isthmi oram alueo deducto, qui compendioso itinere classem in vltius mare deduceret, quod alioqui non nisi longissimo maris tractu navigatione reflexa fieri poterat. Sic elementorum commutata natura, terras marium, maria terrarum vsum præbere, quælibet pro arbitratu suo fingens atq; refingens, potentia sua adegit, tanquam qui eorum non vsum sed imperium à cælo adsignatum haberet. Adeo nihil ita arduum, quod aut veterum animus tentare detrectaret, aut opes potentiaq; perficere nequirent.

De Semiramide Assyriorum regina.

SIMILIBUS opulentia neruis fulta, infimilia magnificentia illustis apparuit Semiramis, cuiuscunq; generis admirabiliu operum mulier fecundissima. Ecbatanam clarissimum Mediae caput cum accessisset, præter regiam regio insignem luxu aqueductuum quoq; commoditate frui fecit. Erat urbs campestri maximeq; inportuno loco sita, nullis neque fontium aut fluminum, aut alicunde accersitæ per aqueductus aquæ alueis irriga-

irrigata. Quare ne dum gloriae urbis augenda curam impenderet, necessariae rei inopia laboraretur, aqueductum summo impendio laboreq; (quod res ipsa secum rationem ineunti satis loquitur) per Oratorem arduum, accessuq; difficilem montem produxit. Omnibus enim circumqua; positis locis scaturentium fontium leues aquarum vortices, præterquam i mis montis radicibus, quæ ingenti lacu aluebantur, natura inuiderat. Cui malo remedium adhibendum rata, per montem cuius recto itinere ascensus stadia viginti quinq; explebat, maximo & labore, intolerabilibusq; sumptibus, ima radice parte ruptum, lacum in urbem fossa latissima, altitudine quadraginta quinq; pedes elata induxit. Animum muliebrem tantarum rerum cogitationibus non succubuisse, non defecisse thesauros, dum saxosi montes radices tantos meatus repugnante natura, admittere coguntur, quis satis queat admirari?

De eadem.

ANTIquam reliquorum principum exempla aurem mihi vellicantia, à te retorqueant, quanquam non vsquequaque titulo respondens exemplum subicere placuit. Per Ecbatanos ad Iarcieum montem, iter destinatum, cum frequentia montium præcipitiavalliumq; horreni hiatus non nisi cum grauissimo totius exercitus labore periculoq; negarent, illa potentia suæ oblatam materiam gaudens, discussis anfractibus, locisq; concauis horrenisq; præcipitijs ad planum deductis, breuiorem simul & expeditiorem viam reddidit. Quod idem paulo post in omnibus Persidis, cæterisque quibus imperabat Asiae locis, quæ aliquam naturæ imitationem requirere videbantur, montibus saxisq; incidendis vallium hiatibus in planum effendis, ab eadem repræsentatum est.

De Croeso Lydorum rege.

ITER Croesi exercitum ducentis, Halis fluuius ex Tauri montis radi-

radicibus per Catheroniam Cappadociamque defluens interie-
ctu suo remorabatur, nec ob altitudinem vado transiri, nec ob
materix inopiam pontibus sterni poterat. Facillimum tantæ
opulentix regis, ijs difficultatibus repertum remedium est.
Amplissima enim fossa à superiore fluminis parte circum ca-
strorum latera deducta, in eamque aquis deriuatis, alueum à
fronte castrorum positum, mirabili operi post exercitus terga
circumduxit, copiasq; in citeriore fluminis parte consistentes,
portentoso operis miraculo, in vltiorem ripam transmisit.

De Ptolomæo Ægyptio.

Habet & Ægyptus insigne huius gloriæ monumentum, fos-
sam à Pelusiaco ostio sumptuosissimo opere ad rubrum vs-
que mare deductam, quam cœptam Nechaus, ob summam o-
peris difficultatem, multorum annorum requirentem labores
imperfectam relinquere coactus est, cuius post Darius, cupiens
aliquod potentix liberalitatisque Ægyptijs relinquere monu-
mentum, aut vt officijs subiectorum animos obnoxias sibi red-
deret, perfectionem meditabatur à quo conatu cum eum siue
inundationis periculum, siue laboriosissima operis difficultas
deiecisset, interruptos fossarum anfractus relinquere est co-
actus. Ptolomæus autem horum aut animi demissionem aut in-
opiam castigare volens, opportuno loco sinuosis ductibus fos-
sa extensa, rem Dario maiorem quam pro humanis viribus vi-
sam, singulari artificio perfecit, & quo non tantum diuitiarum
penuriam sed etiam imperitiam Dario exprobraret, eò fossam
aquarum fluxu temperauit, ne aut inundationis periculum me-
tui, aut nauigationis commoditas prohiberi pœssit. Nauigati-
oni relaxatis fossæ ostijs, quod satis erat aquæ dabatur, ijsdem
reclusis, nimix eius multitudinis metus accolis adimebatur,
Sic quod nulli hactenus à dijs immortalibus datum videri po-
test, commoditate absq; alicuius periculi metu frui, huius re-
gis opibus agrestibus euenit.

De

De Alexandro Magno.

IN alijs plerisq; magnus, in hoc quoq; non parua magnitudi-
nis exempla edidit Alexander. Babylonem hic quam medius
Euphrates interluebat, cum fossam pariter & gerem instituis-
set, subito flumine auerso per ipsum fluminis alueum ingressus
capit.

De C. Iulio Cæs.

Fortissimi imperatoris Alexandri, mentio in C. Cæs. strenuis-
simi quoq; principis memoriã me rapit, qui Vxellodunum
Cadurcorum oppidum in præcipiti positum, cum neq; ob fir-
mitudinem præruptosq; quibus obseptum erat aditus, machi-
nis bellicis expugnari posse videretur, siti adstrictum rescissis a-
liòque contortis fontis qui obsessis aquæ præstabat copiam ve-
nis, ad deditioem compulit, cum tantam rem non hominis
cuiusquam consilio, sed deorum tantum potentia fieri potuisse
in animum induxissent.

De P. Seruilio Isaurico.

PSeruilius quem Isauros munitissima Ciliciæ arx Isaurici no-
mine honestauit, cum in obsidione ocio senesceret exerci-
tus, locorum natura urbem defendente, ac commeatus quem
eò ex marium deprædationibus conuexerant fame eandem
expugnandi spem adimeret, nouam commentus victoriam:
flumine auerso, siti ad deditioem compulit, cuius victoriæ
perpetuũ trophæum Isaurici nomine adsumpto sibi ipso crexit.

De Q. Metello Macedonico.

Quanquam vulgaribus hic rebus, nec diuino magnificen-
tiæ splendore nitentibus non sit locus, erat nihilominus
duobus triumphalibus Macedonici & Celtiberici nominibus
insignitus Metellus in exempla referendus, qui memorabili
ac admirabili exemplo castra hostium in submissioribus locis
constituta, fluminis emissi vorticibus inundauit.

E 3

De

De Demetrio rege, Cæs. dictatore, C. Principe.

Si in arduis conatus sua non caret laude, nec mihi demetrius rex. Dictator Cæsar. Domitius Nero. sua fraudandi sunt gloria Isthmi Achaici angustias incredibili opere quanquam infausto (vt omnium patuit exitu) perfodere in animo instituentes. Id quis in Caligula profusissimo principe miretur, quem id efficiendum quod fieri posse negaretur sibi sumere solitum accepimus.

DE ROM. AQVÆDVCTIBVS.

IBERIVS per omnes terrarum angulos cogitatione vagantis animum, vnius Romæ iuuisa alibi aquæductuum miracula nimio operis splendore ad se rapiunt. Ingentis horum magnificentiæ argumentum, nullas quanquam gloriæ caloribus æstuantis nationes, aut animo complecti, aut labore circumscribere eos fuisse ausas, & ferocissimam Gotthicæ immanitatis barbariem quam ne vrbis quidem præclarissimæ reuerentia à feritate, facibus, demolitione prohibuit, horum operum admirationem ab iniuria abstinere compulisse. Quod si quis diligentius aquarum abundantiam, balneas, piscinas, Euripos, domos, hortosq; suburbanos, quæ horum aqua perluebantur, venientium insuper spacia, excelsimosq; arcus, quibus aquam locis dimissioribus excipi necesse erat animaduertat, montes perfossos, conualles æquatatas, pyramidum ociosas moles, cæteraq; Græcorum fabulis opera illustrata, minoris est habiturus, ac innumeris necessarijsque aquæductuum miraculis vel comparare propemodum pudebit. Ea enim etiamnum minitentium murorum pondera, principem totius orbis urbem qui *τοπογραφικὸς* nobis delineant, verborum magnificentia stupentibus nobis exponunt, vt non mediocrem hinc vetustati laudem omnino conciliandam putem, quæ singulari cuiusq; descriptione facile patefcet:

In

In numero ordineq; non admodum erimus solliciti, quæ cum inutilem prorsus molestiam habeat, nihil propemodum ad hoc nostrum mellificium conferunt, sed ociosis tantum hominibus molesta anxietate se macerandi præbent occasionem.

De Appio Claudio Censore.

Rep. Rom. secundioris fortunæ afflatu luxuriante, veterûq; sordium pauperiæ nouo splendore eluente, aquæ è fontibus aut Tyberi haustæ vsus, prodigiosissimis aquæductuum miraculis commutatus est. Cuius ostentationis prima gloria Appio Claudio (cui postea casus cæci cognomen addidit) tribuatur. Hic Appiam (quæ appellatione hac perpetuæ autoris nomen memoriæ consecrauit,) post Samnitici belli finem, M. Valerio Maximo, P. Decio Mureno coss. in urbem induxit. Hæc tamen quanquam Appij nomen perpetua fama illustret, non parum C. Fabij eiusdem dignitatis collegæ opera, adiuta est, qui eius aquæ venis inquirendis, nimio studio incumbens Venocis cognomine locupletatus est. In agro Lucullano, via Prænestina, inter miliarium vi. & viij. diuerticulo sinistrorsus, passuum septingentorum, octoginta concipitur, ducta à fontibus ad Salinas, locum trigeminæ portæ vicinum, ad passuum vndecim milium centum triginta extensa, saluberrimo scaturentium aquarum fluxu, meatu subterraneo passuum vndecim milium, centum triginta, Substructione vero & supra terram opere arcuato, ad portam Capenam passuum lx. labens priuatis publicisq; vsibus seruebat. Dignum omni admirationi miraculum.

De M. Curio Dentato.

Appius huius laudis successionem M. Curio Dentato censoriæ dignitatis titulo illustri tradidit, qui Anienis veteris aquam ex manubijs à Pyrrho Epirota captis in urbem perducendam curauit. Cuius operis progressu Curij morte interrupto Fuluius Flaccus perfectæ rei gloriam sibi rapuit, qui (res mi-

randam

randa) partim vastissimis arcuum molibus erectis, montibus vi perruptis, camporum decliuitatibus æquatis per quadraginta duo passuum milia in urbem aquas perduxit.

De M. Titio.

APPIÆ Anienisq; ductibus partim vetustate, partim sceleratis priuatorum manibus quassatis M. Titius qui tum prætor inter ciues peregrinosq; ius dicebat, Prouinciã collapsos aquæductus reficiendi in se accepit, & quoniam florentissimæ urbis incrementum amplioris aquæ vsum requirere videbatur, eo omne studium intendit, quo alias aquas in urbem elatioribus arcibus perduceret, propositique tandem compos factus, licet plerisq; senatoriæ dignitatis viris obluçantibus, aquam cuniculis per montes actis, meatu mille septingentorū & eo amplius, sub terraneo riuo passuum. liij. milium. cclxvij. opere autem super terram arcuato passuum. vij. milium. ccccxiii. à suo nomine Martiam dictam in urbem adduxit. Operis magnificentiam festertium quatuor milia & octoginta ad id decreta, quæ tamen sumptuum impendia nullo modo æquare potuerunt, satis comprobant.

De C. Seruilio L. Cassio censoribus.

ET vos clarissima nominis Rom. lumina, qui morum censura Rom. opulentiam ornastis, nouarum aquarum inductione vrbi splendorem, vobis immortalis nominis decus conciliastis memoria complector. Siquidem vt cum bellicæ rei splendore urbis quoq; ornamentum cresceret Anno post Martiam vnde uigesimo hoc est urbis conditæ. M. c. xxvij, ex agro Lucullano, quem quidam Tusculanum credunt, Tepula aqua Romam vsq; , & quidem admirabilis in ipsum capitolium ad x. miliarium perducta, æternam huius rei magnificentia laudem meruistis.

De Agrippa

Eius-

EIUSDÈM VRBIS augmento claris egregijsq; viris annumeretur & Agrippa qui ædilitatis suæ tempore, præter cæterarū aquarum corruatos emendatosq; aquæductus, Virgineam aquam ex agro Lucullano per quatuordecim milium passuum longitudinem, aliorum exemplo, partim riuo subterraneo, partim in ære suspenso libratoq; in urbem perduxit, cuius venas fontemq; puellæ cum reperisset indicio aquam Virgineam nominauit. Quo opere, officijs nunquam intermorituris ciuium animos sibi deuinxit, non tam ob ingentem aquæ vim salubri aura urbem puriorem reddentem, alluueique eiusdem sordes eluentem, quam ob incredibilem lacuum numerum hominum vsibus deputatum, vt non immerito Augustus morosas vulgi vinum flagitantis preces hoc dicto repulerit. Tot aquas introduxit Agrippa meus, & vinum quæritis.

De Octauiano Cæs. August.

NEC tu mihi Rom. Imperij honor, illustrissime princeps indictus abibis, qui huius gloriæ non infimam partem, ex splendoris Romanæ urbis augmento tibi rapuisti. Alsieticinam aquam è lacu vnde profluit Alsietino dictam, quanquam nullius gratiæ & parum salubrem nullaque propemodum in parte hominum vsibus, nisi naumachiæ seruientem, proprijs sumptibus in urbem induxisti, quæ quod naumachiæ supererat, hortis irrigandis, fordibusq; eluendis attribuebat. Et præter hæc Martiæ alueum, nimis siccit atibus aquam negantem, largiore fonte iuducto perpetuo fluxu urbem sibi obnoxiam reddere fecisti. O indefessas Rom. potentiæ vires, quæ neque externorum bellorum molibus quassari, nec inauditis luxuriæ generibus, nec operum sumptuumque magnificentia vlla ex parte debilitari potuere.

De Caligula Cæs. eiusq; successore Claudio.

Cuoq; Cæsar qui imperij summam post Tyberium inuaserat, duos nouos ductus inchoauit, quod opus imperij

F

SUC-

successor magnificentissime perfecit. Alteri cuius aquæ fontibus Curtio & Cœruleo deriuabantur Claudij nomen datum. Alteri noui Anienis, quo commodius à veteri appellationis discrimine dignosceretur. Claudia Sublacensi via concepta, ductu quadraginta sex milium passuum, urbem partim venis subterraneis, partim supra terram altissimis quibusdam in locis, arcubus librata urbem minitabunda ingrediebatur. Noui autem Anienis ductus per octo & quinquaginta passuum milia (O monstrum inauditum,) mirabili arcuum ultra centum pedes alicubi fastigiorum, opere, urbem gratissimo madore fœcundabat. Horum prior aquæ ductus omnes, sumptuum impendio structurarum celsitudine vincebat, quippe lapideæ excelsitate omnes & montes & vrbes exæquans, in huius structuræ sumptus quingenta & sexaginta talentum milia, erogata fuere. Sed ego orationi meæ modum in hoc magnificentiæ genere statuam, cum Rom. in huiuscemodi operum magnificentiam profundendi finem inuenerint nullum, non enim omnium aquæductuum, descriptiones confectandi nobis fuit animus, qui ultra decimum nonum excreuere numerum, sed eorum quasi gustum aliquem vetustatis admiratoribus præbere fuit animus, vt inexhaustas illas *νερὴ ἀνὶ γέφυρας* fœti omnis magnificentiæ æui diuitias, veluti per transfennam inspiciendas præbeam.

De Domitiani Naumachia.

Diuersi quidem nominis, rei propemodum eiusdem exemplum placuit subtexere Domitiani Naumachiam ingens quondam lateq; patens ac lacurarum instar effossum stagnum ad Rom. iuuentutem exercendam, quæ disceret & in aquis aduersus hostes pugnare. Quod & ipsa nominis etymologia satis edocet. Dicitur enim is locus Naumachia, *ὄτι ἐν ὄτι τὰς ναῦσι μάχοιντο*. i. quod ibi nauibus certarent. Erant autem ingens per Martiam vallem ducta protensaq; iuxta Tyberim lacus, qui deriuatis

riuatis è flumine aquis oppletus, latissimum maris exhibuit prospectum, quoquouerfus aquis nullo fluxu impetuq; torrentibus, pro pugnae ratione nauium cursus recipiens, facileq; ipsedem flexus atq; reflexus vtrinque concurrentibus exhibens, dum neque hanc secundo re æstu concitatus in aduersam illudit, neq; illius violenter ruentibus ac aduersantibus vndis cœpta eludit, ex latitudinis vt iustæ classis nauales sæpius exhibuerit pugnas.

DE VETERVM AGGERIBVS MVNIMENTISQVE MEMORABILIBVS.

De Ogdoo Egypt. rege.

NIL quod ad amplitudinem attinet sacrosanctam illam vetustatem omisisse & vastæ aggerum munitiorumq; moles, quas aut pacis tempore aut belli summa cum gloria erexit, abunde testatum esse voluerunt. Cuius laudis primas sibi Ogdous clarissimus Ægyptiorum rex vsurpabit, qui Memphim celeberrimam ac munitissimam urbem, centum & quinquaginta stadia patentem, (ne annua Nili inundatione qua vniuersa fœcundatur Ægyptus, urbis decus deformaretur) adhærentesq; ei agros aggeribus validissimo opposito ea quæ maxime Notum respiciebant parte circumdedit. Reliquas urbis partes altissimo effosso lacu decorauit, in quem fluminis abundantia deriuata circumquaq; loca finitima irrigaret, munitissimasq; urbis regiones redderet, quibus commoditatibus in eam claritudinem urbem euexit, vt succedentium regum series, relictis Thebis eam sibi regni sedem regijs inibi constructis delegerit. Quis non admiretur inexplicabilem regis potentiam quidlibet pro arbitrio fingentis ac refingentis, dum flumen alibi tanquam eius gubernacula retinens, alueo se condere, alibi tanquam laxatis habenis terris irrumperere cogit.

De Sesostris rege.

REI magnificentia obstupefacta, cogitationis acies laborat, tacitusque tantam materię copiam in has titulorum angustias arctari conqueror. Sesostris terra mariq; victorię suę meta constituta, cum reuersus domum post annorum nouem spacium, omnem belli gerendi posuisset curam, largissimis spo- lijs militum virtutem (quorum strenua opera in bello vsus fue- rat) cum pensasset, dijs quoq; tantorum gestorū adiutoribus cum persoluisset stipendia (omnes enim Ægypti vrbes Dei quę præcipue colebant, splendidissimo templo sacrato ornauit, nullius ad tantas res opera accersita, quod & ipse templorum frontes pro elogio sibi vsurparunt, quo nullius Ægyptiorum regum in eiusmodi operibus opera vsos se fuisse iactabant,) à dijs ad homines munificentię suę monumenta conuertens, permultos amplissimosque humo euecta molitus est aggeres, quo vrbes in decliui positas, annuaq; Nili inundatione vexatas transferri iussit, sæuentisq; fluuij rabiem quę subiecta passim loca, homines, pecudes, vrbes deniq; ipsas late inundabat, hoc remedio compescuit. Sic si vnus loci incommoditatem cor- rexisset, quo stupore hominum mentes attonitę ducerentur, cuius cum tot extiterint hoc beneficio adfectę vrbes, maximę tot iam enumeratis sumptibus grauati, quis non splendoris atq; munificentię huius fide obruetur.

De eodem.

NON æquum fuerit eiusdem magnificentię exemplum al- terius narrationi inuoluere, ac turba obrutum peculiari præconio fraudare. Hic idem murum amplissimę molis ab ea Ægypti parte, qua Syriam Arabiamq; spectabat (quam hostili irruptioni accommodam natura fecerat) à Pelusio ad Solis ci- uitatem vsque, per vastissimas solitudines stadjs supra mille quingentis deduxit. Sic terrarum nature emendata nauis ex- cedo ducentorum octoginta cubitorum exterius deauratę,

deargentatę interius deoq; cuius numen Thebis colebatur, ab hoc ipso oblata gloriã facile obfuscauerint.

De Semiramide.

Huius magnificentię laudem Semiramidis opulentiã quoq; meruit. Erat splendidissima omnium terrarum vrbs Baby- lon vnus anni labore perfecta, Fluuij inter labentis ripę sum- ptuosissimo opere pontibus iunctę, alio fluēti rapacitas detor- ta, ne quid interim ea aggerum iaciendorum commoditate data cessaretur, neue humile quid, quod ceterę magnificentię non responderet, conspiceretur, terreas fluuij crepidines, mu- ro latitudine vrbs ipsius inter orientis miracula reputata me- nia æquante circumuinxit. Nihil illam tantę vrbs opus, nihil alio contorta Euphratis fluenta. Nihil speciosissimam pontis structuram. Nihil tot sumptus quibus mulier circumfremen- tes passim populos tyrannidisq; insuetos in officio retinuit, hu- ius diuitias labefactasse qua verborum veneratione celebrari merebitur?

De Babyloniorum rege Syro.

Splendidiore titulo monstruosa hortorum pensilium æ- dificia, vulgatum illud Græcorum fabulis miraculum ornari mereretur: sed cum res si anxia hac quolibet in suos titulos partiendi cura laborem in immensum esset progressura & infi- niti ordines constituendi forent, visum est non incommode huiusce operis genus hoc complecti posse titulo, cum & id hu- mo euecta in aggerum figuram coaluerit. Huiusmodi plus- quam humanarum virium opus nimiane opum ostentationis cupiditate, an saturo vrbs fastidio incitante molitum sit vtrū dicam non habeo. Quanquam vt vrbs tædio fastidiosos regū animos, dulci viridantium herbarum virore, iucundo florum aspectu, arborum gratissima vmbra, leniq; scaturientum fon- tium susurro recreatos, iterum tædiosis vrbiū muneribus

restitueret huius structuræ consilium fuisse videatur, cum non alio efficacius remedio, quam gratissima hortorum aura florūq; amicissimo spiritu fragrantium, animi sollicitis rerum gubernaculis, negotiosissimisq; reipub. officijs iam fracti pristino vigori restitui potuerint. Huic rei cum vrbs ob continente serie domos annexas, locum negaret, neque temporis exiguitas quod à curis sollicitudinibusque intermissionem aliquando præbebat extra urbem fieri permetteret, pensilium hortorum remedium adhibendum esse statuerunt, vt & vrbes hortorum amœnitate commendarentur, & horti urbium splendorem non desiderarent, vt id quod rerum natura negabat, industria opum viribus suffulta suppleretur. Ad huiusmodi præclarum diuitiarum ornamentum Babyloniorum regis Syri animum pellicis affectata gratia protulit, quæ cum Persicorum pratorū amœnitatem, quorum aspectu e montibus frui solita erat, in Babylone plana prorsus nullisq; montium iugis distincta regione desideraret, virum impulit vt patriæ regionis imaginem quam natura inuiderat, artificio repræsentaret, amœnitatemque naturæ, huius operis genere imitaretur. Rex quo pellicis animo gratificaretur, nihil inusitato terris portento territus, in quam opum suarum vires extenderet, materiam nactum se gaudens, hortum quoquoersum quatuor iugerum mensuram implentem firmissimis quæ pondus sustinerent basibus substratis crexit. Aditus montis aspectum, artificiosa naturæ imitatione, paulatim ab imo accliuus referebat, varijs interim præcipitijs opere exaggeratis, quæ longo lateque subiectorum camporum, sylvarum viridantium, vallium tacitos secessus, oculis subijcerent, labentiumq; riuulorum aspectu desuper intuentium oculos satiarent. Testudines in solo positæ totius horti pondus sustentantes, inde aliæ alijs excrecente paulatim altitudine impositæ fuere. Superiores quibus horti murorum superficies continebatur, altitudine quinquaginta cubitorum eminebant

nebant, latitudo earum pedum erat duodecim, murus viginti duorum pedum latitudine constructus. Solum hoc modo stabat. Erant lapideæ trabes sexdecim pedum longitudine, sex latitudine. Super has pro pavimento stratæ arundines asphaltato compactæ. His duplici ordine cocti lateres gypso concinnati imponebantur. His rursus plumbeæ tegulæ, ne qua humiditas demanans guttis testudines exederet. Huic autem emittendæ varia collocata erant aquæ receptacula. Pavimento sic constituto profunda humus quæ & magnarum arborum radicibus sufficeret coaceruata est. In eo enim proceræ validissimæq; arbores truncis octo cubitos latis quinquaginta pedes altis, tanquam in terra sua alebantur, quarum radices aqueductus occulte fabricatus saluberrimo madore irrigabat. **quid multa?** Effectum vt Persici agri miro artificio situm repræsentans absentis patriæ desiderium reginæ excuteret.

De Semiramide.

RVrsus ego te Babylonici regni gubernatrix splendidissima, in vetustatis laudem citare compellor, quæ totius Persidis loca in latiorem patentia planiciem, (ne videlicet vlla terræ conditio tuum non sensisse se quæreretur officium) amœnissimis montium iugis distinxisti, qui aut præclarorum ducum sepulchra, aut imponendas vrbes quasi dorso acciperent. Sic te locorum situs transferentem, montes gratissima camporū planicie, planicies montium amœnitate commutantem, quis nisi nullo admirationis igniculo calens æternitati consecrandam hic negauerit.

De Alexandro Magno.

OMnia magnificentiæ exempla Alexandri moles qua insulam Tyron continenti iunxit propemodum superauerit, quæ freti æstibus quibus quatuor stadijs à Continenti diuidebatur, aggeribus reclusis pedestres victoris terrarum copias trans-

transmisit. Quo arctius intra freti angustias volutabantur maria, hoc arctius furere, vastosque fluctus etiam tranquillo mari in littus euoluere, ac aggerum moles subruere. Quare difficile erat periculosumq; nauibus pendentes & instabiles, cum ijs qui è solido telo iaciebant certamen inire. His tamen omnibus superatis difficultatibus Alexander, qui se freti rapidissimi beneficio tutos credebát, vt in continente esset effecit, profunditatemq; illá latitudinem ac rapacitatem maris quas nulla quantúuis vastissima saxa, nullæ quantúuis proceræ arbores omnibus exhaustis terris expugnare posse videbátur, quarú rerú conatú nò tantú tanq̃ irriti ab oppidanis negligebantur, sed & à suis tanq̃ ἀμύχανοι, vñ min⁹ alacriter capebátur, èt dijs p̃p̃modú inuidentibus aggere solidauit. Videre erat mirandam regis spiritu pleni cum mari luctam, quod ingestum erat patulo ore ac varaginosi fluctibus absorbente, Aggeres cum in montium altitudinem excreuissent nondum tamen fluctuum fastigia æquabant. Variæ audiebantur Tyrionum per opprobrium in laborantium conatus voces, inter cæteras, num Neptuno vincula iniicere pararent, Adcò illos irritos futuros conatus spes perstrinxerat. Quibus contumelijs militum virtute tanquam cote acuta, iam moles extra aquas surgebat, sensimq; in vr̃bis excidium promouebatur, dum violentior surgens procella, fluctuum omnem impetum huc conuoluens omnem operis compagem, saxa arboresq; condensatas disijceret, breuiq; temporis momento tot dierum opus ita absorberet vt nulla eius Alexander reuerfus vestigia inuenerit; Hic neq; animi fracti, neq; de priore alacritate remissum est quicquam, qui vniuersú orbem armis potentiaque subiecerit, freti inter lapsu ab vñs Tyrijs excludi seu superari indignum rebatur. Nouum molis opus orsus, in aduersum fronte recta opposuit, quod priorem iacturam incautiore positione perpessus videbatur, & quoniã priora opera varijs hostium incuribus exagitata nouerat, ampliore

pliore

pliore aggeri latitudinem quæ & turribus sustinendis ad hostium impetum profligandum par esset, circumscriptis. Totæ arbores cum ingentibus ramis alto demersæ grandibus onerabantur saxis, quibus aliæ rursus humo saxisq; exaggeratæ, in dissolubili nexu opus intricabant, effectum denique vt quæ ne diuina quidem ope impleri posse maria existimata sunt etiam turres machinasque ferentia, ad urbem aditum, exhibuerint, nobiliq; illa insulæ continenti iunctæ gloria Alexandrum honorauerint.

De eodem.

NON conuenit vnico è largissima celebrium operum segete deprompto exemplo, contentum, stilum aliore torquere ac expromptam hanc obuiamque huiusce generis miraculi gemmam rustica manu legere dedignari. Erat vnica Mardorum gens Hircaniæ finitima, sæuis barbarisque prædita moribus, quæ sola omnium gentium regnorumq; victoris aduentú intrepida audierat, nec legationibus aut pacem postularat, nec etiam imperata factura videbatur. Erat res periculi difficultatisque plena aduersus hostem præruptis rupium iugis insidentem, inhærentemq; configere, Siqua plana erant, prodigiosissimo munimenti genere impedierant Barbari, Arbores densissimis inter se ordinibus conserunt, quarum flexiles adhuc ramos deorsum contortos rursus terræ inserunt, quæ res & vigorem duabus radicibus succum digerentibus, mirabilemque firmitudinem continuis tricis, perplexisq; ramorum nexibus tanquam laqueis iter impredientibus, tutissimumque in rebus dubijs accolis præbebat suffugium. Maximi erat laboris imo irriti, cædendo iter aperire. Impliciti enim inter se armorum rami, viminum in modum suspensis circulis ictus frustrabatur Loci fiducia propemodum securi, hostem qui infestis aggeribus etiam freta obstruxerat, virgulta ferarum ritu subeuntes, occultis telis lacebant, à quibus non pauci dum ignotis in

G

locis

locis trepide versantur, ad latebras protracti sunt, inter quos regius quoq; equus Bucephalus. Quæ res dolore iraq; exagitatione satis per se præcipitem regis animum, ad pellendos latebris latrones perpulit. Aduersus nouum munimenti genus, nouo quoque atq; inaudito vsus est consilio. Planiciem enim ramorum tricis impeditam (mirabile visu) terrarum molibus obruit, & quod cædi Barbarorum vetuerat consilium, aggesta humo exaggerauit. Cuius rei nouitate visa Barbari, indiesque in maiorem altitudinem latitudinemq; opus crescere animaduertentes ac propemodum iam syluas obrui, sedibus excussi victoris sese permiserunt arbitrio.

De Tito Vespas. Caf. Aug.

OMnia ferme Hierosolymam circundans munitio miracula excefferit, siue operis amplitudinem, siue temporis exiguitatem, quo tantum opus confectum est consideres. Titus cum admoto milite capi non posse vrbs videretur cum tanta obsessis virtutis etiam adesset fiducia, vt eruptionibus quotidianis in Romanos summo impetu irruerent fœdissimaq; fuga loco propellerent, accedentibus interim loci ipsius amplitudine, difficultatēq; totam muro ciuitatem adoritur, opus vt paucis dicam Romana prorsus dignum potentia. Exercitui in operas distributo, tanta alacritas incidit, quolibet studium diligentiamq; summam in ipsius imperatoris oculis exhibente, vt totam opus triduo, quod vix totidem annis fieri posse credi posset, effectum sit, vno minus quadraginta stadijs ambitu patens, foris ad defensionem tredecim castellis munitum, quorū gyrus ad dena protendebatur stadia. Quo opere sibi quod voluit est adsecutus, nobis quod omni æuo miremur reliquit.

De eodem.

ET aliud eadem obsidio admiratione plenum exemplum edidit. Gliscente enim in vrbe famis calamitate, cum iam misera-

miserabilis vbiq; rerum facies enitesceret, tecta omnia, omnes viæ mulierum, senum, infantiumq; penuria enectorum cadaueribus essent præclusæ, multi iam ægrum fame traherent spiritum, sepulturæq; locum ante fati diem occuparent (cum tanta morientium turba commode humo mandari nequiuisset, sed in fossas è muris præcipitaretur) Titus miserabili eius atrocitatis aspectu motus, si quo modo tantam populi perniciatiam, omni salutis spe adempta frangere posset, aggeres quatuor, vnum contra interioris templi aditum, alterum contra exedram, aliorum duorum vnum contra occidentalem templi portam, alterum ab aquilone maximo labore ac miseria, à nonagesimo etiam stadio materia congesta comportataque inchoauit (sperans vt dixi) hoc opere deterritos, cum omnem fugæ viam præclusam, breuiq; vrbs perituræ fatum conspexissent, saniora pacis inituros consilia, Sed licet populi ferociem tantorum operum aspectus non fregerit, nobis tamen omniquo posteritati, clarissimi operis futurum est exemplum.

De Syluis res Iudaicas administrante.

OMni Iudaicæ terræ tractu bellis à Romanis subacta, vnicum rebelle supererat castellum Massada, naturæ beneficio munitissimum, saxo vndiq; abruptis montibus cincto impositum. Præter duos omnino accessus quorum alter ad solis ortum spectans, in difficillimum explicabatur aditum, alter vero ab occidente faciliore aliquanto via extendebatur, cæteris vndiq; partibus etiam pecorum firmissimis facillimisq; gressibus erat inuium. Ab Ionatha pontifice ante edificatum Herodes ad quemuis fortunæ euentum sic circummunijt, vt nulla humana vi expugnari posse videretur. Per totius verticis gyrū sexaginta stadia extensum murum, cubitos duodecim altum, latum octo, è candido lapide duxit, turribus viginti septem quinquagenorum cubitorum altitudine, per totius muri ambitum, locis oportunis interstitis, vt externi comæatus copia

interclusi, huius operis circumductu, cinctum agrum colendo, salutis suae consulant. Nihil quod ad protrahendam longius obfidionem vtile videri poterat, quodq; fortiter strenueque vitae tutandae spem facere videbatur, huic deerat: ita aduersus quem uis hostium impetum naturae opereq; erat communitum, tantaq; frumenti, vini, olei, caeterorumq; quorum usus natura requirit mortalium, intus reposita copia. Hoc Rom. rebellantiu Iudaeorum princeps Eleazarus, magni vir animi, corporisq; viribus excellens, cum nongentis, quos idem spiritus ad extrema audenda incitabat, insiderat. Ad quod cum armis oppugnandum venisset Syluius, qui mortuo Basso in Iudaeae administratione successerat, primo quidem ne cui effugiendi daretur facultas, oppugnandi consilium (quod inexpugnabile videretur) cum prorogasset, muro circumuinxit. Diligentius tandem loci natura perspecta, cum vnicum tantum locum qui aggeris iactum accipere posset, (caeteris omnibus ultra nubes prominentibus scopulis munitis) cognouisset, vallum, licet is locus trecentis cubitis castello inferior esset, militibus adferre iussit, quibus alacrem nauantibus operam, iam iam castelli celsitudinem aequaturus, in ducentos cubitos euectus est. Verum cum cespites machinarum bellicarum oneri cessuri viderentur, altissimum super hunc ingentibus saxis congestis, factum est tribunal quinquaginta cubitos latum cui rursus turris quinquaginta cubitorum imposita est, vnde balistarum tormentorumq; iactibus defendentes, moenia propulsabantur. Quid moror? Effectum ut quod vix Gigantaeis manibus fieri posse videbatur, Rom. tempora omnis generis maximorum exemplorum foecundissima, humanis manibus euerterint.

De C. Caligula Caes. Aug.

NON mirum est hic quoq; Caligulam conspici, qui omnium ingenia propemodum huiusmodi sumptuum prodigalitate

tate superauit. Miretur quis iactas ab hoc infesto ac profundo mari aggerum moles, campos montibus aequatos, montium iuga incredibili celeritate camporum in modum complanata, numos e Basilica Iuliae per dies non paucos in plebem sparsos, de cedro liburnicas gemmatis puppibus, versicoloribus velis factas, magna porticum, thermarum, tricliuorum laxitate, vitium & pomiferarum arborum varietate conspicuas, quibus inter choros ac Symphonias discumbens. Campaniae littora pagrabat, cum id potentiae suae objici in quotidianis haberet praecibus, quod non posse effici summo omnium consensu pronuntiaretur.

De Septimo Seuero Pertinace.

NEque Seuerum huiusmodi molis sumptus deterruit, Maximis enim grauissimisq; in Britannia praелиjs gestis, cum bonam insulae partem armis domuisset, receptum dititioneque Romanae subiectum tractum fossa, valloque firmissimo crebris turribus castellisq; distincto per centum & triginta duo passuum milia a mari ad mare porrecto, ab indomitis neq; Rom. parentibus armis disunxit.

De C. Iulio Caes.

Multum quoq; gloriae laudisq; ex huiusmodi aggerum munitionumq; molibus iaciendis aetati suae Caesar Iulius conciliauit. Helueticos incensis vicis pagisq; omnibus, quod desperationem virtute acunte, per obstantia ferra sibi iter patefacerent, in provinciam Romanam irrupere conantes, muro sexdecim pedum altitudine, a lacu Lemano ad montem iuram usque per decem novem passuum milia incredibili celeritate euecto, coercuit.

De eodem.

Qua verborum magnificentia, etiam infesto mari eiusmodi iactos aggeres prosequendum merito est? Omni enim Gallia

Gallia propemodum Rom. fidem sequente, soli Veneti, fiducia loci, (quod oppida in extremis lingulis promontorijsque, quæ in mare excurrerant, posita, pedibus cum se ex alto æstus senis quibusq; horis incitauisset, aditum negarent, naues aut decedente æstu sicco in littore relictæ, inhabiles atq; ad prædam expositæ redderentur,) neq; legatos de pace miserant, neq; imperata facturi videbantur. His itaq; rebus omnium oppidorum oppugnatione impediatur, Aggerum aut extructionem prohibebant continuo fluxu atq; refluxu alternantes vndæ, recetia operum fundamenta violenter auferentes, neq; aliquid omnino monumentum labori fauebat, cum ex mari volutæ vndæ, præcipites ac summa rapacitate remeare properantes, quicquid fundo iactum erat, summa cum indignatione, quasi compedes sibi iniici egreferentes, euerterent. Omnem tamen ætas ea viuida ac præclarorum operum studiosissima difficultatem perurpuit, Extrusis enim mari aggeribus etiam mœnia ipsa æquantibus, quos adire pridem impossibile fore crediderant, de fortunis suis desperantes nidis suis excussit, peruia omnia potentia suæ reddidit, ac Alexandrum Tyron insulam continenti iungentem rei gestæ similitudine æquavit, numero et superavit, cum hostes excussi loco vno, in eiusdem oportunitatis loca se suaq; omnia transferrent, inextricabilesque noui laboris quasi Labyrinthos victori scrutandos præberent, quibus quidem non aliud effectum est quod præsens periculum in diem promoverint, patientiamque Cæsaris inusitato furore commutarint.

De Neruijs Gallia Belgica populis Q. Cicer. Cæsaris legati castra oppugnantibus.

Admirabile stupendi operis exemplum Neruij Q. Ciceronis hyberna oppugnantibus edidit. Insidiarum spe deiecti, cum fraudem qua Sabinum Cottamq; fortissimos clarissimosq; viros Cæsaris legatos elicuerant, solertia sua deprehendisset, ac omnino se castra relicturum negasset, vallo xi. pedum altitudine

rudine fossa quindecim pedum latitudine, per decem passuum milia (quis credat?) tribus horis (quodq; eo est admirabilius omni ferramentorum vsu carentes, quibus id fieri solitum, cespites gladijs tantum circumcidentes, manibus sagulisque terram exhaurientes, castra, ne cuiquam fugæ pateat exitus, circumplectuntur. O omni ætati stupendum miraculum.

De Alexandro Magno.

Alexander ut terris quas bello subegerat perpetuam sui relinqueret memoriam, urbem Alexandriam, super amnem Tanaim, intra decimum septimum diem conditam fundatūq; muro quoq; per sex passuum milia muniuit.

DE PRINCIPVM IN PLEBEM LIBERALITATE LIBER SECVNDVS.

DIVITIS atq; præpotentis vetustatis exempla meruerantem ad se principum munificentia, quasi laxissimis habenis in plebem sunt inuicti, conuocat, cui quidem facilem me præbeo, non tam ut aliquid ornatus splendorisq; sacrosanctæ illi vetustati (quo omnis labor hic noster repectare videtur) ex eiusmodi commemoratione concilietur (Imperij enim amplitudo magis ijs quæ dat, quam quæ accipit illustratur,) quam ut huius rei respectus præsentis moribus aliquid proficit.

De Cocceio Nerua Imperatore Romanorum.

In hoc virtutis laudisque ordine primus Nerua moderatissimus prudentissimusque princeps, tanquam antesignanus nobis progredietur. Hic quicquid pœnæ nomine tributis accesserat plebi iudulsi, Adflictas ciuitates releuauit, puellas, puerosque parentibus natos egestosis, sumptu publico per vniuersa Italiæ oppida alii iussit. Ad sustentandam ciuium afflictorum vitam, decies & quinquagies centena milia numum erogauit, pecunijs exhaustis, vestibus, vasis aureis argenteisque etiam super

supellectilem preciosam, siue propria siue publica esset auctio-
ni subiecit, ex eaque precium corrasum ciuitatis necessitati e-
largiebatur.

De Octauia Octauiani Augusti sorore.

TVA quoque iure laudibus vehenda liberalitas videtur, quæ
Marcelli filij fortissimi adolescentis funus, clarissimo poeta-
rum principis celebratum elogio, ingenti ac vix credibili pre-
cio, milibus festerium cuiuslibet versus querelæ elargitis ho-
norasti. Dignum & hoc factum, quod nulla sæcula taceant,
quare & nobis hic in ordinem redigatur, si quo modo principū
in scurras, mimos, moriones, concitandi risus artifices, aliaque
id genus τῆς γαίης ἀξίον liberalitatem, ad doctorum curam offi-
ciaq; honestiora hæc narratio traducat, tandemque suus literis
honor constare incipiat.

De Alexandro Magna.

INcredibile dictu est hunc nulla neq; præliorum, neque ma-
gnificentia impendia, quibus præ cæteris omnibus floruit,
exhaustisse. Imperij enim positis terminis, quo aut terrarum so-
litudines, aut marium sinus æstusq; prodire passa sunt, multis
passim extructis vrbibus, inuictæ opulentia documentis, exer-
citurum quem multis iam annis omnibus bellis periculorum &
cuiuslibet fortunæ socium habuerat, præda abducta virtutisq;
premijs amplissimis onustum dimittit, & quo hoc iam illorum
virtuti elargitum premium nulla ex parte concisum remane-
ret, omne æs alienum ad xxiiij. talentorum milia, proprio ære
se soluturum promisit. O opes. O liberalitatem.

De Senatu Romano.

Quis credet Senatum Romanum ciuibus immodico ære
fæneratorum pressis, eius solutionem reip. tot belli sum-
ptibus grauatæ humeris imposuisse, solutionemq; priuatam in
publicam curam vertisse.

De

De Sesostris Aegyptij regis patre.

Sesostris regis pater & ipse rex opus planem decorum regi-
umque aggressus est. Nati enim filij futuram animo præui-
dens magnitudinem, summamq; virtutis indolem certissimis
corporis lineamentis colligens, ne huius virtuti virtutis in-
strumenta deessent, omnes eodem die quo filius in luminis or-
ras progressus erat natos ad mille septingentos, communi cū
filio pædia institui, communia literarum rudimenta, discipli-
næque militaris exercitia imbibere, proprio impendio iussit,
sperans inter vnâ educatos, & iisdem militia vexillis assue-
tos, arctiorem animorum vnionem orituram, corpore ani-
misq; deuinctos, communi præsidio filij sui ferociam futuros.
Neque patrem hoc sefellit institutum. Siquidem adhuc ado-
lescentior à patre in Arabiam missus, quo virtutis olim indole
exhibitæ aliquod quasi daret documentum, omnem eam
gentem liberam antè seruitutisq; insuetam subegit, Dein
Lybia maiorem partem in deditioem accepit. Sed de hoc
alias. Nunc regis summæ diuitiæ atq; liberalitas consideran-
da nobis veniunt, quibus eam filij comitum turba, à primis
æui rudimentis ad virile robur educta hunc laudis ordinem
promeritus est.

De Vlpio Traiano Cesare.

TRaiani maximi eo sæculo ornamenti cui hic non in men-
tem veniat? Cum ita resonanti eloquentiæ tuba eius libe-
ralitatem C. Plin. decantet, vt eius sonitus ad quaslibet ter-
ras ad omnium temporum homines facile penetrarit, iucun-
disq; vocum harmonijs audientium aures implerit. Hic plus
minus quinq; milia ingenuorum sobolis electissimæ ex omni
imperio conquisita, ita ali, ijsq; studijs à præceptoribus insti-
tui curauit, ad quæ naturæ impetu trahi videbantur, quosdā
ad castra, alios ad tribus implendas, alios vt tales euadant
quibus alienis opus non sit alimentis.

H

De

De eodem.

HVIC immorari numerosa huius tuæ gloriæ exempla me diutius non sinunt. Dediſti populo congiariū, donatiui partem militibꝰ. Hoc in hac largitione quis leuiter tranſeat, neminem omnino, neq; quem valetudo domi continebat, aut marinæ vndæ violentia longius à curſu inſtituto iactatum, notata littora adire non patiebatur aut quem excrēſcētū fluminū rabies congiarij die adēſſe non patiebātur, liberalitatis tuæ expertem abiſſe. Negocijs (inquit laudum tuarū buccinator Plinius) aliquis, valetudine alius, hic mari, ille fluminibus diſtinebatur, expectatus eſt, prouiſumq; ne quis æger, ne quis occupatus, ne quis deniq; longe fuiſſet, veniret quiſq; cum vellet, veniret quiſq; cum poſſet, Sic tu diſunctiſſimas terras munificentia tuæ ingenio velut admouiſti, immenſaq; ſpacia liberalitate contraxiſti, interceſſiſti caſibus, occuſaſti fortunæ, omniq; conatu adnixus es ne quis è plebe Romana, dante congiarium te hominem magis ſentiret, quàm ciuem. Hoc quoq; magnificum præter aliorum principum liberalitatem præſtiſti, quod infantum quoq; curā in te ſuſceperis, laboremq; parentibus liberos oſtendendi, obſecrandi, ſupplicandiq; ademeris, qui omnes non rogatus, non viſus, non interpellatus, recipi iuſſiſti: atq; iam inde ab infantia publici parentis munus obiſti, vt tantū omnes vni tibi, quantum parentibus ſuis quiſq; deberet. Pulchre hoc vidiſti optime princeps, plebe neglecta, nutaturū ruiturumq; imperium, niſi id larga principum manus foueat, augeat, amplectatur. Facti huius laudem mitto. Opes tantum quiſque animo ſuo percenſeat velim.

De Heliogabalo Cæſare.

IN res non minus ſumptuoſas, quanquam non æque honeſtas Heliogabali opulencia quoq; apparuit. Hic conuiujs largis hauſtibus excellentibus, quadrigas, equos ſtratos, ba-

ſternas, Rhedas certaminis premia propoſuit. Eximie autem in bibendi paleſtris excellentium vinoſitatem aureis millenis, centenſis argenti pondo honorare ſolitus traditur. Quin & in Euripis hunc vino oppletis (O profuſionem) nauales pugnas populi oculis exhibuiſſe apud authores in conſeſſo eſt, Nunquam minoris centum ſeſtercijs, hoc eſt argenti libris triginta, cum autem largius ſeſtercijs tribus milibus cenafſe. O diuitias ingentes, quas etiam res ita viles abiectæ que imo parum honeſtæ ſibi uſurparunt. Quid futurum fuerat, ſi honeſta materia huius potentiam exercuiſſet, cum ea liberalitatis officia in ſordida pudendaq; effuderit officia. Quod liberalitatem principe viro dignam exercuerit laudo. Quod autem in quos uſus ea inſumi debuerit, ignorarit, cui velit vicio quiſq; adſcribat.

De Ælio Hadriano Imperatore Rom.

HAdriani quoque in hoc argumenti genere memoria apprehendenda eſt, qui duplex populo congiarium, ternis viritim aureis diuiſis dedit. Et præter hæc infinitam pecuniam quæ fiſco debebatur, priuatis debitoribus in vrbe ac tota Italia reliquiſque quæ Romano imperio fidem dederant prouincijs, remiſit, & quo omnibus debiti ſoluti robaretur ſecuritas, ſyngraphos, chirographoſq; in Traiani foro comportatos, incendio abſumpſit.

De eodem.

HÆC Hadriani liberalitas in reliquiſ eiusdem decoris facinoribus inueſtigandis, animum iam alio intentum progredi incitauit. Senatoribus, quibus opes tenuiores erant, quàm pro eius dignitatis tuendæ ratione, maxime aut quos non profuſio, ſed fortunæ inuidencia ei neceſſitati ſubiectiſſet, ſua liberalitate patrimonium ampliauit, vulgūq; inopiam eadem propulit, & Senatus dignitatem retinuit. Sed alio ſtilus reflectatur.

H 2

De

De eodem Hadriano.

GRauissimo sim obnoxius crimini, si quæ toties pulcherri-
me laudabiliterque designasti, simplici commemoratione
contentus transgrediar. Non enim æquum fecero si quæ tu
diuersis temporibus diuersa munera summa cum laude profu-
disti, vna atq; eadem exempli angustia complectar. Sunt dein-
de omnia hæc munificentia tuæ facta, ea dignitate obsepta, vt
pæculiarem narrationem sibi quasi iure suo merito vendicare,
non in turba, inuisa, neglecta, ac non pensitata delitescere de-
beant. An non seorsum dici meretur, te in focus honorem ali-
enis terris conquista aromata distribuisse, in Traiani honore
balsamum quod Hiericonis sylvæ tantum exudant, nobilissi-
mum nulloq; precio exequandum liquorem, crocumq; præci-
osissimum quoq; germen abundanter per Theatri gradus flue-
re iussisse, vt hinc collectum populus in longos vsus reponeret.
Sic cuiusq; cuius domum sumptibus priuatis effecisti pharma-
copolium, omni tempori, omni fortunæ tuam exponens be-
nificentiam, vt robustorum sanitatem tuereris, affectorum
pristinæ valetudini restitueres. Quo non beneficij merito?
Qua non liberalitatis laude? Quo non opulentia argumento
in signis hic apparuit.

De Caligula Cæsare.

TRiste illud terrarum portentum cui vniuersos ciues Roma-
nos vna constare ceruice in votis erat, nostro quoque cala-
mo hic celebrabitur, non vt infami illi cruorisque humani siti-
entissimo monstro sed vetustati ornatus accedat. Congiarium
tricenum sestercium bis populo elargitus est, totiesq; instru-
ctissimas regali luxu dapes, senatui, equestrique ordini, ad ead-
em & coniugibus & vtriusq; sexus liberis accersitis, eosdem
omnes posteriore epulo inuitatos, purpuræ ac conchiliorum
fascijs splendidissimis muneribus oneratos dimittens:

De

De Claudio Cæsare.

Nihil interim de Claudio dicendum est? qui innumera po-
pulo congiaria sæpissime elargitus est, & annona deficien-
te negociatoribus certa lucra proposuit, in se damno suscepto,
si quid cui per tempestatem accidisset, naues mercaturæ cau-
sa fabricantibus magna commoda constituit.

De Domitiano Imperatore.

HIC præter spectacula magnificentissima assidue edita, in
quibus exhibendis nemine inferior adparuit, congiarium
populo nummorum trecentorum ter dedit, atq; inter specta-
culi munus largissimum epulum adposuit. Cæterum luxum
ex quo non exiguas vires institutum nostrum sumpturum est,
qui legere desiderat, Suetonium consulat. Nos iter propositum
decurramus.

De Nerone Cæsare.

CLARA & Neronis principatus initio adparuit liberalitas, qui
ex Augusti præscripto imperaturum se professus, neq; pro-
digalitatis, neq; clementia, neq; comitatis exhibendæ villam
omissurum occasionem iactabat. Populo viritum quadragenos
nummos diuisit, Senatori cuique nobilissimo, cuius dignitati
impar videbatur patrimonium annua salaria constituit. Feli-
cem Pop. Rom. si quæ virtutis futuræ adsumpti Imperij initio
documenta exhibuit, pari exitu comprobasset. Beneficentia
enim hæc misere in ciuium capita pari sæuicia commutata, de-
tonuit. Siquidem ut olim citra delectum quemlibet beneuo-
lentiam suam sentire voluit, ita post mutato rerum ordine, in-
terimendi cædibusq; grassandi delectum aut modum nullum
sceleratissimus parricida adhibuit. Sed desinam, Non enim
semiferi hominis truculentiam atroci oratione exagitare pro-
positum est.

De C. Iulio Cæsare.

H 3

AGE

AGE vero, quem primo nominatum loco oportuit, hic te interferi patieris Cæsar, in te maxima enim opulentia adparuerunt exempla, qui diuitias non voluptatis aut deliciarum gratia, sed tanquam parata viris fortibus premia apud te conseruabas. Cuius rei laus aliud & tempus, aliud ingenium, aliud argumentum requirit. Hic tantum congiarij in populum ostentata sumptuositas prædicabitur, cum cætera omnia liberalitatis tuæ documenta vt instituti mei postulat ratio breuiter comprehendi nequeant, aut si maxime queant, à re proposita videantur aliena: Populo hic præter frumenti modios duos, totidemq; olei libras, trecentos quoq; nummos viritim diuisit. Dedit epulum populo ac viscerationem, & post Hispaniensem victoriam duo prandia. Cum enim prius parcius quam pro imperatoria liberalitate præbitum iudicaret, auaritiæ fordidumq; infamiam nouo atq; largiore multo prandij apparatu quinto die post honorifice eluit. Vtinam hic humani pectoris cogitatio paulisper singula pensitas, pedem figat, videret opinor compendiosissima methodo, quanto huius nostri æui rebus, veterum fuerint opulentiores.

De Augusto Cæsare.

Quid autem Augusti opulentia vnquam quisquam vidit Augustius, qui frequentissime præter cæterorum omnium morem hisce liberalitatis munij vacauit, quibus plenam illam & opibus inexhaustam, magnificentissimiq; facinoribus foetam ætatem, in posterorum animis non desijt propagare. Omnis ordo huius sentijt liberalitatem. Senatorum censum maiori opum accessione ampliavit, pro octingentis milibus ad duodecim sestercium summam euectum. Congiaria populo frequenter dedit, sed diuersæ summæ modo quadragenorum, modo tricenorum, nonnunquam ducenorum quinquagenorumque nummorum, ne minoribus quidem pueris (quod sua interim non caret laude) præteritis, ad quos eius munificentia fructus exten-

extendi solitus non erat. Neque in hac tantum re opulentia eius exundarunt flumina. Siquidem annonæ difficultatibus populi laborantis penuriam, sæpe leuissimo, interdum (prout necessitas vrgebat) nullo precio viritim aduenso frumento placuit. Et (quis credat?) præter tantum opum in Rempublicam, in splendorem, ac magnificentiam vrbis, quam se ex latericia marmoream relinquere iactitabat, præter creberrimas largitiones, præter ardua periculosissima sumptuosissimaq; bella, quæ inexhaustos ac incredibiles opum cumulos conterere facile poterant, testamento populo Romano quadringentis, tribus tricies quinquies sestercium legauit. Pretorianis militibus singula milia numorum, cohortibus vrbans quingetos, legionarijs trecentos, quam summam quanquam confiscatam repositamq; habebat, etiam repræsentari iussit. Quem non tantarum opum hic admiratio capiat?

De Aureliano Imperatore.

Ingendus est Augusto quanquam ætate inferior Aurelianus. Hic vacillantibus iam Romani imperij neruis diuitiarum tamen in populum distributione non admodum Augusto concessit. Siquidem quod nullus ante opum fiducia fretus tentarat, cæteris imperatoribus omnibus aut oleum aut panem, aut porcinam largientibus, hic ne quid populi voluptatibus deesset vinum quoq; præbuit. Quod vt perpetuo fieret, Hetruriam loca quæ syluestribus agris summæ fertilitatis ad alpes vsq; marinas excurrebant, quoniam vitibus ferendis maxime idonea cognouerat, coemere statuit, montes syluasq; incultas, fædoque situ squallentes, translatis eo captiuorum multis agminibus vitibus excolere, Harum beneficio quotannis largissime nullo precio populo vinum statuit emeriri. Quin & hic quoq; congiariorum profusione populi egestatem ter leuauit, eiusdemq; nuditatem vestium adiumento fulciit, ne in vilo benignitatis genere officium suum claudicare videretur.

• De

De Pertinace Imperatore.

Helij quoq; Pertinacis opes congiariorum largitione enitere, quem populo centenos dedisse denarios, pretorianis militibus duodena promississe milia, dedisse sena autoresstantur.

De Alexandro Seuero.

Quid nunc Alexandrum Seuerum, referam, cuius diuitiarum quoq; huic loco interferi suo iure merentur, qui Congiarium populo ter dedit, Donatium militi ter, & præter congiarij pecunias carnem populo diuisit, ne dicam interim immensas opes quas in pauperum vsus quotidie elargiebatur.

De M. Antonio Philippo, Antonino Pio, Commodo, Seuero Aprobatoribus Romanis.

Antoninus Pius bis congiarium populo, toties donatium militibus dedit. Vini, olei, tritici difficultatem ærarij privati damno sæpius sedauit. M. Anton. ter largitione hac insignis apparuit. Commodus quoq; septingentos denarios in singulos effudit. Non autem tu Seuere Afer huius rei finem claudis, quod cæteris omnibus hac in re inferior extiteris, sed vt quem admodum narrationi huic dederunt clarissimi initium, ita & tu pari exempli magnitudine eidem quasi fastigium imponas. Quis enim non inter præclarissima numeret potentiarum exempla, quod diligentissimam semper annonæ curam habueris, congiarium diuiseris, & (quod diuini ingenij, diuinæ potentiarum argumentum erit) moriens septem annorum canonem reliqueris, vt viginti quinque modiorum frumenti milia, (o potentiam monstrosam) singulis diebus expendi possent. Sed de his hæctenus, cum omnia exequi non minus superuacuum sit quam infinitum.

DE MEMORANDIS PRINCIPVM VERTERIS ÆVI THESAURIS.

De

De Dauide rege & Propheta.

Quo potius quam à Dauide qui speciosissimos & regis locupletissimi, & prophetæ sanctissimi diuinæ vocis encomio obtinuit titulos regum principum-ve opes describendi initium desumam? Hic cum templi domino ædificandi prouinciam in filium qui in regnum successurus erat, Solomonem transtulisset, isque operis sumptu magnificentiaque obstupefactus terreretur huiuscemodi voce filij trepidationem castigauit, Confortare & viriliter age, ne timeas neque paueas. Ecce ego in paupertatula mea præparauimus impensas domus domini, auri talenta centum milia, & argenti mille milia talentum, quam summam Budaica supputatio decies maiorem Darianis opibus. Græciæ toti (in suarum rerum laudem effusissimæ) decantatissimis, constituit. Atque interim templi structuræ soli tantum pecuniarum destinatum fuisse verisimile est, sepositis ingentibus thesauris belli gerendi neruis, quibus regiam dignitatem vir bellicosissimus, in tantorum rerum motu, in tanto irritatorum vicinorum odio, si quid accideret, tueri posset. Fœlix opibus fuit quidem, at prophetiæ dono quo inter cæteros eminuit, fœlicior.

De Solomone Hierosolymitarum rege splendidissimo.

Secundus in hoc proscenium Solomo prudentiæ opulentiarumque dotibus facile princeps progrediatur. Prudentiam utpote rei quam agimus minus accommodam, mittemus. Ad opes stilus reuocabitur. Hic quod diuini etiam organi vox proclamat, ultra omnes terræ reges diuitiarum honore fuit insignitus, quo regni Iudaici habenas moderante, nunquam à quoquam vsurpata vox, libere fuit iactata: Eandem argenti & lapidum, Cedrini ligni & Sicomori, quam vbertim agrestia proferunt loca, fuisse æstimationem. Quotannis huic præter vectigalia negociancium, regnumque subiectorum tributa, (quorum summa nulla supputatione circumscribi potest) auri pondus

pondus sexcentorum sexaginta sex auri talentorum adscribebatur. Possessa vero ab eo decem milia talenta auri, neque hac inferior argenti summa. Bijugum equorum quadragena milia, bisseua equorum iam pugnam meditantium parata in stabulis fuere. Fecit ex auro purissimo ducenta scuta, cuiuslibet operi sexcentis auri siclis in laminas extenuati, destinatis, trecentasque peltas eiusdem metalli, in quarum singulas, trecentæ auri minæ insumptæ, omnia vasa vsui quotidiano deputata aurea, Fecit & summæ magnitudinis thronum ex ebore, quem auro obductum, roborauit, nullis etiamnum terrarum regibus imitatum opus. Quid autem inani opera in diuitiarum numero circumscribendo molestamur, cum templi ædificati splendor, (quem omnia admiratura sunt sæcula) inexhaustæ huius opulentia certissima præbeant argumenta. Cuius describendi ex veterum monumentis laborem alibi fortasse nobis desumemus. Fœlicem hunc cui diuitias pari sapientia coniungere à superis propitijs concessum est.

De Dario Persarum rege,

Commemoratione Iudaicorum regum, ad Persicæ opulentia exempla deducor. Inter quæ memoriæ se prima Darianæ potentia offert consideratio, è cuius regno post turpissimam in campis Adrastris sexcentorum milium fugam, post eodem dedecore notata quadringenta hominum milia, centum lxxx. talentorum milia Alexandrum victorem transtulisse produnt, Neque id mirum cuiquam videri debet, cum ex vna Asia vectigali quotannis quingenta septuaginta quatuor talentorum milia reciperet. His vereretur vt hominum fides accedat, nisi maxime fide dignorum scriptorum autoritate suffultus, tantæ rei, omnis mendacij suspicionis securus, ausim decantare præconia.

De Cyro Persarum rege.

Admirabiles ac propemodum incredibiles Cyri (quem a vultu in som-

in somnij prodigijs admonitus regij pecoris pastori, feris obijciendum tradidit) diuitia extitere, quem quoque in eam claritudinem fortunæ arbitrium euexit, vt Babylonem orbis miraculis adnumeratam, bello tentatam etiam vi cœperit. De quo alias. Huius opes, (Mida Phrigum, Cræso Lydorum insignis opulentia regibus domitis,) in vnum redactæ quingena argenti talentorum milia effecerunt. Quorum æstimationem ad nostratis pecuniæ æstimationem calculo redactam, quadringentorum millionum coronatorum qui supputandi molestijs sese intricarunt efficere numerum profitentur, quid hic dices? fœlicior ne tantis fortunæ blandimentis lactatus, atque in eam potentia opulentiaque admiratione euectus, à fallaci, eiusdem vultu in eam mortis ignominiam coniectus infœlicior fuerit.

De Sardanapolo Assyriorum rege,

Cuius animum non ingens admiratio subeat, muliere quavis corruptiorem regem, inter scortorum greges muliebri lasciuia eminentem, purpuram colo trahentem, pensa inter virgines partientem, eam pecuniarum congeriem repositam habuisse, quæ cum fortissimorum moderatissimorumque regum diuitijs paria facere, interque opulentissimos thesauros numerari possent. Syrorum talentorum auri decem milliones, nostrate numismate coronatorum sexdecim milia, septingenti quinquaginta milionum. Et hæc quidem auri summa, ad quam si argentæ gazæ κεραυλια conferes, Assyriarum opum æstimatio ad quadraginta septem milia millionum, cum septingentis quinquaginta milionibus librarum turonicarum & eo amplius progredietur. Quos thesauros omnes ab Arbactæ præfecto victus, simul cum corpore flammarum voracitati tribuit. Efferminatori ne fuerit vita, an morte viriliori quis dixerit?

De Cræso Lydorum rege opulentissimo.

Nequaquam Cræsi diuitijs similis narrationis honor negandus est, cuius opulentiam etiam Adagio, vulgata loquentium con-

um consuetudo memoriæ cōsecrauit, vt Lyd. Croesi Gazæ, maximā inusitatamq; opum vim denotaret. Et quanquam certus numerus, (quod equidem sciam) à nemine tradatur, sagaci tamen ingenij inuestigatione, coniecturarumque verisimilium præsidio, ad penitiorum eius cognitionem penetrabimus. Quomodo enim non diuitijs clarus fuerit, qui solus Cyrum inuictæ potentæ regem sine terrore audiuit, obuiam ei iuit, restitit, conflixit, qui post sumptuosissimum bellum tandem victus, victoris ærarum plus minus quingenis talentorum argenti milibus locupletauit. Opibus fœlix fueras, ni fallacis fortunæ blandimenta, tanta infœlicitate regni tui exitum onerassent, expertusq; esses prudentissimum hoc à Solone prædictum oraculum, *εὐθέως ἐνδαίμονα ἵναί τιμιπρὸς τὸ τέλος τοῦ βιοῦ ἀφίκη, καὶ τὸν θάνατον ἀκριβῆ ἐλέσχω ἵναί τῆς ἐνδαίμονίας.*

De Priamo Phrygum rege.

QUID decantatius decennali Troianorum cum Græcorum proceribus, ob hospitij iura adulterio per Paridem temerato bello? Quæ vnquam belli tempestas latius longiusq; sæuijt? Quæ vnquam vndatio validius regni alicuius aggeres pulsauit? Eam tamen ferocientium bellorum rabiem, diuitiarum mole obiecta ad decem annos vsq; ab irruptione cohibuit, Quam etiam frustra oppugnaturi vndiquaque fuerant, ni viribus diffisi, ad cuniculorum fraudes fraudulentaque consilia se conuertissent. Nunquam maiore impetu arma inter se collisa crepuere. Pertinaciori studio haud temere aliàs in mutuas cedes certatum est, Vix aliàs campus densiores hominum ceteruas, vehementiore cedis rabie vidit exagitari, quæ omnia perpetua interruptaq; serie, fœliciter scaturientium opum beneficio ad decem annos vsque, summo cum omni seculorum stupore cucurrere.

De Mida Phrygum rege.

Huius etiam diuitiarum admiratio, simplices vulgi animos ad fa-

ad fabularum figmenta traduxit. Cum enim fontes vnde tanta pecuniarum copia scaturiret, ignorarent, fabulam excogitare vrgebat necessitas: Apollinem scilicet comiter ab eo hospitio acceptum, eius humanitatem hoc premio fœnerasse, vt quæcunque is manibus tractaret, veteri deposita & forma & materia, in auri splendorem conuerterentur. Huius calamitatem immensis auri argentiq; ponderibus Cyri thesauros ampliasse iam dictum est, vnde facile horum æstimatio aliqui summi poterit. Nos enim aliò torquere vela propositi ratio ad-mouet.

De Alexandro Magno terrarum domitore.

Quid de Alexandro dicam? aut qua verborum gratia inuictæ huius potentæ thesauros efferam, quibus immanissimas maximeq; barbaras totius orbis gentes grauissimo horrore latem terruit, quorum splendor quantumuis longe posteriorum oculos lumine perstrinxit, quorum fama aut pacis fœdera conditionesq; aut belli inducias, à bellicosissimis etiam extorsit. Neq; immerito. Inuisam enim inauditamq; à gentibus regibusq; inter initia surgentis Macedonici regni, omnibus, communibus viribus eum terrorem tanquam commune aliquod incendium restinguere conantibus, thesaurorum vim in cuiuslibet fortunæ euentum reportauit. Summa (vt scriptores tradunt,) centum milia, seu decem myriades talentorum atticorum fuit, aut si mauis sexaginta milliones coronatorum. quanta interim omni virtuti, omni officio, omni occasione exposita huius liberalitas admirationem sibi merito vsurpabit? Aristotelis peripateticæ sectæ principis, doctrinæ virtutisque admirationem octoginta talentis, hoc est quadringentis octoginta coronatorum milibus honorauit. In Bucephali emptionem talenta tredecim septem milium & octingentorum coronatorum precium profudit. Et præter belli cum totius orbis viribus gesti sumptus, triginta puerorum milia, studio discipli-nisque

incitatus. Rex incertum solutionisne diffidentia, an veteri fortitudinis nobilitatisq; gloria, aut rei indignitate motus, scelus ne pristina dignitate indignum conspiceret, veneno, aut vt quidem arbitrantur, maris strangulatus vorticibus fatum accelerans, simul cum vita & opes amisit, quæ Porcio Catone principe liburnis per tyberinum ostium in urbem inuectæ, copiosius quam vllijs triumphis opes ærarium locupletauere.

De Asia diuitijs.

TOT talentorum millium summa imperata Cyprium regem ad immaturam degenerem miseramque mortem rapuit. Sed ô foelicem Asiam quam nulla exactionum atrocitas ad tam desperata consilia adegit. Hæc Alexandrû eius iam littora navigatione in conspectu habetem, nimia sua fertilitate opulentiaq; proprias opes impartiri fecit, opinantem Asiaticum aurû cupiditati tantæ, tantisq; operum cœptis, quibus vix quicquâ par reperiri posse videbatur, suffecturum. Hæc sæuissimis Antonij exactionibus ad talentorû viginti myriades, atrocissimæ à L. Sylla ob defectionis à Rom. fide suspitionem, multæ viginti miliû talentorum, hoc est duodecim millionum coronarum, non succubuit. Hæc pecuniarum cupidissima Gallorum pectora, qui exuberante in patria populi multitudine, siue externorum diuitijs adducti, nouas sibi sedes querentes, in eam delati fuerant, diuitijs satura domum remisit. Cuius auri moles fuit pondo centum decem milia, hoc est (vt plerique volunt) ancorum solatorum centum octoginta milliones, vna cum centum viginti quinque millibus, argenti aut pondo quinquies decies centum milia, quæ summa, quadraginta milliones, centum viginti quinque milia solatorum aureorum conficiet, vtriusque autem metalli summa si coniungas ducentos viginti milliones, ducenta sexaginta quatuor milia solatorum reperies. O dijs etiam ipsis inuidiosam opulentiam.

De

nisq; excolendos aluit, quorum virtus, ijs quos iam diu bellicis laboribus fatigarat, succederet. Quid autem duo talentorum milia referam, quæ Theffali missionem Dario capto consecuti, præter stipendium accipere? Sed quanquam inani opera me videam molestari, qui tam late patentem vberemq; diuitiarû fegetem certis quasi classibus comprehendere laborem, non tamen mihi temperauerim, quin speciosissima munificentissimaq; aliquot potentia exempla adijciam. Quid enim de conuiuio regali luxu profus diffluentemacedonibus exhibito dicemus? in quo omnes ad nouem milia, aurea phiala ad dijs libamina facienda donati referuntur. Quid de immensa auri vi, ad nouem milia, octingenta & septuaginta talenta, quam creditorum vexationibus, molestisq; exactionibus è suo ærario elargitus est. Quid an nõ de Ephestiono eximio Alexandri amico dicam? quem quum vivum dilexisset, mortuû sepulchro cuius structuræ duodecim talentorum milia deputata sunt, decorauit. Quæ autem oratio in omni generis officijs diffusam eius opulentiam diuitiasque, non dicam merita dignitate, sed vel succisa narratione comprehenderit? quas mulorum iugadena milia, quinque camelorum vexisse, historicorum fides adprobat. Sed narratio finem inueniat, cum huius diuitiæ nullo sumptu, nulla munificentia, nullis largitionibus, nullis operû splendoribus, vllam sibi metam inuenerint. Sed hanc tantorû bonorum foelicitatem vt te adprehendisse merito letatus es sic eandem tam exiguo amisisse tempore merito dolebis.

De Ptolomæo Cypri rege.

MAior de Ptolomæi diuitijs opinio quam ipsæ diuitiæ fuerunt, Tanta enim harum fama fuit, vt victor gentium populus donare etiam regna consuetus, P. Clodio tribuno duce, septem talentorum milia exegerit, aut vivi regis, eiusdemque socij bonorum confiscationem mandauerit, diuitiarum æmulatione citra omnem controuersiam, ad tam duras pacis leges incita-

De Cleopatra Ægypti regina.

Sed Cleopatræ diuitiarum luxuria magis etiam est admiranda, quæ incerta ambiguaque Romani imperij spe, præter multa opulentissimaque aliarum rerum subsidia, pari eius quam Asiæ, defectionem molienti mandarat populus Romanus talentorum summa, Antonij partes & fouit & viuunt. Quæ autem sumptuum magnitudo illius thesauros exhauriret, quæ vnionè centies sestercijs à Planco luxuriæ arbitro æstimatum, nostrate pecunia septuagenis librarum flandricarum milibus, nongentis, & septendecim. sola luxuriæ cum Antonio æmulatione, vino dissolutum, (prò scelus) execrabili ventris ingluuiei immisit, parata etiam (ni ab certaminis arbitro victoria adiudicata fuisset) & alterum eiusdem precij ab aure detractum, in similem conuertere nequiciam. Sed tu quantum opulentia hac tua gloriæ obtines, tantum foedissima hac tua luxuria infamiæ tibi conciliasti.

De Ægyptiorum diuitijs.

Ægyptus arctissimis terræ limitibus patens, quot quantis, & quam præclaris opulentia exemplis clara, hominumque doctissimorum præconijs est celebrata: Nulla memorandis structurarum operibus clarior, nulla in deorum officia sumptuosior, nulla egregijs immortalitateque dignis exemplis hæc insignior apparuit. Quæ omnia suo loco, in ordinem redacta, quantum per historiarum monumenta licuit, reperies. Hæc Romanorum armis subiecta, vberissimam splendidissimamque pecuniæ messem quotannis ad duodecim talentorum milia quadraginta, nostra æstimatione septem coronatorum milliones & quingentos in Romani fisci late patentia horrea mittebat. Quæ etsi ingens sit pecuniæ summa, Ægyptiarum tamen opum claritudine indigna propemodum videtur.

De Prothei Ægyptij regis filio.

Omnes

Omnes omnium diuitijs insignium regum opulentiam, post te longe fueras relicturus, si ijs quibus cæteri liberalitatis vacasses officijs. Nunc autem etsi diuitiarum gloria clarus fueris, utpote qui quadringentam talentorum millia moriens reliqueris, tamen quia sordide per omnem vitam vestigalibus tributisque colligendis exigendisque intentus incubuisti, nullisque neque deorum muneribus, neque hominum liberalitati vacaueris, merito citra nominis honorem tenuissima laude celebratus abibis. Si quam tibi opum splendor nobilitatem adiunxit, eam indecoreque regiaque beneficentia planè indignæ sordes derogant.

De Perseo Macedonum rege.

Quis dixerit Perseum Philippi secundi Macedoniae regis filium gratioribus successibus fortunæ blandimenta fouerint, an maiori ignominia adfecerint. Agitatum diu à patre cum Romanis bellum eiusdemque morte iam sopitum, hic exuscitat bellico fretus apparatu, quem iam pridem mortuus pater reliquerat. Quid ni iuueni gloriæ æstu flagrantissimo, cuius præcordia iuuenili temeritate calebant, tanta rerum copia, animos tolleret, cum præter Macedonicum inuictæ opinionis exercitum, copijs innumeris ad decem annos alendis sumptus à patre paratus, huic in thesauris & horreis fuisset? Hunc tamen quemadmodum fortuna amplissima diuitiarum gloria in sublime euexit: ita paulo post, turpissimo lapsu à tantis splendoribus præcipitavit, ut regnum quod sceleribus subito paratum erat, subito quoque dijs scelera vindicantibus, amitteretur.

De Testosagibus Gallia populis.

Cogit me opulentia splendor, neque vestri in hoc præclariss. principum ordine, intactam relinquere memoriam, quanquam huius exempli magnificentia Asiæ magis diuitias celebret, tamen quoniam quæ victoris virtus sibi bello parauit, possessorem mutant, indignum visum est vos vestro honore frau-

re fraudare, non quo me vestri rapacitati patronum constitutam, sed ut ne ego vobis si quam in hac re admirationem obtinetis, negligentis silentio denegare videar. Incredibili enim auri argentiq; vi fama nomenque vestrum celebratur, cuius summa aurea centum decem millia pondo, argentea quinquies decies centena millia pondo constituebat. Quæ diuitiarum portenta si diligenti supputationis examine in vnum redigas, ducentos viginti milliones ducenta sexaginta quatuor millia aureorû solatorû cum sexcentis efficere comperientur. Quid vnquam terra opulentia hac opulentiùs, splendore hoc splendidius, magnificentia hac magnificentius habuit?

De Veientum incredibili opulentia.

AGE vero, quando à regnorum exemplis ad priuatarum gentium opes nimia admiratio nos deduxit, non abs re fieri censeam, si Veientes eadè stili tenuitate, qua ceteros omnes quodammodo celebrare, neq; id opinor indigne ferent, cû horum res ad prodigium vsque splendidissimæ, splendidissima quoq; amplissimaq; narratione decorari mereantur; nobis enim vndique certo quodam verborum compendio vti ab initio est propositum. Hi post decennalem obsidionem cum cuniculorum fraudibus, artibus Romana certe virtute indignis capti essent, tantas opes victori populo reliquerunt ut & decimæ Pythio Apollini vouerentur, totaq; vrbs Romana ad prædæ direptionem euocaretur, cum qui urbem ceperant, aurum capere non potuerint. Tanto illis fuisse facilius urbem capere, quàm diuitias auferre quæ secula non admirabuntur?

De Antiocho Syri rege.

ANtiochi Parthis bellum inferentis exercitus, tanta opum copia abundauit, ut & gregarij milites caligas auro fingeret, aureos clauos crepidis subiectos habuerint, proculcarintq; materiam, cuius impotenti desiderio cæteræ gentes in furias ferrum

ferrumq; amentes feruntur. Ad culinæ vsus huic argentea fuerunt instrumenta, tabernacula textilibus sigillis adornata steterunt, quasi non animi fortitudine, manusque promptitudine, sed opum luxuria bellum conficeretur. Ferunt hunc cû inuictæ Roman. potentia bellum illaturus esset, exercitû magnificentissimo armorum apparatu instructum (cum plerique hastis scutisq; aut aureis, aut argenteis eniterent,) circumduxisse, Hannibali ostentasse, rogasseq; num hæc Rom. satis essent futura, cui irrisorie Hannibal responderit, Etiam etsi auari sint admodum. Hæc foelicis ac vernantis illius sæculi præclara sunt opum argumenta, sed auaro hosti præda magis optabilis, quàm vlla ad vincendum strenuo mora.

De Ptolomæo.

CLarissimo quoq; inundantium opum exemplo Ptolomæus sua tempora ornauit, quem Varro grauissimus certe, hic incredibilis propemodum rei adstructor, tradit, Pompeio non longe à Iudæa res gerente, octona equitum millia, propria pecunia sustinuisse, mille conuiuas aureis potorijs, cæteris vasis, ferculisq; mutatis saginauisse.

De Elyssa.

QVO piaculo clarissimo Tyrionum sanguine ortam, quæ emulæ Rom. Imp. vrbs auspiciatissima iecit fundamènta taceam? Hæc Sichæo Herculis sacerdoti, qui honos secundus à rege erat, nupsit, cui magnæ quidem, sed dissimulatæ opes erant quasq; non tectis sed terræ latebris regis metu crediderat. Re tamen vulgi rumore ad regem delata, cæca tantarum opum cupiditate in furias actus, contra iuris humani reuerentiã, contra sanctissima cognationis vincula, omni pietatis ratione posthabita, avunculum eundemq; affinem trucidat, easdem quoq; machinas in sororis vitam structuræ, ni matura fuga, futurum declinasset periculum. Quæ opibus iam olim spe à fratre deuoratis, in naues delatis, Africæ littoribus adpulit, incolasq; mutuarum rerum commercio gaudetes in amicitiam sollicitat,

locoq; vrbis statuendę empto, solo opum præsidio fulta etiam Roman. imperio tremendam vrbem Carthaginem condidit.

De Mithridate Ponti rege.

TO T cladibus oppressus Mithridates, Syllæ fœlicitate, Luculli virtute regno angustissimis limitibus circumscripto, quanta tamen (dij immortales) diuitiarum gloria, etiamnum infortunijs hinc inde eundem vespientibus, insignis apparuit? In fugam actus, copias auro, argento, vestibus multi precij copiosissimè per itinera sparsis periculo exemit, ardentes hostiũ animos preda temerè disiecta, ab infecutione auertit, vt quam virtus incolunitatem negarat, diuitiã præstarent.

DE PRIVATORVM QVORVN- DAM OPVLENTIA.

EMPV S erit priuatæ quoq; opulentię aliquot subijcere exempla; ne omnem auri argentiq; vim in sola regum, principum aut Cęsarum abijssę ęraria quis suspicetur, subiectis interim aut grauiter esurientibus, aut incommode vitam exigentibus, vt ciuium penuria regum opulentia fulta, & calamitas publica in priuatam versa vtilitatem videretur.

De M. Crasso.

MAioribusue abundarit diuitijs, an maiori habendi cupiditate flagrarit homo insatiabilis auaritię Crassus, tot seculis incertum, nondum definitum *καὶ ἀκίβητος πάρεμνος*. Huius animi diuitijs insatiabilem tanto viro indigna vox prodidit: Neminem sibi videri diuitem, nisi cuius opes annuo reditu legionis alendæ sumptus tolerauerint. In agris suis sestercium viginti millia possedit, vix credibiles nostris his temporibus opes, quæ nostrate ære quinquagies centena milia aureorum coronatorũ, regios prorsus thesauros efficiebant. Quas quam honestè pararit, nemini incertum. Nempe ex ciuiliũ bellorũ incen-

incendijs, nocentum pecuniosorum scelere, iudicij corruptela corrigendo locupletum proscrizione, municipum cęde, delictum, decretum. aliena, suam sententiam, forum, domum, vocem, silentiũ, deniq; omnia venalia habendo. An enim honestis artibus, ex trecentis talentis quæ hæreditario iure patris morte illi cesserant, ad tantam opum vim, septem millium centum talentorum, consecrata interim Herculi decima parte, publico epulo ad plebis fauorem conciliandum tribusque numis viritim datis, peruenisset, Sed bene habet, quod qui aliorum sanguine se imbuerat auaritia impulsus, proprio tandem eadem instigante turpiter fœdatus iacuerit.

De M. Iull. Cic.

CRasso populi opiuione longe ditissimo M. Cicero non parum ab ea diuitiarum mole semotus, propria opinione longeditior extitit. Illius enim pecunię augmentum minori cupiditatis flagello præcordia pulsabat, sequebaturq; (quod dici solet) maior crescentem cura pecuniam. Hic centenis quæ ex predio sumebat sestercijs contentus, plura habendi cupiditatem præcluserat. Cuius diuitiæ etsi præ cæterorum Romanorum opibus minime claræ memoratæq; fuere, nostro tamen huic æuo ingentem admirationem summumq; opulentię veteris daturæ sunt argumentum, cum quæ tunc obscuræ, nullaq; hominum fama iactatę iacuere, nunc propemodum (ne nimium dicamus) splendore nos terreant. Predia habuisse duodeuiginti minime oscitabundo ingenio ad Atticum scriptas epistolas legentibus perspicuum erit. Horum nomina aliquot quantum memorię beneficio adiuuor subijciam. Tusculanum doctissimo Tusculanarum quæstionum opere nobilitatum, Lanuuinum, Asturicense, Phormianum, Puteolanum, Alsiense, Arpinate, Pateonum, Pompeia, &c. Quin non parum huc facit Terentiã viri ab exilio in vrbem reuocati sorti congratulantiem, sexdecim curribus Brundisium vsq; per tot locorum in-

terualla occurriffe. Egregium sanè diuitiarum argumentum quæ (viro ex quo solo tota familiæ pendeat fortuna amoto, tot tantisq; inuidorum arroffionib; concisæ) ijs viribus fubfiterint, quæ amicis lætitiã, inuidiofis mærorem, nobis etiam nunc admirationem non intermoriturã reliquerint. Fœlix heu nimirum fœlix, ni tuã virtutem filij improbitas infano luxu turpiffimis que fccleribus commaculaffet. At te tua virtus confolabitur.

De Qu. Cicerone. M. Tull. Cic. fratre.

NI me properantem maiorum rerum ad fe traherent exempla, non nihil in Qu. Ciceronis diuitijs ocij temporisq; ponerem, quas nunc curfim tanquam per transfennã infpiciendas proponam. Eæ autem quo dilucidiorẽ apparebunt argumento quam pompoſiffima villæ in Arcano ftructura, cuius fplendor etiam ipſius Ciceronis oratione celebrari meruit. Quæ is de ea memoriæ prodidit, ſubijciendum duximus. In Arcano (inquit) ad quintum Idus Septembres, aquã quã ibi ducebant, non longe fluentem à villa, vide, nihil ei reſtabat, præter balnearia & ambulationem, & quiarium. Summam dignitatem pauimenta porticus habebãt, quod mihi deniq; apparuit, poſtquam & ipſa tota patent, & columnæ poſitæ ſint. Camerã quãſdam non probaui mutariq; iuſſi, quo loco te in porticu ſcribere aiunt, ut atriolum fiat. Equidem hoc quod melius intelligo adfirmo, mirifica ſuauitate te villã habiturum, piſcina & falientibus aquis, additis paleſtra & ſylua viridicata. Quanquam ea villa quæ nunc eſt, tanquam Philoſophia videtur eſſe, quæ obiurget cæterarum villarum infaniam. Hætenus Cicero. Videndum eſt autem ne quã cæterarum villarum infaniam caſtigaturã eſſe dicit, nunc victrix è ſublimi noſtras, æmulationis ſecura, ridere merito poſſit, vt quæ ſplendidiffimo eo ſæculo, nimium ſtructuræ luxum caſtigauit, nunc ſorte commutata mendicitatẽ exprobet,

De

De Plinio Iuniorẽ.

STatutum eſt ex ſimilibus villarum infanis ſtructuris, & Plinij ſecundi opulentiam perſcrutari. Quo enim certiorẽ argumento, quã ex ijs quæ præter familiaris rei quotidianos ſumptus, non tam ad neceſſitatẽ, quã ad euanidã immortalitatis conſequentẽ titillationẽ, inanẽq; oſtentionẽ ſibi excrescens illa diuitiarum luxuria finxit, opulentia exempla colligemus? Omittam enim nunc ampliffimã pecuniã ſummã, quã Quintiliani filia nuptias tanquam parens alter & fouit & ornauit, quinquaginta millia numũ, quã ampliorem multo collaturus erat, ni munuſculi vt ipſe vocabat mediocritate impetrare ſe poſſe ſperaffet, ne recuſaret. Omittã ducenta numũ millia, quæ pro acceſſione agrorum precij, contemptim quodãmodo neglexit. Nec tricena ſeſtercia quotannis ad patriã vires refocillandas, ſtupendas noſtro hoc æuo diuitias dicam, quæ quidem omnia multum veneratiõis à nobis iure ſuo exigere videntur, ſed villarum gratiam quarum quãſdam proprio ſtilo celebrauit, in auditoris animum reuocabo, porticum, Atriorum, Arearum, Cauædiorum, Balnearũ, Hypocauſtorum, Turrium, Piſcinarum ſumptus, nitorem & elegantiam. Quorum omnium qui exactã requireret deſcriptionẽ cum autore ipſo, qui de induſtria in ijs depingendis laboraſſe videtur, angulos omnes, vigili memoria oberrabit, non dubium erit quin ſumma in ijs opulentia argumenta reſidere ſit comperturus. Nomina quæ ſe inquirenti obtulerunt hæc ſunt. Thuſci, Tuſculani, Tyburtini, Prænefini, Laurenti, Larium, &c. Sed extra inſtitutæ orationis anguſtæ finẽ euagatur. Quare retro vela vertenda, laxiuſque oberrans materia luxuries, tanquam frenis iniectis eſt cohibenda.

De Æſopo Tragædo.

NE autem incredibili hac magnificentia cuiuſquam animus in vanitatis ſuſpitionẽ tranſuerſus agatur, non
abs

abs re fuerit quæ de prodigijs Æsopi Tragoedi Histrionica arte corrasis opibus, scriptores literis ad posterorum transmitterunt memoriam, huc allegare, quæ & nos, nisi sanctissima autorum fide atq; autoritate moueremur, deliramenta anilia prorsus sapere clamitaremus. Centum sestercijs (vt interim reliquarum rerum luxus taceatur) patinam sibi coemit auream nulloq; non luxuriæ genere per vitam cum diffluxisset, moriens eas tamen filio opes reliquit, vt vniones vino dissolutos (pro scelus!) conuiuarij delicijs exhibuerit, indignum ratus ni pro inusitatis facultarum montibus, nouo inusitatoq; cibi genere hospitum densaret ingluuiem. Quantum veræ laudis ea profusio honestis vsibus quorum nunquam non obuia est materia deputata conciliaffet At tantæ ineptiæ ne dicam insaniam diutius immorari nos piget.

De Lucullo Rom.

Veram huius rei gloriam Luculli ingentis spiritus viri opulentia obtinuit, qui licet non tanto studio diuitiarum famam adfectarit, diuitijs tamen perbeatus extitit. Hanc rem nunquam satis laudata, incorruptissimi pectoris vox prodidit. Cotta enim collega terra marique profligato, inq; Calcedone concluso, cum milites ad amplioris gloriæ materiam Mithridatis regnum, collegæ salute neglecta inuadendum creberrimis monitis stimulant, respondit se vnus Romani militis incolumitatem tueri malle, quam splendidissimas hostium res sibi vendicare. Hic ex senatusconsulto ad classem in Mithridaticum bellum parandam tria talentorum millia decreta repudiauit, suisq; sumptibus tantæ molis facinus exequutus est, vt non temere vulgo numinis ope tantas maria terrasq; obsidentes copias dispulisse hunc sit creditum. Mirabile quid, omniq; ætati inauditum huius viderunt tempora, tanta omnium rerum copia adfluentem exercitum, vt bos drachma, mancipium quatuor drachmis venderetur, reliquaque preda aut

passim

passim relinqueretur, aut neglecta dissiparetur, confertis iam omnibus omnium castrorum cellis, vt amplioris prædæ capiundæ non sufficerent. Cum iam senex procul à bellorum tumultibus semotus, otio studiosæq; quieti sese dedisset, præcipue exuberans illa diuitiarum inundatio, quæ se hætenus certo quodam continerant alueo, veteris Parsimoniæ ruptis aggeribus late efferbuit, vt non immerito ex Togato Xerxem Tubero stoicus eum adpellarit. Hortos multis post ætatibus inter sumptuosissima regum opera numeratos, exornauit. Opera iuxta mare circa Neapolim magnificentissime constructa? maritimas ædes, easq; nullo non luxuriæ splendore expositas, quibus maris sinus piscososq; riuos circumduxerat, quæ eloquentia digne prædicet? De Tusculano vero spaciosissimis thalamis, porticibus, ambulationibusque exornato, è quibus longe lateq; in campos subiectos prospectus patebat, tacendum satius esse duxi, quàm parum dicere. Immensam quoq; diuitiarum eius famam hoc quoq; adprobat, quod Prætori exhibendi spectaculi gratia clamides centum postulanti, ducentas purpurei coloris tãquam ex immenso *καλλιῶν* aceruo desumptas dari iusserit. Nunc qua prædicatione narrari, quo animi stupore audiri meretur, incredibilis in quotidianas mensas insumpta opum vis. Erant huic diuersa conuiuis accipiendis cœnacula, singulis sumptus, splendor apparatusq; certus sigillatim designatus fuit. Quorum quod Apollinis titulo inscriptum erat, quinquaginta milium cœnam sibi vendicabat. Cuique suus designatus honos fuit, vt conuiuij loco dicto, conuiuij quoq; sumptus ministrorum memoriæ obijceretur. Bibliothecas publicas quibus studiosorum leuaret inopiam, studiumque suo præsidio ad maiora incrementa eueheret, & construxit & habuit. Has ingenti ære partis vndique terrarum doctissimus hominum monumentis, venuste instructas studioso cuiq; semper patere voluit. Quare tu si quis alius, beatus fortunatusque

L

non

non diuitijs tantum, sed & diuitiarum opinione semper prædicaberis.

De Apicia Popinæ instruendæ professore.

Viro excellentissimo ac in quouis liberalitatis genere præcipuo, Apitium altissimum omnium nepotum gurgitem, etiam (si dijs placet) popinæ scientiam profitentem, qua non dico Italiæ, sed totius orbis mores tanquam contagio quodam infecit, subijcere placuit, quo scædissimi hominis vicinia, clarior huius gloria illucescat, flagitiosissimiq; huius gurgitis infamia, maiori reprehensione, maiori execratione ab omni auct hominibus exhibetur. Cuius opumne an luxus dicam (infamiam quum Anneus Seneca primi inter Philosophos nominis, eleganti teretique, & quod nostro conuenit instituto) succincta orationis forma percurrat, nostro stilo parcendum eiusque verba transcribenda esse duximus. Apitius (inquit) nostra memoria vixit, qui in ea vrbe ex qua aliquando Philosophi velut corruptores iuuentutis abire iussi sunt, scientiam popinæ professus, disciplina sua sæculum infecit. Cuius exitum nosse opere precium est. Cum sestertium milies in culinam congesisset, cum tot congiaria principum, & ingens capitolij vectigal singulis commestationibus hausisset, ære alieno oppressus, rationes suas tunc primum inspexit. Super futurum sibi Sestercium centies computauit, & velut in vltima fame victurus, si sestercio centies vixisset, veneno vitam finiuit. Summa per luxum insumpti fuit, vicies quinquiescentena aureorum milia. Quam vero luxuriæ sustentandæ imparem existimauit, ad ducenta quinquaginta aureorum milia euasit. O prodigi animi scædissimam ingluuiem, quæ sibi subtracta vberioris luxuriæ materia in miseriam sese necem, vitæ pertesa quæ sine consueta luxuriæ sustentamenti agenda esset, præcipitarit. Diuitiarum nomine te quoque in hoc pro-

sceni-

scenium induxi, dignum alioqui qui perpetuis obliuionis tenebris obruare.

De Cæcilio Claudio.

Quanta quoq; (dij immortales) diuitiarum gloria Cæcilius Claudius inclaruit, qui vltima testamenti sui voluntate opum suarum contextens catalogum, libere professus est, licet ciuiliū bellorum furor magna ex parte opulentiæ suæ neruos laxasset, tamen seruorum quatuor milia, centum sexaginta, bouum iuga tria milia sexcenta, reliqui vero pecoris ducenta, quinquaginta septem milia heredi relinquere. In numerato pondō sexcenta milia, Supremo funeris honori sestercium vndecim milibus destinatis.

De Pallante, Callistho & Narcisso Cæsaris Claudij libertis.

AN quicquam Crassi auro inexplebilis diuitijs par esse credendum est? Attamen hos tres Pallantem, Callisthum, & Narcissum seruitutis iugo liberatos, Claudij Cæsaris principatu, cum superasse Plinij scriptoris diligentissimi historia confirmat.

De Pythio quodam Bythinico.

Nunquam moritura orationis gloria diuitiarum Pythij memoriam Plinij quoque diligentia in hominum animis reliquit, qui platanum auream, vitemque illam nobilem Dario regi donauit. Xerxis copias hoc est septem octoginta hominum milia epulo excepit, stipendium quoque quinque mensium frumentumque pollicitus, vt è liberis quinque in delictu existentibus vnus tantum senectuti suæ concederetur. Quæ cogitatio tam inexhausta diuitiarum maria perscrutetur.

L. 2.

De B.

De L. Sylla.

TV quoq; repubescence semper opum tuarum laude, clarus illustrisq; apparebis, præter plurima enim quæ in te contulit fortuna munera, etiam opulentia honore te insigniuit, quas quomodo maiori verborum compendio vniuersas cõplectar, quasi Plinij insistentes vestigijs vnico verbo quod res est, dicam, Crasso ipso (cuius admiratio omnes attonitos reddidit, ad quos se fama penetrauit) non diuitijs parem fuisse, sed etiam eadem præcelluisse. Rerum summam consecutus, populo conuiuia exhibuit, ea omnium rerum copia inundantia, vt plurima omnis generis condimenta cibariaq;, non sufficiente famelica plebis ingluuie, in fluuium deijcerentur. Tuas licet admirer diuitias, hoc tamen n̄ os tibi dicam, quod olim opes iactanti quidam patricia gente oriundus, ad aurem obganniuit. Qui vir bonus esse posses, qui cum nihil à patre relictum sit totæ tanta possideas.

De Phryne meretrice.

AGe imbecillioris animalis sexus, mulieris priuatæ opes, fidem publicis regnorum opibus concilient, Phryne corporis vsura tantum corraserat opum, vt Thebarum moenia ab Alexandro diruta se priuatis sumptibus instauraturam sit professæ, si munificentia suæ memoriam perpetuam, hoc muris inscripto titulo: *Ἀλέξανδρος ἂν ἠντιστῆκε τῆς, ἀνέστησε δὲ Φέρυνη*, ad posteros dimanare pateretur. Quam opum tuarum laudem publicis operibus instaurandis ambijsti, eam viuæ scriptorum literæ tibi peperere, immortalẽ.

In Floram Romanam.

QVid nunc de Flora cui diuitiarum amplitudo ad diuinos honores aditum patefecit dicam? Imo quid non de execranda Romanæ pestis lue dicam? quæ altissimo libidinis barathro, totius vrbs diuitias, foedissima corporis vsura contra-

xit,

xit, quæ tot clarissimos senatoria patriciaq; gentis iuuenes, gloria, honori virtutiq; natos indigna luxuria illecebra demeratos fractosq;, in otium atque ignauiam præcipitauit, atque à virtutis tramite in vitiorum abrupta præcipientes atque transversos egit. Quod te populus Romanus hæres scriptus falso errore deorum cetui adnumerarit, diuinosq; honores, ludos Floralia adpellatos consecrauerit, ad pœnæ cruciatusq; incrementum quo te perpetua conscientia carnificina furiaq; malorum vitrices subigunt, datum esse, nunc merito experiris.

De quibusdam Italis.

VTinam quem cæteris memoria honorem attribuo, vobis quoq; quorum nomina longa obliuio iam sunt sopita dare liceat. Quare tantarum opum laudem incerto nomini assignare quanquam inuitus necessitate vrgeor. Hij Tiberio Graccho plus æquo popularem captanti auram, animum facinoriam olim mente agitati maturandi indiderunt, quos sena septena atq; ijs plura seruorum milia in agris habuisse deplorat, indignum ratus, omnem opulentiam nobilium luxu soli patere, plebem varijs sese bellorum periculis alienæ tantum pompæ exercere. Itaq; contra tantarum opum insanias lata lege agraria, aduersarijs cædis causam quanquam minus honestam præbuit. Conatus est prudentissimo consilio liberiores diuitiarum habenas vir præclarus contrahere: sed dum plebis honori nimium studet, honoris sui, famæ propriae atq; ipsius vitæ iacturam fecit.

De Gorgia Leontino oratore clarissimo.

ET Gorgiam celeberrimum olim totius Græciæ oratorem dicam, quem ad tantas opes oratoris artis quæstus euexit, vt intentatum exemplum, hominum primus exhibere aggressus sit, auream solidamq; Delphis statuam erexit, quamque is quæstus ea memoria vber fuerit diuitiarum suarum monumento

L 3

mento

mento declaravit, & quo nostri ævi scriptores oratoresque celeberrimi vix famam tolerant, eo is inusitata luxuriæ exempla primus statuit. Usque adeo effecta hæc senescentis mundi tempestas, à superba illa nobiliq; priorum temporum magnificentia degeneravit. Acerbiore hic (licet oportuna data occasione, Epiphonemate non vtar.

De Dolabella Cassio. & Bruto Romanis.

ATque de Dolabella Bruto, & Cassio minime hoc loco silere conuenit, quos scriptis nobis autorum diligentia prodidit, exercitum ingentibus copijs constantem, (cum à senatu minus tempore subuectum esset stipendium) menses aliquot sustentasse, medijsq; temporis iniuriam frumenti vestiumque copia profligasse. Dignum quod inter summa huius rei reputatur exempla facinus.

De Rom. mulieribus.

Cuiusvis ordinis, cuiusvis sexus hominibus cum promiscue huius laudis participes reddam, quo pudore clarissimo Romanorum matronarum facto non eundem narrationis honorem adhibebo, quæ cum in publico ærario deesset aurum, ex summa pactæ cum Gallis mercedis confieret, proprijs id persoluerunt impendijs.

De Busa Canusina.

NVlla ætas clarissimi huius exempli memoriam apud se fingit abolescere, Busam Canusij ciuem tanta diuitiarum felicitate excelluisse, vt decem milia Romanorum (quos memorabilis apud Cannas strages reliquos fecerat, cum ijs publice mœnium tectorumq; vsus tantum tribueretur, etiam frumento, veste, viatico, iuuerit. Nihil tamen tanto sumptu eius contractæ sunt copię, sed in diuitiarum claritudine reliquam ætatis semitam decurrit.

De

De Venusinis.

IN Venusino populo non quidem diuitijs, sed re gesta simile exemplum memoria adprehendendum est. Varrone ex clade Cannensi trepide fugiente quatuor hominum milia quos fugæ ducebat eomites, per familias distributa, omni hospitalitatis beneuolentia tractarunt, in singulos equites, togas & tunicas & quadrigatos nummos quinosuicenos, in pedites denos, armaq; quibus deerant dederunt, quod per se vix memoria dignum, ea temporum iniuria cum exhausto locupletissimo omniumq; gentium spolijs repleto Rom. ærario, opes suas senatus in medium protulisset, summis opum exemplis adscribet.

De Surena Partho.

SVrena Parthus obscurus in obliuionis tenebris ferè delitescens, horridum situ squaloreque caput in lucem proferat. Continenter quacunq; iter faceret, mille camelorum agmen oneribus deportandis post se trahebat, ducentos pellicum currus, equos cataphractos mille, quos leuiorum ingens multitudo sequebatur. Seruorum clientumq; equitatu ad decem milia vsq; stipatus eminebat.

RERVM OLIM MAGNIFICENTIA MEMORABILIVM.

LIBER TERTIVS.

HActenus pacis tempore gesta exempla, quæ vetustati aut gloriæ aut admirationem aliquam videbantur allatura, absoluius. Quid restat nisi vt eadem breuitate licet non pari animi alacritate, ex bellicæ gloria magnificentiaq; eidem quem possumus splendorem adiungamus. Res est fateor quidem, quæ non tam narrationem quam commiserationem emereatur, sed huc nos inconsulta

quor

quorundam temeritas, atque imperitia, abiecius longe quam par est sacrosanctæ vetustatis caniciem reuerendam habentium, præsentiumq; rerum illecebra ob oculos versante nostræ patrumque nostrorum memoriæ res gestas, ampliori quam mereri videntur fauore, studio atque prædicatione prosequentium, inuitos impellit, vt suus cuiq; ætati honos atque admiratio constet, nec sic nostra falsis laudibus attollantur, vt vetera meritis interim laudibus inhoneste nostra dissimulatione fraudentur.

De Assyriorum rege Nino.

PRimo narrationis honore celebretur, qui primus auitum illum omnium regum gentiumq; morem, (quo tuendi tantum imperij fines non proferendi cura sollicitabantur) insolita regnandi cupiditate mutauit, vberriamq; ingenijs scribendi omniq; posteritati admirandi materiam suppeditauit. Finitimis hic partim armis, partim insolito belli horrore in deditio-nem acceptis, cum accessione noua fortior indies ad alios trãsiret, ausus etiam est Bactrianorum regnum, loci natura difficillimum præbens accessum, hominum numero viribusq; validissimum armis bis tentare. Cum enim prima irruptione pulsus se imbecillioribus, quam ad tantum negocium viribus fultum esset expertus, maioribus opus esse ratus copijs, electissimorum peditum decies septies centena milia, equitum milia duodecim, parem equitibus falcatorum curruum numerum cum contraxisset, prioris fugæ ignominiam eluturus proficiscitur, fugatoq; Zoroastre qui venienticum quadringetorum milium exercitu obuius processerat, victorem ciuitatibus exercitum admouet, quibus omnibus diuersa ratione vt in tali re fieri solet captis, potentissimi principis nomen primus pro immortalis trophæo sibi erexit.

De Semirami Nini regis vxore.

Semi-

Semiramis verò in regno succedens, quadraginta duos annos imbellem adhuc atque innocentem longaque quiete torpentem populum cædibus exercendo, à viro potentia nomen aduersum maiori virium accessione ampliauit. Siquidem non contenta ijs quos regno vir solus tunc bellator adiecerat, terminis, Æthiopiam bello vexatam cædibus crudelissime funestinauit. Neq; etiam illam Indorum potentia quo minus vteriora peteret repressit, quid enim animû terdecies centenis peditum, equitum quingentis, curruum centum milibus fultum (quæ in Indiam ducta, inter autores constat) à tam magnifico scelere deterruisset? Sed hæc vt potentia inexhaustæ gloriam hac re immortalitati consecrauit, ita crudelitatis fædissimã ignominiam sibi lucrificit, cui in pace viuentes populos nefanda sanguinis cupiditate ardenti, persequi & trucidare fuerit voluptati.

De Sardanapolo Assyriorum rege.

SIC in fatis erat, vt quod immoderata crudelitate barbarieq; cœperat regnum, desidia socordiaq; administratum in excidium dilaberetur. Ea enim luxuria voluptateq; per mille trecentos annos à Semiramide ad hunc Sardanapalum administratum est, vt nihil tanto tempore magnopere memoria dignum sit administratum, Sardanapalum autem inter scortorum greges purpuram colo trahentem, habitus mollicie, oculorum lasciuia quæuis scorta superantem, nimia effœminatio præter cæteros omnes nobilitauit, vt tantis meris voluptatibus virile quid memoriaq; dignum gerere, ac non profus regno excidere, inter portenta merito possit haberi. Itaq; Arbaces quidam genese Medus, virtute animiq; magnitudine pari, indignum ratus, totius orbis imperium eius nutu, quem colo purpurã aptantem reppererat ductari, ijs quibus præerat Medis adhæc Persis, Babilonijs, Arabibusq; ad defectionem sollicitatis, haud dubia belli mutatiq; animi consilia tractare cepit. Ni-

M

nam

nam ex quatuor his gentibus quas ad noui consilij societatem impulerat quadringentis hominum millibus, armis, consilijq; grauitate munitissimus infedit. Tantis delicijs euiratū regem Sardanapalum, nihilominus nouarum rerum studium atque nimia regni opulentia validissimo huic exercitui prudentissimo callidissimoque imperatore firmato obuiam misit, cruentissimisq; duabus pugnis inter hostium agmina detonare fecit. Sic quem virtute, calliditate cæterisque militiæ stratagematis non poterat, nimia hominum turba obrutum oppressit. Penfandum in hoc conflictu quantæ copiæ, quanta inundatio fuerit, vbi à plusquam muliebris animi rege quadringenta hominū millia, callidissimo omnifq; versutię peritissimo imperatore firmata, in extremum bis fortunam fuere deducta, quanquā paulo post solutiore cura castra seruās, atq; ex victorię gaudio, poculis, somno quietiq; indulgens, subita trepidatione inopinato hostib⁹ irrumpentib⁹, tantū chaos dissipatum regiæ necis occasione præbuerit. Ille n. fortunis iam ad extremū deductis, cū etiam Euphrates sanguinolentas ex suorū cædib⁹ traheret vndas, extructa pyra, auro argentoq; omni, veste insuper regia cum vxoribus, innumerabiliq; Eunuchorum turba ei imposita, in flammis sese demisit præcipitem. Quantæ (dij immortales) eius regni vires, quæ tanta sub ea regum ignauia præstitere.

De Medorum armis.

MAXimi bellorum motus, fecundissimaq; armis tempora huius imperij mutationem excepere, plerisq; iam seruitutis iugum expertis in libertatis spem se erigentibus, ciuitatibusq; singulis populari imperio vtiuolentibus. Quare varijs eladib⁹ hinc inde à singulis dimicatum est sæpius, dum mutuo excidio fatigati, insigni pietate iustitiaque regem Cyaxarem communi suffragio crearent Medorum populi: qui propinquus in amicitia societatem receptis, collapsum iā monarchiæ statum

statum in Medis instaurauit. Maxima huius potentia exempla Aristheus bello cum Cadusijs gesto edidit. Huic occasionem Persodes quidam natione Persa, iudicio quodam ex amico infensus regi redditus, cum adsumpto militum manu ad Cadusios profugisset, præbuit. Apud quos cum sibi iustitiæ atq; virtutis, non mediocrem opinionem conciliauisset, eumque etiam sororis matrimonio, quam eius gentis potentissimo viro desponderat, cum firmasset, summa belli ad se ob virtutem delata, ducentorum millium hominum exercitum coegit, castrisque positis belli consilia aduersus eum cuius scelere erat impulsus, nouum hoc studium agitabat. Rex subito tanto terrori occurfurus ad octingenta hominū millia in arma correpta in aciem educit, quibus non aliud quàm Medorum potentia argumentum exhibuit. Quingentis enim millibus clade absorptis, cum reliquis trepidus in regnum refugit, viresq; regni validissimo hoc ictu ita concussit, vt earum ruina etiam Astyagis tempore sonitu suo totum orbem impleant. Sic hoc vt opibus potentiaque splendidissimum, ita gloria breuissimum fuit regnum.

De Cyro primo Persarum rege.

Labentis iam dissipataq; Medorum Monarchiæ authoritatem Cyrus suscepit, cuius magnitudinem etiam coelestia infomniorum prodigia, intentataq; ab auo Astyage necis declinatio, prodigiosissimiq; à cane nutricis præstitum obsequiū prænunciauere: Viderat enim auus quietis tempore, ex Mandanes filia naturalibus vitem enatā in tantam amplitudinem subito se propagasse, vt eius palmites vniuersam vmbra sua inuoluerent Asiam, Cuius somnij fidem ante etiam visa infomnia, quæ filia vrina eandem inundari præ se ferebant approbauerunt. Huic rei etsi consilio suo pulchre occurrisse existimaret, modicæ fortunæ viro filiam collocando, ne sic quidem tamen visisomnij metu leuatus omnium consiliorum participi Har-

pago factum necandum tradit. Qui pio quodam misericordiae affectu tactus, infandum caedis ministerium sibi delegatum regij pecoris custodi, per manus tradit. hic quoq; cum tanti facinoris horrore perstringeretur, in syluis exponit puerum, ferisque obijcit, quo tantum scelus aliena opera perageretur, ipse interim benevolentiae gratiam ab Harpago iniret. Reuersum vxor re cognita precibus virum impellit, quo in mortui infantis locum quem pridem enixa fuerat, hic allatus substitueretur, qui vxoris hac in re seruiens adfectibus, obseruata retro legens vestigia, iuxta infantem canem mitem vbera praebentem, repperit. Cyri post inter pastores nomen huic est inditum. Huic ad vltioris aetatis existentis Harpagus, cui crudele quidem sed dissimulatum in regem Astyagen odium erat, per proditorem Medorum exercitum, cui praefectus erat, tradidit, quibus viribus suffultus Cyrus, deficientem iam Monarchiam noua Persici regni iuuentute commutauit, ac Astyagem totius regni auxilijs munitum fortissime dimicantem, nihil non experientem, captum regis & gloria & nomine priuat. Auctus deinde noua hac Medorum accessione, Assyrios, Babiloniamque gentem, quanquam opulentissimi Craesi Lydorum regis potentia suffarcinatam, quarum vtramque humana virtute expugnari posse incredibile propemodum mortalibus habebatur, in regni iura adscripsit. Asiam quoque vniuersam totumque Orientem peruagatus, in Persici regni fidem traduxit. Ac ne his quidem contentus, potentiae limites etiam vltra Scythas extendere conatur. Praeter tot praesidia, quibus totam Asiam vniuersumque Orientem victor tenebar, regni que noui autoritatem a circumstrepentibus vndique populis vindicabat ducentorum millium exercitu, Scythiam feram moribusque asperam regionem inuadit, eratque eam armis oppressurus, nisi prioris victoriae praematurum gaudium elatus, inconsultius in loca insidijs sepra, persequendi studio inuectus, & suae vitae praeproperam traxisset cladem, exercitusque incolumitatem caedibus hostium obiecisset.

DArius quoque hinnientis equi augurio Rex consecratus, quanta virtute claruit bellica? Babylonem incredibili mœnium firmitudine vallatam, (quorum splendor ea inter septem orbis miracula numerauit) Zopyri beneficio in potestate redegit. Scythis ob regiae filiae sibi negatas nuptias septingentis hominum millibus bellum infert. Hostibus seu nimia tanti exercitus multitudine trepidantibus, seu vafro consilio pugnandi facultatem denegantibus, veritus ne si diutius in his locis moraretur, via Danubij ponte rescisso intercluderetur, nonaginta hominum millibus amissis, trepidus in regnum refugit. Quae iactura ob nimiam hominum inundantium multitudinem damni loci nequaquam censa est.

De eodem.

HIC idem vniuersa deuicta Asia, Macedonibus Ionibusque nauali praelio superatis, in Athenienses quos Ionum vires contra se fulcisse cogouerat, omnem belli impetum sexcentis hominum millibus contorsit. Quae belli moles dum pondere suo totam Graeciam grauitura videretur, ab Atheniensibus solis intrepide excepta est. Non expectatis enim sociorum auxilijs, decem ciuium millibus instructi in campos Marathronios virtutis suae fiducia pleni egrediuntur. Prima ipsa congressio eum indentum praebuit, vt hinc viros, hinc inertia pecora maturationi destinata putares. Quin & hanc foedissimam exercitus sui fugam, noua denuo virtute expiare conatus, tantas copias quibus vniuersae terrae inundandae videbantur, ducturus fuerat, nisi praematura mors tantorum scelerum coepta, interuentu suo dirupisset. Quid non fuerat effecturus, si tam animorum robore, quum militum numero pugnasset, tanto facilius exercitata animosaque paucitas, indocta trepidaque multitudine victoriae laudem adprehendit.

De Xerxe Persarum rege.

Xerxem illum superbissimum cuius potentia etiam ipsam rerum naturam cedere coactam, quem per terram perfosis montibus in quorū specus fretum inmissum est, nauigasse, per mare nauibus contabulatum ambulasse, cuius classem pelagi amplitudinem non cepisse, quem latiorē Europa vniuersa duxisse exercitum veterum, litera nobis testantur, quis hic indictum innominatumq; transeat? Bellum contra Græcos patris Darij morte interruptum instauraturus, septingenta de regno, trecenta de auxiliaribus ciuitatibus armasse, dicitur milia. Quæ bellica vis etsi ingenti admiratione auditores perstringat, nescio tamen si eorū opinioni accedere debeam, qui hunc peditatus decies septies centena milia, equitatus octoginta, præter Arabes Pœnosque qui camelorum præsidio expeditionem fulciebant, quos numerant viginti milia, præter summas copias classi decem millium nauium destinatas, in expeditionē duxisse prædicant, vt non immerito Scamãdri qui primus tantæ multitudini se agenti occurrebat, fluentum hominibus iumentisq; non suffecisse, Xerxemq; consensu prætorio è quo late in campos mariaq; præbebatur prospectus, ob dolorem, breui temporis spacio etiam tantæ multitudinis interitura vestigia oculis lachrymas destillasse sit proditum. Quæ vnquam oratio huius potentiam digne celebrauerit, quæ cum flumina bibentium multitudine exiccarentur, inuicta inconcussa infractaq; perstiterit. Sed huius venientis fama vt omnia pauore repleuerat, ita abeuntis fœdissimum timiditatis exemplum, perpetuam nomini eius infamiam adposuit, Sic dum dijs etiam inuidiosas ducit copias, irreparabiles regni Persici ruinas traxit.

De Ultimo Dario.

VIX vlla vnquam Persici regni tempora tanta potentia documenta, quanta sub ultimo hoc Dario Rege dederunt, magni

magni animi iuene Alexandro quietum iam regui statum, summis viribus oppugnante, virefq; iam diutino ocio resides nouis bellorum tumultibus in arma concitante. Cuius bellifax in Adrastris campis exarsit. In aciem producit Darius sexcenta Persarum milia, ingentibus interim copijs sub bello præfectis loca oportuna tenentibus, quæ bellica Alexandri peritia, militumq; virtute, tanquam largissimo aquarum diluuiio subito in armis sunt suffocata. Nihilo illum tantæ cladis terror aut timidiorē animo, aut viribus imbecilliorē reddidit. Secundum enim pugnae euentum tentaturus, trecentis peditum, centum equitum millibus contractis, castra castris iungit. In aciem progressum est. Alteri rerum gestarum amplitudo, indomitum Archyraspidum robur animos erexerat. Alterum veteris Persicæ gloriæ memoria tantaq; hominum inundatio victoriae spe confirmauerat. Validissimo impetu inter se collisa arma concrepuere, Ancipitiq; diu Marte pugnatum, Darij copijs demum partim inordinate fugientibus, partim trepide pugnantibus fœdissima per campos Persarum strages editur. Atque nunc quidem quis in tantis cladibus aliud quam regni ruinam expectabit? At qui hæctenus, non fractæ non debilitatæ, sed irritatæ vires Persarum erant. Reuertenti enim ab Aegypto victori (cum non nisi iniquissimis conditionibus pacis redimendæ offerretur facultas) tertio quadringentis peditum millibus, equitum centum millibus occurrit. Nulla pugnae mora. Cæca rabie vtrinq; in bellum ruitur, cum hos toties victi hostis contemptus, illos omnis fortunæ desperatio furiali quadam rabie in vulnera ac cædes incitaret. Sed eadem fortuna quæ toties acciderat, Persas comitante, violenter hoc prelio Asia raptum imperium est, non quod instaurandi belli spes deficeret, sed quod fortuna quæ à Medis in Persas regnum transtulerat, fatali quadam vicissitudine id alio transferre velle videbatur, Deo Alexandriq; fœlicitati cedendum esse duxerint

ærint. Sic tribus prelijs totidemq; annis (difficillima fides di-
ctis) decies quinquies centena peditum equitumq; millia con-
sumpta sunt, atque hæc quidem ex eo regno vnde antè annos
non admodum multos, decies nouies centena millia profliga-
ta referuntur, quanquam extra has clades, per eosdem tres an-
nos & Asiæ ciuitates plurimæ oppressæ sint, & Syria tota va-
stata, Tyrus excisa, Cappadocia subacta, Ægyptus adflucta,
Rhodus quoque insula libertate excussa, seruitutis iugum ad-
cepisset.

De Agamemnone.

Quanto ore Græciæ exercitus amplitudinem tonat in-
clytus ille Troiani belli scriptor Homerus? Digna pro-
fectores quæ diuino eius vatis celebretur ingenio, quam haud
scio si quisquam verborum maiestate æquaturus fuerit, ni in-
eam se huius extendissent orationis atq; eloquentiæ flumina,
Quando vnquam in eodem campo diutius resedit belli tem-
pestas, quæ decennij spacio, cum & Asiam Europamq; quoti-
dianis cladibus territasset, vix tandem detonuit. Dicuntur
Græci ad hoc bellum 886. hominum millia, Troiani 776. mil-
lia conduxisse, vt mirandum non sit quanquam ferali odio in-
mutuam rueretur perniciem, nullumq; propemodum tempus
à bellicis concursibus, eruptionibusq; vacuum intermittere-
tur, vtriusque partis neruos intensos ad tanta tempora persti-
tisse.

De Philippo Macedonum rege.

Græciæ ruinis Macedoniæ regnum ignobile ante, Philippi
regis tanquam è specula insidiantis fraudibus euectum est.
Cuius tanta subito emerfit potentia, vt Athenienses florentis-
simos tum imperio atq; opibus superarit. hinc ad Illyrios ar-
ma, omnia cædibus atq; ruinis complens transtulerit, Thessa-
liam quoq; cuius equorum robore exercitus sui vires confir-
maret, in potestatem redegerit, Scythis quoq; seruitutis iugum im-
po-

imponere conauerit. Sed hæctenus potentia eius quasi infan-
tia quædam extitit, quæ dum delectu per Græciam habito ad
quamvis rei bene gerendæ occasionem, præter inuictum Ma-
cedoniæ exercitum, infinitamq; gentium barbariem, ducenta
peditum quindecim equitum millia armauit, in iustum virili-
tatis robur tandem excreuit.

De Thomyri Massagetarum regina.

Thomyris regina Cyrum triginta annos perpetua atq; con-
tinua victoria gaudentem, diutina mora longius à regni
pomerijs allectum, innumera iuuenum manu correpta, ita ad-
triuuit, vt ne nuncius quidem cladis relinqueretur. Quo in pre-
lio ducenta Persarum millia cæsa, ne interim quidem à sacra-
tissimo regis capite, vt ore gladio abstinente. Tantum facinus
mulierem, quam recens cæsi filij cum tertia copiarum parte
mors in desperationem prostrauerat, sine infinito lectæ pubis
robore confecisse quis credat?

De Thalestra Amazonum regina.

Thomyridis exemplum in Thalestræ Amazonum reginæ
memoriam nos deducit, quæ cum 300. mulierum bellatri-
cum millibus. 25. dierum inter infestissimas gentes emenso
itinere, Alexandro prolem ex eo quæsitura, occurrit, vt viri
fortissimi sanguis Amazonico misceretur.

De Zoroaste Bactrianorum rege.

NON soli Assyrij Nini temporibus potentia exemplis efful-
sere, vt omnium reliquarum gentium robur eorum com-
præhensum imperio fuisse, stetitq; id nationum populorum,
regumq; omnium viribus quis existimet. Siquidem & Zoro-
astes Bactrianorum rex, virium regni sui fiducia elatus qua-
dringentorum millium exercitum collecto, venienti Nino, om-
niaq; late depopulanti occurrit, collatisq; signis cum parte
N copia-

copiarum Nini confligens, hostili cruore late campos madefecit, ac nisi regis suppetias ferentis aduentu acies diffusa sese in arma collegisset, monarchiam cum regis cæde exercitusque strage non dubium erat, quin rapturus fuerit.

De Aegyptiorum numerositate.

ÆGyptus arctissimis limitibus circumscripta, neque etiam Monarchiæ titulo honorata, hominum numero qualvis propemodum nationes superavit, ut pote quæ prisco ævo insigniorum oppidorum decem & octo millium, amplitudine autem regni decrescente Ptolomæi Lagi tempore, trium milliū numero clara extiterint. Populi numerum antiquitus septies decies centena millia confecisse, libri quos ipsi ob rerum gestarum fidem sacros vocant, edocent. Huic plusquam humana Pyramidum opera, centum portarum vetus Thebæ, Coloniae primo in vniuersas orbis partes deductæ. A Belo, Formidabile Babylonis nomen, à Danao, Argi omnium Græciæ urbium antiquissima, Colchorum gens quæ in Ponto est, ab iisdem deriuata, fidem conciliarint. Verum ut res tanquam per transfenniam ostensa euoluatur, statutum est per aliquot eiusdem potètiæ exempla consueto narrationis ordine diuagari.

De Sesostris Aegyptio rege.

Primus hic florentissimis regni rebus incitatus, tanquam superiorum regum castigaturus ignauiam, sublimi spiritu adsumpto ad orbis imperium animum adiecit. Ex lectissimo milite exercitum sexcentorum milliū: pedestrium copiarum, equitum, quatuor & viginti milliū conscripsit, falcatorum curruum octo milliū numero his tantis iuncto copijs. Æthiopes sub ipsis solis ardoribus constitutos adortus est. Victis victor pacis conditiones præscripsit. Plærâq; Asiæ (& quæ rara alias cuiquam fuit gloria) etiam Alexandro intactas gentes expugnauit. Neque hic victoriæ fines steterunt. Scytharum enim

imma-

immanissimam gentem victor peragravit, Ionij maris insulas regno suo adiecit, ausus etiam Europæ limites bello tentare, Thracia expeditionis meta constituta. Atque hæc quidem terra gesta. Primus omnium longarum nauium vsu cognito rubri maris insulis omnibus, maritissimisq; partibus ad Indos vsque quadriagentarum nauium classe subiugatis, vetustati præclaram admirationem, sibi virtutis immortalem laudem est consecutus.

De Psammitico rege.

ADEO luxurianti populi multitudine Aegypto, cum vnicus rex frena sese posse inijcere desperaret, regni status ad duodecim regum arbitrium delatus est, qui cum quindecim annis concordibus animis regnum administrassent, in Psammiticum tandem totius regni affectati suspicio incidit, quæ res in mutuum excidium Aegypti vires conuertit: Vndecim enim ingentibus collectis copijs dum tanto furori obuiam ire festinant, vniuersam regionem cladi cædibusq; inuoluunt. Nam aut victi belli rabie omnes absorpti sunt, aut ignobili fuga elapsi in Lybiæ partibus turpiter delituerunt. Tam luctuosa cruentaq; cæde ut nihil Aegypti vires diminutæ sunt. Dum enim de regno tuendo laborare credi posset, quod cædibus exhaustum exteris inuadendi occasionem præbere videretur, Syriam opibus populoque florentissimam, præter Arabes, Cares, Iones, quorum auxilijs reges vndecim profligarat, Aegyptiorū ducentis millibus adsumptis laceßere non dubitat. Admirandam sanè Aegypti potentiam quæ tot cædibus labefactata, inter tot circumpositarum nationum odia, robore suo firma inconcussaq; persistit.

De Chemmi Aegypti rege.

Verum ne dum nos bellica multitudo occupatos tenet, exemplorum pacis tempore gestorū obliuio subeat, Chemmis nobis est dicendus, qui suspectæ illius ac septem orbis mi-

raculorum nomen meritæ molis autor, ad viginti annos, trecenta hominum millia, admiranti huius operis prodigio fatigauit.

De Thebis Ægyptiis.

ÆGyptias Thebas centum portarum numero nobilitatas non minor potentia splendor claras reddidit, quas imminente belli terrore, vberimo gremio viginti curruum millia ad ingruens Martis discrimen auertendum effundere solitas scriptorum literæ nobis tradiderunt, eumq; non temporarium sed perpetuum ad subitas inopinasq; bellorum minas destinatum. Receptacula equorum centum habuerunt, quorum singula supra ducentos equos recipiebant.

De Simandio Ægyptiorum rege.

Simandius operum in Ægypti memorandorum gloria nulli secundus, à filijs quatuor imperium in Bactrianos exercentibus, atq; à se (vt quidam volunt) iustissimis caussis desciscens, exercitu quatuor peditum, viginti equitum millium, persecutis violatæ pietatis pœnas exegit. Sed vt potentissimi ducis famam, sic impijssimi patris execrandum nomen hac re sibi lucrifecit.

De Pharaone illo θεομαχῶ.

Nimia potentia gloria, innumereque multitudinis præfidiocelatus Pharaon, licet varijs plagis superioris numinis affluctus, non potuit tamen falsæ ac vmbrae illius potentia opinionione inflatus, maiorem se Dei potentiam agnoscere, neq; tot portentis monitus superiori cedere. Cruentis flumina verebantur vorticibus, dulcem insolito humore vitam in aquis pisces efflabant. Ranarum, pediculatorum, muscarumque exanina terras tantum non inundauerant. Contagiosa lues cuiuscunq; generis animantia peste suffocabat. Horrenda insolitaq; magnitudinis grandinum faxa, late summam edentia calamitatem

rem, famem minitabantur. Quicquid ea pestis reliquum fecerat, locustarum ingluuies depascit. Et quo certior maioris potentia fides esset, triduanæ tenebræ insolita caligine terras inumbrant, cadit cuiuscunq; generis primogenita soboles Deo percutiente, neq; tamen potentia tuae vana confidentia in effectus, immodicos illos superbosq; spiritus deponit. Cum enim Iudæi immodicis operum iniurijs fatigati æthere fauente, Mose duce iter fugæ causa arripuissent, celeriter correpto milite infecutus, tanto exercitus adparatu, curruumque bellicorum multitudine ita horribilis subito adparuit, vt populum Dei ad sexcentorum fortissimorum milium numerum, quem rapti auri argentiq; copia fortem reddiderat, quem desperatio in virtutem excitabat in eas angustias contiecerit, vt ne hostis quidem ferre posset conspectum. Certum Ægyptia potentia argumentum, cum eam sexcenta virorum millia, quibus divina iussio euasionis spem fecerat, omne salute desperata, omni que resistendi audacia sublata, timuere.

De Sefaco Ægypti rege.

NON parum quoq; huius rei gloria Sefacus regno suo conciliauit, quem in Iudæos veri Dei cultus temeratus incitauit, Nimia enim foelicitate luxuriantes Iudæi (vt fere fit) spretis veri Dei legibus ad alienos ritus sequendos, insolentiamque immodicam transuersi agitabantur. Cuius incredulitatis aut potius ingratitude penas divina ultio repetens Sefacum mille ducentis curribus falcatis, sexaginta equitum millibus, pedestris exercitus innumerabili agmine stipatum, in Iudæos proritat. Qui superatis montibus, omnibusq; eius regionis vrbibus, aut vi aut deditioe captis, infestas ipsi Hierosolymorum vrbi copias admouet. Et iam hostiliter erat urbem direpturus, cum scelerum conscientia permoti, supplicio capiti iam imminentem Dei iram auertunt. Nihil enim rex vrbe positus, (fatis sic statuentibus) cruentius violentiusque consti-

tuit, quam quod opes quæ in insolentiam animos efferarant, in victoriæ premium abstulerit, tributaq; quotannis imperarit. Sed anchoris velisque sublatis in Iudæam cursus nobis arripiendus est.

De Mose Israelitarum duce.

IN tantum numerum septuaginta illos Israelitas qui post Iudæi sunt dicti, in Ægyptum duce Iacobo translatos, excreuisse, inter tot plagarum miseriarumq; quibus ab Ægyptiorum tyrannis onerabantur iniurias, principem huius gentis gloriam facile sibi vendicauerit. Mirandum auditu ex ijs tanquam cinere conditis scintillis, tam latum prorupisse incendium, idq; inter acerbissimas operum exactiones laborisq; acerbitatem, quæ quotidianis propemodum funeribus funestabantur, cum regio edicto ob inualescentis iudæes multitudinis meru, dimensum accisus redderetur, laboris autem molestia cresceret. Licet tantis molestijs vexationibusq; tantum non oppressi essent, nihilominus eorum ad sexcenta fortissimorum hominû millia, præter promiscuæ senum, puerorum atque mulierum multitudinis innumerabile agmen, Moses prudentissimus dux ex seruitutis perpetuiq; laboris faucibus eripuit. Verum ut tunc diuina promissione gentis eius multitudo stellarum cæli exæquabat numerum, ita nunc in Christum verum Messiam ingratitude inter ignobiles inhonoratasq; gentes eam obscuram delitescere fecit, ut cuius cultu olim etiam cælum digitis pulsabat, eius blasphemia, numine nimirum pœnas repetente, in nebulam imaginemq; quandam gentis redigeretur,

De Saulo Israelitarum rege.

HIC ab aratro regio titulo honoratus, ab eodem quoque in urbem reuersus, belli furij, supplicum Gala aditarum precibus, quos nulla (nisi omnium dextris erutis oculis) pacis conditio ab Nahæ Ammonitarum, regis tyrannide vindicabat, accen-

accensus, quam subito (dij immortales) belli tempestatem exciuit. Celeriter enim trecentis Israelitarum millibus, ex Iuda triginta millibus in arma correptis, efferuescentem Ammonitæ furorem retudit. Atque hæc quidem in ipsis regni incunabulis effecit, priusquam eiusdem vires atque potentia essent confirmatæ.

De Davide rege.

TAceant immodici nunc Persicæ opulentiaë buccinatores, velut operta maria, flumina multitudinis potu guttas tenuissimas in aluei imo trahentia, cum quod illi totius orbis suffulti viribus effecerunt, arctissimis limitibus contentum splendidissimi opulentissimiq; regis Davidis imperium, abundantius locupletiusq; aliquanto præstitisse uideantur. Cæpit regé præmatura regni vires cognoscendi cupido. Numeri itaq; ad se referendi Ioabo facile à se secundo prouincia datur, qui aliquot mensibus peruagat regionem cum bellatorû nomina in tabulas retulisset, ex Israelis posteritate vndecies centena millia ex Iudæa vero quadringenta septuaginta eorum qui arma ferre posset ad regem protulit millia. Sic ita olim expectationi promissorum Abrahæ datorû, quæ ad Lybici maris arenas stellarumq; numerum eius posteros multiplicandos spondebant, est satisfactum.

De Roboam rege Iudæ.

EST quod in Roboam, Solomonis filio admiremur, cuius licet intempestiua procacitas qua se subditorum oneri adpositurum minabatur, totius propemodum regni potentiam viresq; in Hieroboam ex Ægypto reuersum, transfulisset; exq; duodecim tribubus duas tantum Iuda & Benjamin reliquas fecisset, ausus hic tamen est ex his duabus tribubus centum octoginta millibus lectissimorum hominum in arma correpti, spem regni recipiendi concipere. Tantam hominum vim, imago quadam potentiaë relicta, viribus nempe alio translatis, su-

tis, subito ex se armavit. Sed tibi hanc gloriam tantum, non id quod conabar conciliaſti.

De Abia rege Iuda & Hieroboam.

MORTUO Roboam cuius ſæuitia in Ierobam totius propemodum regni opulentiã viresq; conceſſerat, filius Abia in imperio ſucceſſit, qui cum patriã Ieroboam illata ignominia iniuriãq;, deinde tœdio pudoreq; paterni regni amiſſi confunderetur, ad repetendas olim à patre Roboam poſſeſſas vrbes validiſſimum quadringentorum millium coëgit exercitum. Nec Ieroboam pugnam detrectat, utpote validioribus regni viribus ſuffultus. Ad primam tumultus famam, celeriter præmaturæ regis furori atq; libidini obuiam iturus exercitu octingentorum fortiſſimorum virorum millibus progreditur. Acriter armis concurritur. Hunc regni paterni per vim adempti ſpeſ in virtutem excitat. Illum rei indignitas, ab inualido atq; olim à patre victo ſe oppugnari, retinendiq; quod ſemel parauerat libido ad fortitudinem exacuit. Ancipiti itaq; Marte diu pugnatur, dum hic quod pater amiſerat, repetere, ille quod pepererat, retinere ſtudet. Dolo interim vitur Ieroboam. Exercitus enim parte circumducta, & à fronte & à tergo inferentium ſignis, clamore ſublato, Abiæ exercitum repentino pauore conſternatum opprimere tentat. Hoſtes eodem quo petebantur dolo contra in hoſtes circumfuſos vtentes, terribili tubarum tarantara, promiſcuis virorum clamoribus, quos periculi metus horribiliori boatus ſtrepitu exaſperabat, terrorem ingeminantes, trepidos perterritosq; eos qui in ſpem circumueniendi venerant, in fugam agunt. Siccatae terræ, quæ nunc iuſto Dei iudicio, inhonoratæ ignobileſque quodam quaſi ſitu ſqualent, diuinis promiſſionibus, tantis copijs in aciem concurrentibus fidem conciliarunt.

De Aſa rege.

ASA

ASA poſt patrem Abiam regni Iudaici gubernacula cum occuparet, pari ne dicam clariore exemplo regni Iuda potentiam, perpetuæ hominum memoriæ ſacrauit. Trecentis enim millibus ſcutiſtaſtisq; armatorum hominum de Iuda, ducentis & octoginta de tribu Benjamin millibus conſtans exercitum, contra Zara Aethiopum regem qui decies centenis millibus, innumerabiliq; curruum adparatu vicinos agros populabundus vaſtabat, educit, contraſiſtit, hoſtem fundit fugatque, nec aliter quam pecudes ad ſtabula redire cogit. Eam regno tuo gloriam conciliaſti, dum diuino brachio innixus, inuicto animo contra mala audentior incederes, quo ſuſtentamento ſubtracto, atq; in eiufdem locum Syriæ regis auxilijs repositis, ſimul cum pietate potentia bellicaq; gloria naufragium ſimul feciſti.

De Amafia rege Iuda.

CVI liceat hic maximi animi validiſſimæque potentia virum Amafiam regem indictum pertransire? Stimulatus hic Aſſyriorum iniurijs, qui exciſiſſimis cladibus totam Iudæam adfecerant, regemq; patrem adempta omni imperij autoritateque honore, etiam vulgi manibus furorq; interficiendum expoſuerant, collecto ex Iuda & Benjamin tribubus trecentorum (quos ipſe ætatis ſos commendabat) millium numero, ſtipendioq; centum millibus Iſraelitarum in belli ſocietatem adſcitis, nuper patre regnante acceptam cladem multorum millium cæde expiauit.

De Ozia.

NON parum quoq; hic gloria regno ſuo adiecit, iſdem enim quibus pater ſuſtinet, grauiſſima cruentaq; cum Philiſtim, Arabibusq; perpetuis incurſibus obſeruata occasione in regnum Iudaicum irrumpentibus bella exercuit, atque tanta virtute contudit, ut munitiſſimas Aegypti fauces, potentia virtutiſq; exiſtimatione terrore non modico quaſſa-

○

rit.

rit. Exercitum trecentorum millium omni armaturæ genere munitissimum duxit, præterq; cæteros hac laude insignes, munificentia quoq; gloria emicuit. Vniuersum enim exercitum clipeis, hastis, galeis, loriceis, arcibus, reliquisque quæ præfens bellum postulabat sua liberalitate insignem in prælium dimisit. Sed heu te lætius aridentis fortunæ facies, in exitium quoque vt patrem præcipitavit.

De Zorobabele Iudæorum principe

IN seruitutis infamiam molestiamque sub Nabuchodonosore Babyloniorum rege Iudæi traducti, vniuersa regione, ipsaque Hierosolymorumque vrbe hostiliter direpta, infinita hominum multitudine vario Martis euentu cæso, principibus interfectis, post septuaginta seruitutis annos, quanta (dij immortales) Cyro annuente multitudine patriam reperierunt, vt nil aliud ab Assyrijs accepta clades, perpeffa seruitutis incommoda, quam vt clariore potentia iam collapsum instauraretur imperium, effecisse videantur. Sexcentis enim atq; eò ampliore numero, hominum millibus, Iudaici regni reliquæ commutata, insigniori potentia fumantia ipsius Hierusalem mœnia roborarunt, atque in eas flammam iam dudum sopiti exarserunt cineres, vt non multo post, cum fortunæ gratulandi eaussa Hierosolyma contenderetur, euntium multitudo qui duodecimum annum attingebant, ex tribu Iuda & Benjamin, quater mille millium numerum, teste Iosepho lib. 2. cap. 1. Leuitarum quatuor millia septuaginta, mulierum infantiumque promiscua multitudo quadraginta millia & eò amplius effecerit.

De vndecim tribuum cum tribu Benjamin conflictu.

ÆTernam quoque posteritatis memoriam vndecim tribuum cum Benjamin conflictus, ob ingentem belli adparatum mereretur, qui cum ex nefario scelere originem traxerit, euentum quoque tanta impietate dignum habuit. Cum forte
virum

virum Leuitam in Ciabaam cum vxore hospitium receptum adolescentes quidam ætatis ardore feruidi conspexissent, formæque illectamentis in Veneris furias exarsissent, noctu fores pulsare, seni hospiti cædem minitati, ni peregrina ilico reddatur. Quam cum frequenti inscensione per totum noctis spaciū exagitatum animi deliquio exanimassent, vir quo sceleris fæditate, spectaculiq; atrocitate tribuū animos in vltionem raperet, in vndecim partes vxorem dissecuit, atq; cuiq; tribui partem spectandam exhibuit. Quæ omnes iracundiæ adfectu ob insoliti sceleris fæditatem concitati, iniuriæ autores ad supplicium sibi dedi, postulant. Quod nisi fiat, ferro se tantum nefas expiuros minitantur. Cumq; Gabaonitæ adolescentum nobilitate permoti se quod petebatur minime facturos renunciasent, extemplo iusurandū non nisi confecto bello quemquã recta subiturum, inter tribus vndecim sancitur, quadringenta educuntur virorum millia, vt quod paucorum pæna non poterat, communi excidio expiaretur. Committuntur acies. Vincunt quorum arma iustiore causa commendabantur. Cadunt Gabaonitæ, atq; eo quidem exemplo vt de tribu reparanda, communi auxilio sit laboratum. Sic Lucretiæ Romanæ pudicitia, Bruti vindicis pietas, hoc exemplo æquata sunt, Belli Romanorum pro ruenda pudicitia gesti magnificentia, hoc adparatu etiam longe est superata.

De excidio Hierosolymitano sub Tito Vespasiano.

OMni ætati, omni memoriæ lamentabile illud Romanorū cum Iudæis gestum bellum insignia veteris populositatis exempla occinere non desinet. Vix vnquam tanta populi pernicacia pugnatum est, vix tantam populo Romano molestiam quisquam exhibuit. Quoties intestinis inter se conciderunt odijs. In quot partes miseræ vrbis viscera distracta. Quot passi Assyriorum, Ægyptiorum, Æthiopum, Moabitarum, Palestinorum, Madianitarum, reliquorumque qui latera
O 2 regni

regni hostilibus armis toties pulsarunt, irruptiones. Pompeium cui terræ mariaque omnia subiecta parebant, Antonium illum belli fulmen, Cestium. Herodem cæterosque bellica gloriar insignes imperatores quanto animo sustinere? Per omnes terras cædibus exagitati, dissentionibus intestinis, exterorumque bellis fracti, quanta tamen multitudine funesto illo sub Tito excidio horribiles adparuere? Præter captiuorum nonaginta & septem millia, decies centena millia, quos partim famis violentia, partim pestifera lues, in sepulcorum fetore ipsas etiam auras funestante, partim hostilis ensis hauserat, post innumeros casus quibus iusta Dei ira in ipsos superueniente multis ætatibus exagitati sunt, reliqua Romanorum gloriæ permanserunt. Neronis autem imperio multo floridiores ciuitatis vires fuere inuentæ. Pontificibus enim in Cestij gratiam ipso paschæ festo multitudinem numerantibus, vicies centena ac septingenta hostias offerentium millia inuenta sunt. Hæc quidem admiratione singulari digna forent, licet nullis bellorum intestinarumque dissentionum remoris florentis regni cursus foret impeditus. Nunc in tantis omnium nationum odijs, quibus in hanc maxime gentem laboratum est, hæc adparuisse exempla, quis admirari satis queat vnquam?

De regibus Cananeorum.

DVm Iudaicarum rerum narrationi immoror, stili cursus retro flectendus est, videndumque quis rerum status eis teris fuerit, antequam in Iudæorum sortem concessissent. Hunc cruentissimæ clades, quibus dum patriam retinere coguntur, affecti sunt incolæ, tanquam *ἡνίκά τις* quod dici solet nobis indicauerint. Ex vnica Cananeorum natione cætera colligo, qui peregrinorum vires indies inualefcere ægre ferentes, cum tanquam ad prima incendij nutrimenta extinguenda concurrissent, exercitu armatorum tercentum millium, decem equitum, duorum curruum millium, horribiles insurrexere, quæ omnis belli

belli tempestas Iosue fortissimi imperatoris virtute, diuino consilio freta, quo equos hostium subneruari, currus incendi iubebatur, præter quos aut fuga seruarat, aut montium lateræ tuebantur, extincta est. Sic dum nimia potentia velut æstro incitati diuinis reluctantur consilijs, immodici fastus æqua pendere supplicia.

De Staurobate Indorum rege.

NVlla res efficacius Indiæ populositatem comprobat, quam quod in summis rerum regnorumque tumultibus, vnica hæc gens ab omni belli contagione securâ abfuerit, nisi Semiramidis ambitioni atque Alexandri tantum potentia secus fuisset visum. Sollicitauit vterque innoxiam placidamque quiete contentam gentem. Verum quanto cum dedecore quantaque exercitus iactura vterque fugit? Inuasi enim à Semiramide terdecies centenis peditum millibus, equitum quingentis millibus, curruum centum millibus, ampliores his acciuerunt copias, licet primo hostium ingressu plus centum millia in seruitutem essent abducta. Quid uis multa? Tantam potentia suæ admirationem præbuerunt, ut nullus succedentium regum, prioris fugæ ignominiam nouo pugnae periculo eluere auderet, nec immerito cum à nobilissimis scriptoribus quinque urbium millia ab his habitari sit proditum.

De Eufitibus & Gandaris Indiæ populis.

Celeberrima illa Alexandri in Indiam expeditio maximam & terræ & genti potentia estimationem conciliauit, quem tot victoriarum numero grauem & si non aperta fuga, difficultate tamen validissimam gentem subiugandi reiecit. Nihil eorum vires Cleophris reginae cuius non modica in ijs terris erat autoritas, labefecit defectio. Nihil Pori præcipui Indorum regis infelicissima pugna. Nihil Adrestæ, Statheni, Passidi cum totis exercitibus cæsi, publicam gentis maiestatem fregere. Vnica Eufitium natio quæ ducentis equitum millibus in finibus suis

bus suis Alexandrum operiebatur, tantos spiritus, tantam iuuenis regnandi cupiditatem mole sua retudit. Nec molliores ad Gandaros aditus sibi repperit, qui intrepidi quoque eam per terras sese effundentem tempestatem audierant. Ut enim quatuor Elephantorum millibus eos in armis esse audiuit, vniuersæ Indiæ potiundæ spe delapsus, totius orbis victricia arma alio illinc coactus est conuertere.

De præcipuis Indiæ populis.

ATque hæc quidem cum belli vigeret necessitas adparuerunt. Cæterum ex septem tribubus, in quas ea gens diuisa fuisse dicitur, vnicum militiæ ordinem, quem perpetuo regia fouebat liberalitas, tam vberem virorum prouentum largissimo quasi sinu effudisse maioris miraculi vires habebit. Gandaridum Calingarumque regi (quorum regio Parthalis vocabatur) lxx. peditum millia, equites mille, elephantorum septem millia in procinctu excubare sunt soliti. Quin & eiusdem gentis populi Modubæ, Molindæ, Preti, Calissæ, Safuri, Passale, Colubæ, Orzulæ, Abali, Toluctæ, regi suo quinquaginta peditum, equitum tria millia ad quosuis belli tumultus suppeditabant. Validior his gens Andari regi præbebat peditum centum millia, equitum ij. millia, Elephantos mille. Sed omnium in India potentiam claritatemque antecedunt Prasij, qui regi suo peditum sexcenta, equitum triginta, elephantorum nouem millia, per omnes dies stipendiabantur. Sed ingressi itineris longitudo, hinc alio gressus iubet maturare.

De Æthiopia & Zara rege.

QUID nunc de Æthiopum populositate dicam? aut quostili honore eius gentis potentiam celebrabo? Quam reliquæ gentes cladibus, instaurandisque bellis gloriam meruere, hi vnico hoc nomine in se transfulerunt, quod nullius vnquam exteri regis seruitutis iugum collo suo susceperint. Cuius rei quidam

quidam ementitas etiam quasdam regionis causas attulere, cum minime interiora Æthiopicæ potentia sacratia perscrutati, eius rei causas reperire nequiuissent, vano nimirum fictitorum Deorum cultui adsignantes (cui præ cæteris ea gens editissima esse solet,) quod potentia oportuit tribuisse. Quos cum maximis copijs potentissimi orbis monarchæ inuaserint, nihil aliud quam quod gentis vires manifestiore comprobarent testimonio, effecerunt. Quanta mole, quanta animo Cambysem amisso exercitu in summam infamiam atque in extremum vitæ periculum coniecere? Semiramidem cui par rerum gestarum fama, consilijque militaris promptitudo animos addidit, repentina fuga, vix ingressam excedere compulere. Ne Herculi quidem ipsi etiam inferi regis ausum turbare penetralia huc aditus patuit. Dionysius quoque cum cædibus Indiam foedasset, hic crudelitatis suæ limites constituere coactus est. Atque ut summa in aliorum armis propulsandis potentia clari fuere, ita ab aliorum limitum affectatione fuerunt alienissimi, & ut tuendi propria cura laborant, ita de aliena tranquillitate sollicitanda non admodum anxij fuere. Zara tamen rex residues iam ab omni bellico exercitio animos in Iudæorum fines introduxit, veteremque continentia laudem nouo tyrannidis tuendæ, propagandorumque limitum studio mutauit. Hic quanta se belli tempestatem subito effudit. Decies centenis hominum millibus trecentis curribus in Iudaici regni limites prorupit, superatisque regni eius propugnaculis in Maresam minitantes produxit copias, inopinaque trepidatione exterritum Asiam qui tum Iudææ præerat, ad pugnam exciuit. Castra castris collata sunt. Eductæ vtrinque in aciem copiarum, cum hunc immodicus belli adparatus, illius innocentia libertatisque tuendæ studium in furias concitaret, ex vtraque parte valide impressa concrepuere arma ancipiti que victoria pugnatum est, dum cælo demisso pauor subita trepidatione hostium perstringens pectora in effusam tantos apparatus fugam con-

coniecit, docuitque quanto pacis studium bellicis curis esset commodius.

De Anticobo magno Syriae rege.

ERit quoque in vetustatis laudem Antiochi exercitus referendus. Trecenta huic peditum millia fuere, equitum falcatorumque curruum non minor numerus Elephanti quatuor & viginti. Quid vis amplius? Tanta fuit hic copiarum fiducia ut non tam de belli discrimine & victoria, quam de victoriae praemij etiam ante praelium cogitavit. Infulis occupatus otia & luxus quotidianasque sub sericis auratisque tentorijs iam de belli evenu securus, agitabat commestationes. Huius atque Romanorum arma apud Thermopylas M. Glabrione consule inter se collisa gravissime concrepue, quo tonitru ultra quadraginta millia ex regio exercitu adflati concidere. Qua in re cum Romanorum esset tentata virtus, ad pacem regis consilium spectare cepit, quod cum iniquioribus legibus gravatum concidisset, reparatis copijs multo terribilior subito adparuit. Hannibal natus ab incunabilis ipsis iuramento sancito odio in Romanos ardens instructissima classe cum Romanis infeliciter concurrat. Hac clade novo ac uberiore supplemento facta ad Meandrum amnem ac Sypilum montem (incredibile dictu) trecentis peditum millibus, equitum falcatorumque curruum pari numero confederat. Sed nimbosus aer humore arcus fundasque aciaculorum amenta emolliens, ipsaque magnitudo sibi obstans, Romanis fugandi que vberriam materiam praebere. Tantis copijs non aliud effectum est, quam quod victoris virtutem splendidior triumpho honoravit, ac terribilem illum Xerxis in Graeciam adventum, foedissimo evenitu in hominum animis fugacissimus imperator renouavit.

De Mithridate rege Ponti.

PLuri-

PLurimum quoque splendoris nobilitatisque admirandae vetustati Mithridatis potentia, calamitatibus illustrior, damnis clarior atque terribilior resurgens, conciliauit, Cuius magnitudo non suae aetatis tantum sed omnia superioris aetatis regna, infracta virorum virtute superavit. Nec est qui in coniecturarum huius, ut his dictis fides concilietur, errabundus vager, cum atrocissimum cum omnium gentium victore populo, tanto urbis pauore bellum gestum, locupletatissimum eius potentiae exhibeat argumentum. Satis fuit Pyrrho quatuor annis Romanam exercuisse virtutem, Hannibalis odium, cum ipso prope modum mammae fructu imbibitum. xvi. anno irritum cecidit. Hic per annos quadraginta sex horrido pauore urbem terravit, ac saepius profligatus, terribiliore adsumpta specie (velut hydræ capita vno relecto uberius olim a poetis dicuntur suppullulasse) in arma denuo resurgit, neque Syllae felicitate, Luculli virtute, Pompei magnitudine, cuius adventum & caspia regna, & Moeticaque tellus horruere potuit prohibere quo minus in auro regno vita decedens, filium heredem reliquerit. Quem orbis terrorem & caelestes minae, & inconsueta cometæ portenta miseris denunciarunt mortalibus. Sexaginta enim dies per utrumque & navitatis regni que auspicio tempus tristi incendio, quo caelum ipsum conflagrare videbatur, cometa rutilantibus inhorruit crinibus, qui fulgore ipso solis nitorem offuscare videbantur, ut dii ipsi ad tanti incendij flammam quam cometa praesagire videbatur restringendam, totius orbis vires convocasse videri possint. Tanto impetu undiquaque tentatum eius fuit regnum. Romanorum praetores qui finitima circum loca regebant, Cassius, Manius, Appius, diuersis itineribus qua proximum erat, ad gliscentis belli flammam sopiendas in Mithridatem insurgunt, quilibet quadraginta virorum millium viribus suffultus. Aderat & Nicomedes quem praecipue exoriet adflarat incendium, peditum quinqueaginta, equitum sex millia

P

secum

secum agens. Mithridates ex proprijs regionibus peditum ducenta, equitum quingenta millia armavit. Naues cathaphrattas trecentas dierotas centum, cæterarum ingentem traxit adparatum Latissimè secundo fortunæ successu serpentem regis furorem Sylla cum quinque legionibus missus compressit, atq; ni cum Mithridate illi res fuisset, totius belli alea hoc prelio iacta fuisset. Siquidem ex centum viginti millium exercitu vix è fuga decem millia recollegit Archelaus belli præses. Sed quid momenti tanti exercitus cæde est factum? Octoginta statim hominum millia in stragis acceptæ supplementum Archelao in Græciam mittuntur, quibus simili quoque euentu absorptis, non tam exercitus reparandi diffidentia, quam nimia imperatoris Romani fortuna permotus, ad pacis conditiones animum adijcere cœpit Mithridates. Sed nimia luxuriantis regni sælicitas, inita pacis fœdera modico interiecto tempore dirupit, cum durissimis à Sylla præscriptis conditionibus subiectam se inique pateretur. Sed ab hac quid magni, quid horrendi expectandum fuit? Exercitum enim quem strages reliquum fecerat victori tradendum, omnemque belli gesti imperiam soluendam, atque intra regni paterni terminos regium cohibendum imperium conditiones latæ mandauerant. Sed quid huiusmodi frenum potentia eius iniectum aliud effecit, quam vt tergo denuo insidens sessor grauiori impetu excuteretur, Murena præsidio relictus vinceretur, Bosphorus Achæiq; qui ultra sunt in regni Mithridatici ditionem redigerentur, Corta in Europam progressus Bythinia expelleretur? Nec satis fuit Europam bellicosissimorum peditum centum quadraginta millibus vastare, ni & eodem tempore Eumachio ingentibus copijs stipato, Phrygiam, Pysidas, Isaurios, Ciliciam inuadendi datum esset negocium. Sed vt tempestas hæc atrocissimos habuit impetus, sic Luculli virtute breui tantæ bellorum minæ in cassum cecidere. Fame enim iam diu pres-

sum fu-

sum fugientemque; Eumachum affecutus Æsopum Granicumque; amnes trucidatorum multitudine cruentos reddidit: nec mitior regis cum mari pugna. Centum enim nauium classem adparatu bellico grauem, in Pontico mari adorta tempestas, tam fœda strage laceravit, vt naualis belli instar efficeret. Plane quasi Lucullus quadam cum fluctibus procellisque societate inita, debellandum regem ventis tradidisse videretur. An quicquam à tot cladibus adfecto rege deinde expectas? Imo in Cyzici obsidione plus quam trecenta hominum millia fame & morbo amisisse fertur, quadraginta rursus peditum, equitum trium millium exercitu quasi resumptis viribus denuo contra hostem vadit: quibus quoque simili fortuna profligatis, auaros militum animos, sparso per vias auro ab insequendo se continuit. Neque hæc illum calamitas fregit, cui etiam tum delectu habito, ad septuaginta peditum millia, equitum triginta millia habere licuit. Subito Romanos de rebus eius propemodum securos adgreditur, atque quingentis occisis reliquos primo prelio in fugam vertit: Acrius prelium repetens, feruicij etiam ipsis in libertatem vendicatis, genu saucius atque sub oculo sagitta ictus, pugnam intermittit. Quo curato Romanos consecutus fœdissima fuga, tribunis militum quatuor & viginti, centurionibus centum quinquaginta interfectis, dissipat, conuersusque deinde ad proximas gentes, totum fere orientem & septentrionem ruina sua inuoluit. Hiberi, Caspij, Albani, & vtræque sollicitabantur Armeniæ, & quanquam victus debellatusque; victoriam cogitare non destitit. Multum sane admirationis per tanta temporum interualla gestum cum clarissimis imperatoribus bellum sibi vendicabit. A quibus acceptas clades nouis victorijs strenuissime resarciuit sapissimè. Nam. L. Cassium. Q. Oppium, Manium, Attilium Rom. duces, captiuos ad ignominiam circumduxit. Fimbriam, Murenam, Cottam, Fabium insuper ac Riarium prelio vicit, ita vt quamquam victus quo regni ruinas consoletur, affatim habeat.

P 2

De

De Tigraue Armeniorum rege.

AVsus Tigraue animos secundis rebus tollentes Romanos, virium multitudinisq; fiducia fretus inuadere, infestissimūque vrbi Romanæ Mithridatem pristina potentia gloria exutum viribus suis protegere, repentino tumultu ad trecenta hominum millia, Cappadocia retia innexens, in arma rapuit, etiam quibus terrarum orbis cedebat furorem in se lacessere ausus. Nihilominus tamen quod armis non poterat, victoris clementia obtinuit.

De Hierone Sicilia rege.

QUÆ ætas non miretur insperatum Hieronis Sicilia regis aduersus Romanos belli adparatum? qui ducentarum viginti nauium classem ab excisa arbore quadraginta diebus paratam, e portu in altum eduxit. Quæ tamen adparatus celeritas, nil aliud quam præmaturæ victoria palmam Romanis tribuit, vt prius se victum, quam hostem vidisset ipsemet fateatur.

De Syracusis Sicilia ciuitate.

NEque æquum foret Siciliam ab huiusmodi laudis participatione nostro silentio alienam reddere, quam ab vnus vrbis Syracusarum potentia æstimari volumus, ex qua Dionysius perditum centum viginti millia, equitum millia duodecim armauit. Nec minor nauium classis maria obtexit. Magnarum enim nauium, partim triremium, partim quinque remium quadringentarum classem ex vnico eduxit portu. Non exclamem. O tempora. O vrbes bellorum adparatibus, populiq; multitudine florentissimas.

De Parthis.

INter memoratissima ac opulentissima Assyriorum, Medorum, Persarum ac Bactrianorum regna, summæ ante ignobilitatis res Parthica enascens, magnificam & genti & vetustati gloria conciliauit. Quare & ea nobis in vetustatis laudem nominatissimi

ssimi exempli loco adducetur, quippe quæ sola cum iam omnia Romanorum armis cederent, ijs non tantum pares, sed etiam victrix trinis prelijs, a maximis gestis ducibus extitit. Cum duæ Romanæ legiones cuius terrori satisfacere posse crederentur, Crasso vndecim legiones in hos ducendæ, equitum quatuor millia, leuis armaturæ par equitibus numerus est adsignatus. Qui cum tanti exercitus strepitum in se agi audissent, inanes ridentes minas etiam alienorum inuadendorum cura atq; occupationibus sese implicuerunt. Periculosissimo enim cum Romanis suscepto bello, Oroses rex Armeniam populans, Surenam quendam autoritate sibi facile secundum impigrum ducem præficit. Tanta barbaro multitudinis opinione inerat securitas. In apertos campos deductum Crassum in grandinis modum cælo præcipitatis telis obruit, immodicamq; Consul cupiditatem ipsius & quod miserabilius vndecim legionum strage expiauit. Neque mitius Antonium quo ea ætas audacia, tolerantia, militaris rei peritia, corporisq; viribus superiorem non temere quenquam habuit, excepere. Licet grauissimum sub Crasso acceptum esset vulnus, exercitus omnis cum ducibus omnibus a Cassio Crassi quæstore, ac post a Ventidio attritus, rex quoq; Pacorus esset cæsus, horribiliores denuo belli vndas sceleratissimus Phraates excitauit. Antonio sexdecim validissimarum legionum agmen agenti, cuius arma vitra Bactrianos extimuerunt & Indi iterum 400, equitum millibus occurrit, atq; in eas fortissimi Imperatoris res angustias coniecit, vt Artabaxes maximus Armeniorum rex, qui auxiliares Antonio copias iunxerat, desperatis Romanorum rebus, trepidus in regnum refugerit. Quas angustias etiam Antonij ipsius confessio comprobauit. Nam satellitem sacramento adactum compulsi, vt cum iussisset se mucrone transfigeret, caputq; corpori ademptum, cum confusis corporibus confunderet, vt nec vivus capi, nec mortuus dignosci ab hostibus posset, Nam & milites

cum in loca ab hoste secunda, multis repente incursum cladibus acceptis, peruenissent non aliter quam tempestatibus iactati è pelago intuentes terram, sese passim prostrauerunt, ac ad lachrymas ex nimia lætitia ortas & mutuos complexus atq; aggratulationes sint versi. Sed quid coniecturis rem persequor, cum inter initia surgentis eius regni Arsaces primus conditor, populositatis eius gentis, bello cum Antiocho Seleuci filio centum peditum millibus, viginti equitum gesto locupletissima exhibuerit argumenta.

De Gallia.

QUID dicam de Gallica terra olim fortissimorum hominum fertilissima? cuius agri feracitas licet nulli præstantia facile cederet, abundantem multitudinem nec alere, nec Ambigatus rex virtute atq; autoritate maxime pollens, in officio continere potuit. Hic prægrauante turba regnum exonerare cupiens Belloneso ac Sigoneso fororis filijs impigris iuuenibus quantum vellent hominum multitudinem exciere permisit, quibus in exteris terras deorum augurij datas deferantur. Sigonesus fortibus Hercinios saltus insedit, Belloneso haud paulo lætiores in Italiam dii dederunt viam, qui alpium cælo iunctorum iugis superatis, fufisq; iuxta Ticinum amnem Thuseis, qui tum venienti occurrebat, clarissimam urbem Mediolanum condidit. Semel inexpugnabili alpium celsitudine devicta, nouis semper copijs priorum sequentibus vestigia, tota inter alpes & Padum loca armis tenuere. Recenti tandem augmento fultis, etiam Padus traicitur, Hetrusci & Umbri peluntur, Vrbs tot devictarum gentium spolijs onusta obsidione cingitur, atq; memoratissima clade absorbetur. Cæterum ea quæ Herciniam syluam infederat tempestas paulatim Pannoniam occupauit. Quæ cum perpetuo in bellis gerendis successu esset vsa, altiores spiritus erigere, cœpit. Quare pars Græciam, pars Macedoniam omnia ferro igniq; depopulantes, & quacunq;

quacunq; irent obstupefactos incolarum oculos in se rapientes, non terrore tantum sed & corporis virtutisq; admiratione pleraque sibi subiecerunt; effectumq; vt & reges nondum bello laceffiti ad pacem atq; firmanda fœdera ingentem his offerrent pecuniam. Solus Ptolomeus Macedoniae rex auita gloria ac veteribus Macedoniae terrarum victicis, virtutis insignibus animos tollens, intrepide eum Gallici exercitus terrorem imminentem audiuerat, quem hostes iuuenili temeritate exultantem atque in aciem egressum, ad perpetuam Macedoniae regni infamiam, multis vulneribus saucium capiunt, caputque tota acie ad Macedonum terrorem lanceæ impositum circumferunt. Eousq; tandem vecors ille animi furor progressus est, vt hominum spolijs fastiditis, impias manus templorum direptionibus incestare, meditarentur. Ea enim fuit hominum colluies, vt virium fiducia etiam deos ipsos contemnerent, sacrilegiaq; sua ne à ijs quidem puniri posse crederent. Tanta enim eorum fecunditas fuit, vt Asiam omnem velut examine aliquo implerent, deniq; neq; orientis reges sine mercenario Gallorum exercitu vlla bella gesserint, neq; pulsus regno ad alios quam ad Gallos confugerint. Quam autem falso eos huiusmodi habuerit opinio exitus declarauit. Ex tanto enim exercitu nemo victor ad patria arua remigravit. Ad vnum omnes cœlestenumen sacrilegij pœnas exercens, diuersis cladibus absorpsit.

De eadem.

SED hæc parua videri possint, trecentis hominum millibus læuatam Galliaæ annonam, nisi his omnibus diuersis prælijs à Camillo, Manlio, L. Valerio & Dolabella sic cæsis ne quis extaret in ea gente qui à se urbem incensam gloriaretur, nouum rursus examen profiliisset, quod partim animi feritate, partim numero fretum alias sæpe, maxime autem Britomaro duce, lumbos balthæis se non soluturum sacramento confirmarat, ni vrbe

vrbe secundum capta capitolium ascendisset. Non illud prioris multitudinis clades deterruit, nec exhausta iam funeribus Gallia tantis inceptis quicquam derogauit. Et iam nouis ruinis erat pridem incensæ vrbs flammis oppressurum, ni Æmilius furore represso, tanto sceleri obuiam iuisset, atq; captum à iuramenti religione in capitolio discingens liberasset. Neque hic tertium licet recenti hac clade copijs debilitatis, nouis atq; inexhaustis supplementis terribiliores resurgentes Aristonico duce, de incendendæ vrbs consilio quicquam remiserunt, tanta spe atq; vincendi fiducia, vt Marti torquem ex Romanis fundendis fouerint. Impij huius conatus repressi, tu Flamini, gloriam tibi habeto. Ne huius quidem pugnæ infelicissimo euentu impediti, sub Viridomaro rege quartum arma resumūt. Hanc pugnam à Marcello Ioui Feretrio, tertia post Romulum opima dicata spolia, claram omnibusq; seculis memorandam effecerunt. Non summa hic admiratio occurreret, toties belli alea infelicissimè tentata maioribus copijs acceptam cladem refartam esse, toties victis recentes suffecisse milites, tot cladibus fractam Galliam non tantum iuuenili vigore sterisse inconcussam, sed nouis semper belli minis ipsos etiam victores territasse.

De bello Cimbrico.

AGE Cimbricus quoque terror quantum inexhaustæ viris Gallia gloriæ tribuit, qui ab extremis eius finibus profugæ Teutonum Tigurinisq; quos idem furor agitabat adsumptis, nouas sedes toto orbe quærebant. Hi terra sibi à Syllano atque senatu Romano negata, quod eo tempore resp. agrarijs legibus perniciosissimè contenderet, precibus negatum locum ferro sibi aperire constituerunt, Opponentes se Syllanum, mox C. Manlium, deinde Cepionem facili victoria in fugam coniectos trinis castris exuerunt. Et iam immaturo excidio in Romanum erat lapsurum imperium, ni tertius Romanæ vrbs conseruator Ma-

tor Marius eo contigisset seculo. Qui impetuofam Barbarorū violentiam leui certamine expertus, militem seu timore, seu commodioris rerum agendarum occasionis expectatione incastris continuit. Mora Romani militis altius animos erigentes Barbari, etiam castra adoriuntur quæ cum frustra oppugnassent, pars vulnerati, pars pilis obruti increpantes discessere. Tum primum quæ tempestas in montibus confedisset, adparuit, Totos sex dies Marij castra prætergrediebantur, ecquid habeant quod vxoribus mandari per se velint milites irrisorie interrogantes. Tanta capiendæ vrbs fiducia tumentes Marius à tergo adgressus in loco quem Sextias aquas vocant oppressit, qua pugna horum plus quàm decem Teutonum myriades sunt absorptæ, Cum non minore interim (licet hoc terrore sublato) Catulus qui in Cimbros secundo agmine alpes superare nitentes exercitum duxerat, timore quateretur, collegam Marium eoq; sese transitu prohibere eos diffideret, victricibus armis adit quam primum per literas commonefacit. Hic primo Gallicæ patientiæ adparuerunt exempla, Vt enim robur elationemq; animi ostentando Romanorū castris terrorem incuterent, nudi per altissimas niues atq; alpium glacies incedebāt, & cum non paulo difficilior descensus quam ascensus foret, nouo inusitatoq; modo huic miseriæ occurrerunt. Scutis latissimis corpori suppositis per præcipitia atq; locorum abrupta ex alto in descensum ferebantur. Obiecta & altera huic terrori fuit difficultas flumen Athesis, quem non ponte, non nauibus: sed Gigantæa violentia, tumulis vicinis euulsis, montiumq; præruptis, vastissimis trabibus flumen oppletum transiere. Eam spirantes ferociam si vrbem accessissent, vltimus ille dies regno gentiq; fuisset. Qua sensim natura cœli, vini deliciarumq; dulcedine languescente Marius molliores ad eum terrorem delendum aditus inuenit. Dictus pugnæ dies. In aciem progressum est. Catulus viginti duxit millia. Marius duo & triginta

triginta Barbarorum acies quoquoversus per triginta extendebatur stadia. Varia diuertatum est victoria. Tandem & ipse æthere Romanis militante, horrenda Barbarorum strages editur. Pars furij acti sibimetipsis cruentas manus intulere, partim fugientes à fœminis suffocati sunt. His casibus licet innumerabilis multitudo ceciderit, captæ tamen sunt sex myriades, cæsi ultra centum millia. Tertium Tigurinorum agmen quod quasi subsidio Norica infederat alpium iuga, in diuersa lapsum fuga ignobili euauit.

De eadem.

SED quid moror. Omnibus his bellum contra C. Iulium Cæsarem decem annos gestum, omnes omnium propemodum gentium copias non parum excedens fidem adferat. Hic si alias vnquam pro imperio, sed pro salute dimicatum est. Siquidem cum iam Romani per omnes terras victricia circumtulissent arma, se tutos nisi Gallia quoq; domita planeq; contulsa fore desperarunt. Tantam fera Barbaries proximis præliis victorum animis virtutis multitudinisq; reliquerat admirationem, vt si is denuo furor per alpium iuga infestis agminibus maiorum repetens pœnas sese effudisset, Italiam totius orbis victricem turpi fuga Romani fuerint relicturi. Sic enim vt inquit ille semper Romani habuere. Omnia virtuti suæ peruenisse: Cæterum cum Gallis non de imperio sed salute se pugnare solitos. Prima belli tempestas ab Heluetijs angustioribus quam pro tanta multitudine limitibus clausis est orta. Quos ne cuiquam spes in patriam reditus foret efferata rabie incensis mœnibus, se per Galliam trecentis sexaginta hominum millibus effundentes, non aliter quam ad stabula pecudes domum redire coegit. Quo conatu represso, horribilior denuo belli facies è Gallia adparuit, Belgæ enim fortissimus totius Galliæ populus, senescentis apud se Romani exercitus tœdio in arma coniu-

coniuant, inter quos Bellouaci quorû prima & virtus & autoritas, hominûq; numerus erat, ex sese lætissima sexaginta hominû millia armarunt. Sueffiones quinquaginta, totidem neruij. Atrebatas quindecim. Ambiani decem, Morini quindecim, Menapij septem. Caleræ decem, Verocasses & Veromandui totidem. Tatuaces viginti nouem, Condrusi, Eburones, Cæreses, Pœmani quadraginta millia dicto citius conflarunt. Quæ copiæ castra latitudine amplius millia passuum octo patentia, Cæsaris aduentum expectantes infederunt, Leui tandem conflictu Romanorum virtutem, Cæsarisque fortunam experti, cum retro domum quisque inordinato agmine rueret, maturam hosti victoriam, seseque quantum erat diei spacium cædendos præbuerunt, vt terribilioresne ante conflictû, an nunc despiciatioris Romanis sint habiti haud facile dixeris: Ac clade hac nihil debilitatos libertatis vindicandæ spe Vercingetorix ille corpore, armis spirituq; terribilis, coactis peditum circiter ducenta quadraginta millia, equitum septem, in arma concitauit. Iphis præterea capitibus vrbibus firmissimo præsidio munitis, Auarico quadraginta milliâ, Alexia ducentorum quinquaginta millium, Gergouia cui maxima belli rabies incumbibat, octoginta millium iuuentute suffulta. Fœlicem virtute numeroque Galliam, ni eam Cæsaris fortunæ dii in gloriam reseruassent.

De Hispania.

PROXIMA è Gallia digressum Hispaniæ nobilissima terrarum regio excipiat, cuius si inuictissimæ opiniois exercitus à primis quibus ea nobilitata est regio copijs exordium traham, quis non videt quam inextricabilibus Labyrinthorum ambagibus me inuolueram: deinde hoc quid sit aliud quam inutili labore ocium nostrum perdere, simul & tœdio multitudinis, patientiam lectoris tentare. Omissis igitur fallacis erroris itineribus, mucido iam ex vetustate situ collecto obductis, notiores frequentique pede tritas peragremus semitas.

Sic enim iucundior olim transgressi itineris futura est recordatio, & ego faciliore aditu ad animo destinata metam citius peruenero, Maxima autem inexhausta multitudinis hæc dedit documenta secundi punici belli tempore, vtriusq; partis Romanorum & Chartaginensium exercitibus ei incubantibus, enixeque eam armis retinere conantibus, quo in bello ipsa sibi Hispania stragis fomitem atq; alimenta subministravit, dum alternante fortuna cladibus exhaustos nouo supplemento subministrato, in spem prouinciæ retinendæ erigeret. Quanta rursus (dij immortales) Hannibalem vix Hispaniæ appulsum belli tempestas excepit? Carpentanorum, Olcadum, Vacciorumq; centum millia grauem rapinis prædaq; exercitum turbarunt. Quæ ille ferro incendijsq; omnia proterens victor funera edidit? Quot Saguntina miserrima clades populos absorpsit? Quantas sola huius ciuitatis deuastatio copias hausit? Quanta vero Hispanicæ multitudinis documenta edidit, quæ Hannibalis copias centum quinquaginta hominum millia ad octauum vsq; mensem sustinuit, vt minime mirandum sit eam regionem per annos viginti tres arma exercuisse, priusquam feruitutis iugum in se acciperet. Hoc præter omnia omnium gentium exempla miraculi habet, quod cum intestinis bellis quantumuis validarum gentium frangantur vires, hæc cum periculosissimo bello in sua viscera per annos quatuordecim, (quibus pars Romanis fouebat viribus, pars Carthaginensium fouebat amicitiam,) enses sceleratos conuerterit, firmo tamè stabiliq; pristinæ virtutis perstitit vestigio. Minimo temporis momento florentissimum illud Macedonum regnum, dum intestino dissidentium hæredum quateretur bello, concidit. Romanum quoq; regnum etiam semotissimis gentibus tremendum, quantas sceleratissimo Pompei & Cæsaris bello ruinas traxit: cum Hispania quæ tot annos mutuo certarat odio (hinc Scipionibus, hinc Cartheginesium imperatoribus populos

in bella.

in bella cientibus,) ætate tam longa Romana exercuit arma. Atq; hæc quidem omnia, non in commune collatis totius regionis viribus, sed alterna conspiratione pro vt belli contagio ferspserat. Nunquam enim vniuersæ Hispaniæ simul ad bellum insurgendi animus fuit, neque vnquam collatis viribus libertatem publicè tutati sunt, sed sola prouinciarum omnium postquam victa fuit se cognouit viresq; intellexit suas. Quæ licet tam segniter bella gereret post ducentos prope annos, quibus insidiatum ipforum libertati est, Romano tandem paruit imperio. Quid de Numantia dicam, quæ totius orbis terrarum viribus suffultum populum per totos quatuordecim annos, sine muro, sine turribus, modice tantum edito in tumulo sita, non tantum sustinuit, sed continuis cladibus ita attriuit, vt non nisi ab eo qui Carthaginem delerat tanti hominum spiritus reundi posse viderentur. Viriatus quoq; ille ex venatore latro, ex latrone belli dux factus, quantam Lusitaniæ huius admirationis gloriam dedit? qui armis resumptis per quatuordecim annos, omnibus citra vltraq; Hiberum Tagumq; flumina igni ferroq; depopulatis, Romanis, horumq; imperatoribus Claudio, Virimano, deinde Nigidio oppressis, libertatem tutatus est. Atque hæc quidem omnia prout priuata aliqua iniuria aliquam eorum gentem adflarat. Quid facturi, Quas copias producturi fuerant, si iunctis auxilijs Martis aleam tentassent aliquando, aut si priusquam in terris suis alienos incubare permisissent imperatores, potentiam multitudinemq; cognouissent. Quorum licet vires in aperta non proruperint exempla, ego tamen eas simili orationis quo cætera elogio prosequar, ac quæ fieri ab his potuere, tanquam si præstita sint sum habiturus.

De Africa.

CRispus Salustius celeberrimus Romanæ historiæ scriptor, de Chartaginis opulentia gloriaq; dicturus, veretur ne dicendo

Q 3

cendo rem vero minorem efficiat, quanto magis mihi earum cautium periculum, cui exigua orationis vena laborantibus vix emanat guttis est pertimescendum? quanquam non suis coloribus lineamentisque rem depingere, sed tanquam notis quibusdam positis cuiusmodi ea natio claruerit exemplis indicare mihi sit propositum: quæ non aliunde commodius quam ex sumptuosissimis quæ cum omnium terrarum victore populo Romano gesserunt bellis, spectabuntur. Non denego interim tamen suam gloriam Colonij in Hiberiam vsq; ab eodem populo emissis, Carthaginis Hispanicæ structuræ, victorijs magnificentissimis quibus Sicilia, Sardinia & quæcunque mari illi adhærent insulæ occupatæ sunt, Non classi qua totius Africæ apparatus copiæ vehabantur à Duillio Rom. Imperatore fugatæ merisq; cum tamen eodem tempore ea belli moles in terra hæserit, quæ Attilij Consulis opprimendi spem auderet concipere, cui etiam euentus responsurus fuerat, ni singulari M. Calphurnij tribuni militum virtute tanta trepidatio esset profligata. Atque hæc quidem in Sicilia. In Africa interim ijs copijs emicuere vt cæde non profligari, sed irritari vires viderentur. Terris omnibus mariq; excussi cum nihil præter Carthaginem sibi reliquissent, trecenta castella in littore cum iusto præsidio erexere, quæ Attilij Reguli virtute omnia sunt prodita. Prosperè enim hætenus cum hostibus pugnat Regulus. Magnam iuuentutis vim ducesq; ipsos prelio captos, classè præterea præda triumphisq; grauem in urbem miserat ipsumq; belli seminarium obsidione vrgere, ipsiq; Chartaginis portis inhærere cæperat. At ne sic quidem horum potentia conuelli dissipariq; potuit. In tantum enim subito terrorem duce Xantippo Lacedæmonio terrorem insurrexere, vt Romanum iam non de bello sed belli reliquijs conficiendis cogitantè, exercitu fœdissima clade cæsa vivum prælio ceperint, atrocissimo exemplo trucidarint, qua re effectum est vt qui de ipsius

Cartha-

Carthaginis mœnibus trepidarant, iam in spem de Sicilia recipienda venirent. His conatibus occurrit Metellus. Eius prælij cladem speciosissimus ex hoste reportatus triumphus Metelli, in quo quatuordecim Africæ duces, centum viginti Elephantanti populo ostendebantur, docuere. Nec satis. Iam classis per Italiae maria bellum portans volitabat, quæ tempestatibus oppressa, Africam, Syrtes, omnium imperia gentium, insularum littora naufragio oppleuit. Hic quis tantis cladibus obrutos in noua arma insurrecturos credat? Mirabile visu, sexcentarum nauium classe exercitu, armis propugnaculisq; grauida Himilcone imperatore profiliunt, quæ à Lucratio Catulo apud Ægates insulas depressæ, rotum inter Siciliam Sardiniamq; Pelagus naufragio operuerunt.

De secundo Punico bello.

TOT continuis cladibus quid effectum est aliud à Romanis, quam quod aduersis calamitatibusq; in maiorem audaciam euectos Carthaginenses in perniciem ferè ineuitabilem armarunt, & quos iam fractos de proprio regno laborare credas, in totius orbis spem euexerint. Res plane est omnætati admiranda post primi belli tempestatem, quæ viginti duos annos, non dico cædibus sed stragibus innumeris editis tonuerat, vix quadriennij concessa requie, multo terribilius cladum atrocitate secundum exortum esse, quod trecenta atq; eo amplius hominum millia cædibus, quadringetas vrbes in Italia per sex & decem annos Hannibale duce incédij hauserat. Eo tempore maxime Carthaginis vires in apertum prorupere. Eiusdem n. propemodum belli tempore Hannibal 90. peditum, 12. equitum millia Iberum traduxit. Saguntoq; Romanis confœderata, octo mensium obsidione capta, inuia Italæ claustra alpes nubibus iunctos transcendit. Scipionem apud Ticinum, apud Trebiam Sempronium longum, Flaminiū, apud Trasumenum, Paulū & Varronem apud ignobile vicum Cannas superauit, & Hispaniã. q̄ à Rom. legatis sol-

sollicitari audiuerat, Hasdrubale fratre, præsidioq; peditum Afrorum xi. mil. octingentorum quinquaginta Ligurum, trecentorum Balearium, non contemnendi quoq; equitum numeri Elephantis quatuordecim, classe quinquaginta quinqueremium firmavit. Erant & octodecim peditum millia, funditores octingenti, equites mille ducenti patriæ præsidio relictæ: si fortasse quid noui se absente emerisset. Neque segnius interim illos Siciliæ recipiendæ spes sollicitabat. Sub idem enim tempus nauum longarum quinque & quinquaginta classis in magnum Syracusanum portum ex alto decurrere. Himilco quoq; viginti quinque peditum millibus, tribus equitum, duodecim Elephantis Heracleam cæterasq; eius oræ ciuitates sollicitabat. Asdrubal Gisconis delectu habito, breui cladem à Scipionibus acceptam nouo supplemento restituit, atq; de integro belli fortunam de Hispania recipienda tentauit. Hannibali quoq; Italiæ incubanti in supplementum eorum quos intolerabile alpium frigus, pugnarumq; cum alpinis hominibus alternans fortuna absumperat, sexaginta Numidarum millia, sexaginta Elephantis, auri argentiq; multa talentorum millia, à Carthaginensibus sunt missa. Quanta deinde Scipionem in Africam transessum belli mole Asdrubal Gisconis & Syphax exceperet? Ille triginta peditum, tribus equitum millibus, hic quinquaginta peditum millibus omnia late vastanti Scipioni occurrunt, quibus bis victis tanta tamen belli instaurandi sedis Carthaginensibus fiducia, vt diuersis in senatu relatis sententijs, ea quæ arma resumenda suadebat amplecti maluerint. Centum naues quæ ad intercludendos comætu Romanos more tenebant, militibus armisq; instructæ Romanam classem quæ in Uticensi portu steterat, subito inuasere, etiam fugæ abitusq; spem ijs quos decedere merito optare debuerant, tentantes eripere. O admirabilem fiduciam. O orbis imperio dignos Carthaginenses, quos ita spes comprimendi hostes iam toties

victores

victores erexerat, vt quos post ipsas Carthag. portas obsidione quatientes conspecturi erant, resumptis armis se opprimere posse sperarint, & cum de mœnibus trepidare deberent, ac quouis modo hostem ad abitum sollicitare, retinere tamen eundem victoriæ spe non dubitarunt. Nec Syphacis interim animum priorum calamitatum memoria labefactarat, intuentis virorum equorumq; copiam, regniq; per multos annos florentis vires, quæ etiam desidi degeneriq; pectori animos addere possent. Exercitu igitur haud minore eo quem ante habuerat, atq; adeo prorsus nouo, Masinissæ Lelioq; proximus castra metatus est. Sed priore insequente fortuna captus Masinissæ iucundum præbet spectaculum. Sic tanta renascentis belli nebula breui Romanorum atq; Masinissæ discussa virtute, pacis futuræ serenitatem visa est promittere, quam tamen rursus Annibalis ex Italia reuocati aduentus conturbauit. Expertus tandem Scipionis fortunam, non tam militum inopia, quam senescentis iam atq; adeo Campanis delicijs animi vi fracta arma dissuasit resumenda. Mirandum dictu post tanti ducis confessionem, fuisse qui ad dissuadendam pacem procefferint, repertosq; qui eorum sententiæ aures accommodarint. Vincentibus tandem fatis, tam tristi lugubriq; bello quod Carthaginis potentiam perpetua hominum admiratione celebrabit, finis est impositus.

De eadem.

Quis iam non cum Carthagine præsertim durissimis subacta conditionibus bellum iam decoxisse atq; consenuisse credet? At inquam iuuentæ spem senectute deposita breui reuiuuit? Atq; hæc maxima huius laus, quæ superstes Romanis etiam victoribus libertatis spem adimebat. Siquidem non ita multo post secundi belli inita fœdera, cum forte Romanorum legati componendis contentionibus quæ ijs cum Masinissa de regni limitibus exortæ erant, euocati, regionem per occasio-

R

nem

nem scrutarentur, magnosq; adparatus, splendores, ostentantem; ciuiumq; multitudine non multo post Scipionis victoriã adauctam conspexissent, reuersi, non tam emulatione, quã metu indies inualescentis vrbs, nihil tutum illis esse, atq; adeo ne libertatem constare posse, Carthagine salua atq; incolumi exponetes, procliuem per se satis in eam rem metu exorientis potentia, senatum in bellum stimulant. Manilio Cenforinoq; conficiendi belli datur negocium, qui in altum euecti, repentino ac ne belli quidem nuncijs pro more-missis, vrbs terrarunt. Falsa tandem pacis spe iniecta classem acceptam in ipsius Carthaginis conspectu incendere, ducenta armorum millia, sagittarum telorumq; infinitam multitudinem, catapultas præterea & iacula vsq; ad duorum millium numerum pro pacis redemptione acceperunt. Cum tandem omni moto lapide, fixa euertendæ Carthaginis federet. sententia, patientia in furorem versa, timore in audaciam, quæcunq; & facere & pati, quam vrbe excedere, atque si defendere non liceat simul cum ipsa interire animo obfirmato decreuere. Omnes tum bellicis instrumentis vacabant officinæ, clipeos centum, enses trecentos, catapultas mille, sagittas mille, iacula quoq; & lanceas quingentas singulis diebus cuderunt. Quæ autem rabies? Mulieres capillos funibus nectendis contulere, in nouæ classis vsum tecta domosq; rescidere, aurum argentumq; pro ære ferroq; conflatum est. Ausi etiam sunt à repentino metu aliquantulum recreati, Cenforinum tumultuaria multitudine coacta vallo deicere, ingentem armorum vim Himilkone duce rapere, castra incursum territare. Quicquid per diem Machinis conuellitur, noctu reparatur, plusquã cum semi-ruta ciuitate, quã cum integra negocij fuit. Et iam videbantur obsidionem virtute sua soluturi, cum Scipio fatale Africæ nomen imperium curamque negocij conficiendi adgreditur. Vrbs capitur, per septem integros dies cædes continuatur, incendium omnia

foedat.

foedat, ac passim senes pueros mulieresq; quibus militum rabies pepercerat, ruinis opprimit. Sed Deum immortalem, quanta rursus quasi ex sopito incendio, flamma emicuit. Quadraginta virorum millia quos Byrsa tuebatur, salutis indulgentia impetrata Scipionis sese fidei dederunt. Sic florentissima omnibus rebus, armis, diuitijs, audacia & promptitudine facile princeps ciuitas, non tam vi quã pop. Rom. fortuna, incendijs hausta sibi atq; Scipioni perpetuum admirationis decus conciliauit. Tam speciosa adparuisse exempla in populo non tam bellis quã pestifera lue sub idem tempus exagitato quis non admirabitur. Vix enim à bellorum incendijs quiescentem regionem, horribilis perditio infecuta est. Immensa locustarum vis omnia depascens rapido correpta vento diuq; per aerem portata, Aphricano tandem immergitur Pelago, quæ cum vrgentibus vndis perextensa latè littora essent propulsa, tetro & tabido odore aerem corrumpunt. In Numidia cui tunc Micipsa rex præerat, octingenta hominum millia circa maritimam oram cui Carthago Vticaq; incumbunt, plusquam ducenta millia, M. Plautio, & M. Fulvio consulibus extincta dicuntur.

De primo Rom. bello aduersus Siculos & Chartagineses gesto.

POPULI Romani potentia post annum ab vrbe condita quingentesimum, quum domita tanto tempore Italia in virilis ætatis robur adoleuisset, tandem adparuit. Nam quanquam præcedens adolescentiæ tempus, viris armisq; concitatissimum, iuuenili quodam furore exarsit, non tamen virili stabilitate roboreq; fultum, iusta potentia adultæ edidit argumenta, priusquam omnibus intra alpes fretum ac maria vtraq; in loca ab orbe suo semota arma victricia contulit. Tum demum quanta se subito tempestas effudit? Hieronem Syracusanum regem, Pœnorum iunctis copijs suffultum, tanta celeritate oppressit, vt rex ipse in Romanæ potentia laudem, se ante victum, quã congressus fuerit, confiteretur. Pœnorum præsidium Agrigen-

R 2

tum

tum opere manuq; firmissimum obsessum ab iisdem est: neque potuit adueniens Hanno cum triginta peditum millibus, obsidentes turbare impedireq; quo minus post victoriæ laudibus fruere. Nec minor mari potentia. Annibale enim seniore Italiæ oram vastante, intra sexagesimum quàm sylua cæsa fuerat diem, centum sexaginta nauium classis perfecta, omnibusque instructa armis in ancoris deducta stetit: vt non arte facta, sed quodam deorum munere nauium formas induisse arbores viderentur. Hinc quodam quasi contagio in proxima serpente bello, Sardinia Corsicæq; peti ceptæ sunt. Pænorum cedi imperatoris Hannonis morte adcedente, omnis ea natio quasi vento dissipata euauit. Tantis iam concitatarum gentium motibus, tantis armis, tantis molestijs difficultatibusque nouus quoque labor adijcitur. Trecentis triginta nauibus in Africam bellum nauigat, Clupea prima in deditioem recipitur. Trecenta castella subito expugnantur, circumequitantis agminis aspectu miseri ciues Chartaginisq; portæ trepidarunt, nec Hasdrubales duo, nec accitus ex Sicilia Hamilcar nouam illam ex gentium exterarum victorijs partam a facritatem impetumq; sustinere. Bellica inundatio quasi ruptis aggeribus omnia vastat, sternitq;. Decem & septem millium clades editur: quam stragem oppidorum octoginta duorum deditio consequitur. Quid profuit Xantippum Lacedæmoniorum imperatorem innumerabili Pænorum, Gallorum, ac Hispanorum quos mercede conductos habebat multitudini præpositum suppetijs ferendis ad uocari? Quid clades triginta millium ab hoc commissa, duci cathenæ iniectæ Romanorum vires attriuit, si ex interfectorum sanguine, trecentarum nauium classis subito emerferit, si duobus fortissimis ducibus vnus sit commutatus. Si deniq; victorem Xantippum aduentus sui fama Romani prouincia expulerint? Quod & euentus ipse paulo post docuit. Nam dū tanto terrori venienti pari classe obuiam

itur,

itur, centum triginta quatuor aut fluctibus aut hostibus produntur. Hannones duo validissimo comparato exercitu, nihil aliud quam se cædendos præbuerunt. Sed debuit maiori iactura Romana potentia exerceri. In Italiam classis victrix remeans opulentissima predis, triumphisq; diues, cum aduersis ageretur ventis, naufragio Africam & Syrtis, omnium denique imperia gentium, insularumq; littora impleuit. Ex trecentis enim vix octoginta abiectis oneribus (miserabilis rerum facies) ab vndis superstites remansere. At non potuit huius periculi metu nimia horum potentia refrenari. Seruilio Cepione, Sempronio Bleso consulibus, ducentarum sexaginta nauium classe iterum in Africam transfuehitur bellum. Rebus fortiter feliciterq; gestis, omnia ora maritima deuastata, plurimis captis euersisq; ciuitatibus, ingenti preda ad littus acta, cum in Italiam retro iter tenderetur, centum quinquaginta naues scopulis illisæ, prædam feliciter partam, infœlicius amisere. Hinc acriores potentioresq; resurgentes in Sicilia apud Pañorum ita hostes Carthaginenses cæciderunt, ne amplius in ea insula concitarentur. Ingentis victoriæ argumentum centum & quatuor elephantorum captiuitas. Hæc quoq; victoria cruentissima clade fœdata est. Ambo enim consules cum ducentis nauibus & quatuor legionibus profecti Lilybæum, maiore exercitus parte amissa ægre euaserunt: Claudium quoque Consulem eadem fortuna est infœdata, nonaginta enim nauibus aut captis aut demersis cum triginta vix in castra incolumis peruenit. Iam totiæ Italiæ syluas nauium fabrica exhaustas quis non crederet, ni Lucætius ducentarum nauium classe in Siciliam transfuectus, certam hosti victoriam è manibus eripuisset. Vix miserabilior clades, vix admirabilior vnquam contigit victoria. Tantam classium iacturam splendidiore numerosioreq; multitudine minimo temporis spacio, tanquam ex naufragio noua suppullulante classe refartam, quis non miraculi loco duxerit?

R 3

cuius

cuius tantæ fuerunt vires, vt quadringentas naues turpi ac inhonestâ fuga quoquouersus disijceret, sexaginta tres cœperit, centum viginti quinque; alto demerserit, vltra quadraginta quatuor aut bello cœperit, aut interfecerit. Dij immortales quot exercituum agmina, quantus nauium numerus, eo bello adparuit, vt non Roma Chartagini, sed vniuersus terrarum orbis mutuis viribus concurrisse videatur.

De secundo bello Gallico.

Gallicum quoque bellum secundum non exiguam veteris potentiaë habet admirationem, præsertim in populo, per annos quingentos varijs maximisque bellorum motibus exagitato. Erat per ea tempora cum vicinis totius Italiaë populis cruentissimis sæpe luctatum victorijs: Sabinis, Veientibus, Cenensibus, Albanis, Ardea, Otriculo, Gabijs, Sueffa, Pometia cum opulentissimo Hetruscorum rege Porfenna, cum vniuersa Latio denique cum Gallis vniuersi exercitus clade, vrbis incendijs atque ruinis, cum Pyrro clarissimo Græciæ rege, totius Epyri, Thesaliæ, Macedoniæ, armis, inuisis in id tempus beluis, Appulorû, Campanorum, Lucanorum viribus fulto luctuosissimo prælio pugnatum. Incredibilem hominum nauiumque vim, primi belli Punici in tempestas absorpserat, vt exhaustas iam arboribus syluas, hominibus ciuitates credi posset. Sed Romanorum potentia calamitate non supplantari: sed efflorescere adsueuerat, Gallorum enim tumultu nunciato, tanta quanta haud temere alias multitudine in armis exitere. Peditum septingenta millia, equitum millia octoginta, ex sua tantum Italia sine externis vllis auxilijs, atque etiam tunc sine transpadanis armarunt, effectumque: vt quam primo incurfu auro superbi pacem vendiderant, nunc supplices precibus postulare cogerentur. Nihil enim aliud prior illa Gallorum in Romanos strages edita, nihil aliud incendium effecerat, quam vt vrbs noua per annum erecta vnum, priorem paupertatem, Romulique casas absconderet,

deret, atque ex cæorum sanguine, velut ex Lernæa hidra, multa armatorum millia subito enascerentur.

De secundo bello Punico.

Tvmultuosissimam illam Gallici belli tempestatem, grauiores Africaë violentiaë motus exceperet, in quo præter omnia quæ vnquam gessere Romani bella, potentiaë summæ eluxere indicia, quo neque cladum atrocitate terribilius, supplementis amissarum legionum admirabilius, odio vtriusque populi perferuentius, vllum aliàs adparuit. Hannibali ruptis inuijs rupibus, cæloque iunctis alpibus superatis in Italiam descendenti Scipio consul occurrens, omni propemodum exercitu cæso, prætextati filij Scipionis (cui post Aphricani nominis accessio ex virtute facta est) pietate, grauiter vulneratus vix euasit. Hæc prima tempestat apud Ticinum amnem detonauit, Supplementis nouis exercitu firmato pari clade rursus eodem consule dimicatum est. Nec Sempronius Longus collegæ periculo ex Sicilia auocatus, mitiore fortuna conflixit: quippe qui omnia-misso exercitu solus penè fuga periculo se subtraxerit. Tantis cladibus cruentissima ad Thrasumenum lacum viginti quinque millium Romanorum, ipsius quoque consulis Flaminijs cædes adcessit. Quantus ibi armorum crepitus, quis pugnantium ardor. Grauissimum motum terræ fundamenta quatientem, qui & vrbes integras eliserat, fluminum vortices retrò egerat, vtraque acies cædibus intenta omnino non sensit. Tantum respirationis Romanis datum est, tantum requiei sensit, quantum Fabij Maximi cunctatio, mora non acie dimicantis impetrauit. Sed erat maiori clade Romana potentia nobilitanda. Restabat ignobilis Apuliaë vicus Cannæ, qui populi Romani clade vt ante Thrasumenum, debuit nobilitari. Hic quadraginta quatuor Romanorum millia miserabili clade, Varronis consulis impatientia trucidata, Aufidi-

Aufidius cruentas trahit vndas. Fluminis meatus corporum strage suffocantur, Tres annulorum modij in victoriae magnitudinem Carthaginem sunt missi. Eadem quoque fortuna L. Posthumus Galliam prouinciam sortitus, cum viginti millium exercitu est cæsus, Sempronius quoq; Gracchus proconsul in insidias ductus, cum exercitu iusto trucidatus est. Centenius Renula obscuræ originis, præcipitis audaciæ vir, cum octo millibus occisus est. G. Fuluius Prætor exercitum præterea eodem tempore amiserat. His tot malis circumuentos in spem Hispaniæ armis retinendæ, Scipionib; validissimo exercitu credito, venisse, tria insuper transmarina suscepta bella: Macedonicum, contra Philippum potentissimum regem, alterum contra Asdrubalem Annibalis fratrem. Tertium in Sardinia. Syracusas præterea obsidione cinctas, captas, domitas, Capuam receptam quis credet? nisi qui eodem tempore Hannibale ad vrbs mœnia sedente, milites sub vexillis, auersa porta in cæsum supplementum in Hispaniam missos cognouerit. Nunc Scipio in Africam terram hostilem eiusdem belli tempore missus, cum longarum nauium duarum supra quinquaginta, onerariarum quadringentarum classe, celocum interim ac lemborum innumerabili multitudine, tantis copijs, vt volucres ad terram militum sublatus ad æthera clamor deiecerit, nemo aut in Sicilia aut in Italia relinqui videretur, quantam potentia gloriæ am vetustati conciliauit? Stupet magnitudinis memoria animus, tot acceptas clades, tot præsidia vrbs locisq; opportunis disposita, tot in armis cum exercitibus consules, proconsules, prætores, Capuam obsessam, excussa Annibalis præsidia, Syracusas expugnatas, Hispaniam armis vindicatam, Sardiniam bello receptam, ipsam illam hostilis exercitus seminatricem belli caput Africam, cum res Romanorum deploratæ crederentur, quod intenterat, seruitutis iugum in se coactam fuisse accipere. Sed animus stiliq; vigor magnitudini operis succumbit. Tan-

bit. Tantas turbines, tantas Romani imperij clades, quæ excepit tranquillitas? Macedonici nempe belli procella. Initi cum Hannibale fœderis dum Italiæ inhæreret memoria, Atheniensiumque supplicum preces, quos Philippus insolentius habere videbatur, pronum iam atq; per se ad bella præcipitem populum perculerê, Bis rex victus, bis fugatus, bis castris exutus, à consule pacis conditiones petere cogitur. Sub Nabide duce Lacedemonij ferocius spirantes, Romanorum quoque attoniti arma horruere. Punici quoque belli ignes iam sopiti, Amilcare Pœno duce, qui remanens Insulæ Boiorum Cænomannorum virib; ferociebat, in nouas atq; periculosissimas flammæ exarsere, quæ à Fulvio prætore non sine maximo negotio restinctæ sunt. Sempronius Tuditanus cum omni exercitu Romano in Hispania oppressus interiit. Grauiissimum quoque vulnus à Gallica gente alterius consulis exercitu amisso acceptum est. Et ecce tot annorum prælijs atq; cladibus confectos nouus Syriaci belli adparatus, nouo terrore rursus exercuit. Nihil Antiocho totius Asiæ imperium, Nihil armorum viro- rumque copia, Nihil Hannibalis consilia, Nihil potentia fiducia, Nihil trecentorum millium peditum, equitum falcatorumque curruum non minor numerus, Nihil terribiles beluarum barritus, profuere. Hæc rursus victoria varijs cladibus expiata est. Siquidem eodem tempore, quinque millia contra Gallos amissa sunt, P. Digitius prætor in Hispania totius exercitus infame naufragium fecit. L. Æmilius proconsul cum vniuerso exercitu à Lusitanis cæsus interiit. Eadem fortuna L. Bebius in Hispanias proficiscentem rarissimo exemplo vt ne cladis nuncius superfuerit persequitur, Missus in Bebij exercitusq; vltionem Marius consul non multo mitiore fortuna exercitus reliquas meliori occasione reseruauerit. Hic rursus quò se Roma erexit, Q. Fulvio Flacco prætore in citeriore Hispania viginti tria hominum millia maximo bello interfecta.

Sempronij Gracchi ductu vltterioris Hispaniæ centum quinquaginta oppida tormentorum machinis quassata ad deditio-
nem coacta sunt. Exurgit & Philippi Macedonici regis filius
Perseus antiquæ nobilitatis recordatione, præsentis fortunæ
contemplatione incitatus. Totius Orientis vires Thracum,
Illyriorumque barbaries in belli societatem adsciscitur, erat
deinde illi præter Macedonicum inuictæ opinionis exercitum,
decennalis belli sumptus olim iam à patre in thesauris horre-
isque paratus. Huic adparatui neque ducis prudentia deerat,
quippe qui regionis situm à summo Hemo speculatus, positus
per abrupta castris, ita Macedoniam suam armis ferroque val-
lauerat, vt non reliquisset aditum nisi à cælo venturis hostibus
videretur. Omnes has belli gerendi difficultates Romana
vicit potentia. Deuictum regem in cathenis triumphi specta-
culo populi oculis subiecit. Tertium quoque cum Macedoni-
bus simulque cum Pœnis eodem tempore gestum est bellum,
quod non tantum non exhaustit, sed & remp. Romanam locu-
pletavit, Auita enim illa Macedonum virtus, quæ per omnes
terrarum mariumque oras victoriæ throphæa fixerat, regem
suum Philippum cathenatum in urbem trahi pati cogitur.
Carthaginensium furor quo in nouæ classis vsu tecta domo-
rum rescindebantur, pro armis aurum argentumque conflaban-
tur, pro tormentorum vinculis matronarum capilli radeban-
tur, quid aliud quam præsens malum in diem distulit? Tanto
tutius erat cum Romanis precibus quam armis contendere.
Præter bella hæc difficultate periculoque plena, alijs quoque curis
eadem tempestate Roma distringitur. Atroci accepti erant eo-
rum legati ab Corinthijs oratione. Res quæ bello vindicaretur
digna est visa. O potentiam. Cum tantarum nationum odia
ipsam urbem circumstrepere, dubijsque bellorum euentibus
versaretur, eam potentiæ opinionem nihilominus resedisse, vt
leuiculas iniurias tanto adparatu persequendas existimaret: &
cum omniū gentium regionum regumque fauor eblandiendus

videbatur, alios insuper hostes atrocissimis adieccisse. Duobus
prælijs grauissima clade Achaïæ vires corruere. Vrbs toto tunc
orbe omnium florentissima opulentissimaque; incensa diruitur.
Sic per duas diuersasque mundi plagas victricia arma eodem tē-
pore circumtulere. Interim rursus in Hispania quantis viribus
ne dicam an cladibus certatum est? Viriatus quidam genere
Lusitanus pastoralis latro, per annos quatuordecim citraque vl-
traque Iberum Tagumque igni ferroque populatus, castra etiam
Prætorum ac præsidum adgressus ingentem nominis sui terro-
rem latè diffuderat. C. Vetiliū prætorem penè omni exercitu
cæso, fugat, vincit, subigit. C. Plautium multis prælijs fractum
in fugam conijcit, Claudius quoque Vnimanus dum superiorum
prætorum ignominiam virtute abolere conatur, infamiam ve-
terem noua fuga exaggerat, latioresque trahit Romani imperij
ruinas. Quid dicam cum Numantinis per annos quatuorde-
cim terribilissima circa eadem tempora bella gesta? Pompeius
fœdus tandem cum viris inire cogitur. Hostilius quoque Man-
cinus assiduis cædibus ita exagitur vt suprema desperatione
exercitu adfecto, turpissimū fœdus facere cogeretur. At quan-
tis rursus viribus Romani imperij lacerti se iterum mouent?
Brutus in Hispania interiore sexaginta Galleciolorum millia, qui
auxilio Lusitanis veniebant, asperrima periculosissimaque pu-
gna oppressit, Numantia quæ non solum quadraginta Roma-
norum millia per annos quatuordecim sustinuerat, sed etiam
vicerat, pudendis fœderibus adfecerat, Scipione duce virium
Romanarū impetu opprimitur, vt hætenus non vires sed im-
peratorum fœlicitas desiderata esse videretur.

De seditionibus Rom. bellisque à Numantia excidio ad Cæs. Augusti tempora.

ADuersus omnes has in eadem fere tempora incidentes belli
calamitates stabile infractumque Romanum imperium per-
stitit. Quid superest nisi vt videamus quæ potentiæ argumenta
dum discordijs ciuilibusque bellis furiali quadam regnandi
cupi-

cupiditate excitatum, misere per interiora viscera discindere-
tur, exhibuerit. Tiberius Gracchus primam dissensionis fa-
cem incendit, Dum tribunus plebis populi studium fauo-
remque agrarijs frumentarijsque legibus eblandiri nititur,
Quæ non sine ingenti ruina incendijsque fuit extincta. Huius
flammæ evanescentis scintillas C. Gracchus, non tam iuris æ-
quitasque quam fraternæ necis vindictæ studio iterum exci-
tauit, Intra ipsa vrbis mœnia, (miserabilis heu rerum facies)
civium inter se agmina concurrunt, C. Graccho, Fulvio Flacco
dissensionum autoribus, Decio Bruto consulari viro atque O-
pimio senatoriæ maiestatis conseruandæ datur prouincia, quæ
non mediocribus malis vrbem adflixit. Tria millia civium que-
stione habita præter eos quos subito turbatio absorpserat, sunt
interfecta. Quanquam domi is rerum status esset vt vrbis cu-
stodiam requirere videretur, nihilominus Baleares insulas Me-
tellus peruagatus tunc edomuit. G. Domitius Allobrogum vi-
ginti millia trucidat, Cum Bituito Aruernorum rege Fabius
consul ita confligit, vt perpetuam ea strages genti infamiam
conciliarit. Centum enim quinquaginta millia vel cæsa vel sub-
mersa fuerê. Cum vaferrimo Iugurtha Numidæ rege varijs
dimicatum est euentibus. Aulus Posthumus quadraginta ar-
matorum millibus præfectus, opprimitur. Marius bellicæ dis-
ciplinæ peritissimus non virtute sed imbre telorum amenta la-
xante victoriam licet cruentissimam reportat. L. Cassius con-
sul insidijs à Gallis circumuentus cum L. Pisone legato inter-
fectus est. His imperij vulneribus non pacis tranquillitas re-
spiratioque, sed horribilior rerum facies meditat. Tumul-
tuosissimum enim cum Cymbris, Teutonibus, Tigurinis, Am-
bronibusque, qui simul in Rom. nominis interneccionem con-
spirauerant, bellum emerfit, Præter ferociam multitudinemque
hostium etiam infelicissima Cepionis Manilijque cum iisdem
pugna, validissimè Romanorum quassauit latera, Octoginta
enim

enim Romanorum sociorumque millia, quadraginta calonum
trucidata sunt, decem tantum fuga elabentibus, quorum ora-
tione nuncioque miseria augetur, Sed non aliter quam si
pede pulsata Italia innumera edidisset millia (quod Pompeius
iactasse dicitur) subito cladis rumore nunciato ingentes profu-
lierunt copiæ. Occurrit Marius iactantiæque auias qua imbuti
Romanis artibus exitium ferentes progrediebantur, indigna-
tibus de pulmone reuellit. Quem hic terrorem adcessit, subiit,
dificiecit, fugauit, deleuit? Qui dijs ipsis naturæque bellum in-
dicere videbantur, humanis viribus superari posse edocuit, Ti-
gurinorum Ambronumque ducenta millia interfecit, quadra-
ginta millia cœpit. Confectum deinde duobus prælijs bellum
trecenta quadraginta millia absorpsit, centum quadraginta
millia ad hostium ludibrium viva reseruauit. Nondum requies
respiratioque à bellis data est: sed grauior (propemodum dix-
rim) vnda, domestica dissensione imperij dignitatem tentat e-
uertere, miserabiliq; profus turbatione ipsum Reip. corpus
in sua viscera enses stringit sceleratos, Adfertor Gracchanæ
legis L. Apuleius Saturninus infamium auisorum dux atq; au-
tor in foro cum Mario consule armatis aciebus concurrat. A-
quilæ pares, signa paria, teterimo exemplo per vrbem volita-
bant. Quid Seruile ab Herdonio bellum tentatum, tribunitijs
dissensionibus obsessum capitolium memorem? Quid præto-
rum in Sicilia, Manilij, Lentuli, Pisonis, Hipsei, per seruorum
insolentiam castra direpta? Quid Drusi furores dicam, qui to-
tius Italiæ arma in matris parentisque suæ excidium immanis-
simo scelere impulit? Interim & C. Seruius prætor cum exer-
citu apud Asculum cæsus interiit, omnes Romani ciues indicta
caussa Lymphatico quodam furore ciente in vrbe Asculo sunt
trucidati. C. Pompeium Picentes bello vicerê. Sextum Cæsa-
rem, cæso exercitu vix fuga seruauit. Rutilium consulem in-
cautius exercitum habentem, cum splendidissimo totius pro-

pemodum nobilitatis ordine, exercituq; vniuerso Marforum infidiæ pessimi dedere. Cepionem quoque eadem temeritas, idem hostium consilium, ea fortuna persecuta est. Quantum rursus tot malis acceptis, tanquam ex largissimo sinu subito copiarum, principumq; virorum Roma effudit? cum non tantum gentes, nationes, regna prauis consilijs ab ea descuiissent: sed & misera dissensione lancinaretur, atq; vix sopiti ciuilibus incendij ardor horrendum etiamnum fumaret: Malis enim clarior illucescens, vera tandem admiratione memoriaq; digna dedit documenta. Adgressi singulos, Marius sex millia Marforum cædit, septem exarmat, Sylla Eferniam, Romanaq; præsidia viginti quatuor cohortibus obsidione liberat. C. Pompeius Asculi expugnatione Picentes grauissimo prælio fundit, octodecim millium sanguine consularium exercituum manibus, euerfarumq; vrbium dijs tutoribus litat: Porcius Cato Hetruscorum Vmbrorumq; gentes adgressus deuincit. Piget gladiatorum furoris interim meminisse. Plus centum millibus fugitiuorum hic inhorruit. Clodij prætoris castra eruptione expugnantur, horrenda committitur cædes, ipse in fugam agitur, Consules ambo vincis post copijs grauissima accepta clade aufugiunt, Idem furor C. Cassium proconsulari dignitate eminentem oppressit. Nondum quo; Jugurthinus belli tempestas detonuerat. Iam Marianum atq; Cinnanum Roma parturiebat incendium. Sillanæ cladis rogas accensus ardebat. Lepidus Italiam in arma concitat. Brurus Galliam, Perpenna Liguriam, Sertorius Hispaniam, singuli tanta formidine vt territare labefactare imo euertere stabilem imperij statum posse viderentur. Horum tamen omnium impressiones eo tulit animo, vt & infestissima illa quatuor bella externa, Macedonicum, Dalmaticum, Mithridaticum, Macedonicum suscipere non detrectaret. His non tantum restitisse, sed summa cum gloria ex voto confecisse quis dignis laudibus satis poterit prædicare.

De

De eodem populo Rom.

Difficilius aliquanto fuit Romæ seipsam quam hostem vincere: adeo crebris dissensionibusne, an bellis intestinis dicam, pro cuiusque potentis libidine misere exhauriebatur. Cædibus, proscriptionibus, eam misere vexarant Marius, Cinna, Sylla, Lepidus, Spartacus. Gladiatorum furor, Socialis, seruilisque belli execranda nomina per distracta iam distracta iam reipublicæ viscera atrociter bacchabantur, quæ res propensum iam in scelera Catilinæ animum, ad patriam opprimendi, senatum confodiendi, consules trucidandi, cædibus incendijsq; urbem funestandi consilium descendere incitabat. Inferenti in urbem signa Antonius occurrit. Atrocissime pugnatur, vtrinq; virtutis clarissima eduntur exempla, cum Antonij militum fortissimi atque audacissimi quiq; aut vulnerati aut trucidati fuerint: hostium nemo superfuerit, sed quem viuus tenuerat locum, eundem anima effusa, corpore regeret. Nulla ijs bellis fessis datur requies. Pompeius enim Syriam phœnicemque populationibus peruagatus ipsosq; Arabas edomuit. Hinc reflexo itinere Iudaicæ gentis caput Hierosolyma euertit, solo exæquat. Non simplex huius Orientalis belli erat iniuria, Siquidem duos & viginti reges adtingebat. Vnicum hoc inexhaustæ bellis omnium gentium intestinisq; discordijs quantam addidit Romæ gloriam? cui plus claritatis statim Gallicum bellum à Cæsare susceptum addidit. Hic 7. legionibus numerosissimam immanissimamq; adgreditur gentem, decimo demum anno perniciosissima libertatis ardentem cupiditate, veterisq; belli gloria superbientem ita exanguem, effœtam reddidit, vt nemo aut nouis rebus studere auderet, aut si audeat maximè, non metuendum admodum videretur. Heluetios incensis vrbibus, pagis priuatisq; ædificijs, ne quæ redeundi aut spes aut cupiditas sollicitaret, domum non aliter quam greges ad pastorum stabula redire coegit. Quantas Ariouisti copias insatiabiliter per 50. millia insequendo dissipauit.

Tenchth-

Tencthaterorum V sipedumque qui Gallias sibi subijcere parabant, quadringenta sexaginta millia fortiter disiecit. Belgarum qui inter cæteros virtute eminebant ducenta septuaginta lectissimorú militum millia temporis momento fundit, fugat, sternit, cædit, dissipat. Avaricum quadraginta millium præsidio fultum sustulit. Quæ vis, quæ potentia Alexiam non nisi desuper venturis hostibus patere visam, & quod admirandam magis reddit expugnationem, ducentorum quinquaginta milliú iuventute subnixam, flammis incendijsque solo æquavit. Gergouia quoque operis, naturæ, octoginta insuper lectissimorum militum firmitudine inaccessa Romanorum potentia, cæsarisque virtuti gloriam concilient, Atque hæc quidem omnia cum vndecim legionum strage. Crassi avaritia grauissimum à Parthis esset vulnus Romanis inflictum. Vnum hoc deerat, vt sceleratissimo bello clarissimi imperatores, Cæsar Gallorum spolijs, Pompeius orientis triumphis onustus, non ferente se nimia triumphantis vrbis fœlicitate, illustriore exemplo Romanorum vires patefacerent, dum hinc vndecim legiones, illinc duodeuiginti in armis starent, atque in mutuuum exitium plusquam bacchico furore, ruerent. Quarto tandem anno ea tempestas detonuit. Hic cum effœta plane bellis exhausta videri posset, ad magnificentissimam potentissimamque Monarchiæ gloriam ascendit, & quæ Assyriorum, Persarum Macedonumque regna labefactata transtulerê, ea Româ ad summum in terris imperij nomen euexerê vt verissimè sit dictum, Romanæ vrbis magnitudinem calamitatibus atque miserijs comprobati.

De Augusto Cæsare.

EX tantis bellorum Labyrinthis quæ nullius certæ personæ fortunis auspicijsque, sed inuicem in imperio succedentiú Imperatorum ducta gesta sunt, quæque à consueto scribendi genere quo cuique quod præclare gesserat tribuere solemus
nos

nos auocarunt, gaudeo me tandem euolutum, Atque vtinam quemadmodum fœliciore nunc respublica statu haberi cæpta est, sic etiam fœliciori nunc stilo mihi oratio defluere incipiat. Mouit enim (si vnquam aliàs) robustissimos potentia suæ nervos respub. Rom. sub Augusto, qui postquam sapientia atq; solertia incredibili percussum vndiq; dissensionibusque misere laniatum ordinasset Imperij corpus, Pompei domum paterna repetentem trecentarum quinquaginta navium classe maria infestantem grauemque vrbi Romanæ famem adferre conantem, mirabili ne dicam an miserabili fuga superavit. Antonium quoque dignitatis suæ æmulum pacis nodum moramque Mutinensi obsidione castris exiit, ac memoratissimo illo quod Cleopatraz totiusque orientis opibus gerebatur bello, ducentis nauibus, turribus tabulatisque castellorum vrbiumque specie eductis tumentem, quæ non sine maris gemitu laboreque ventorum ferebantur, pulcherrima victoria ad extrema coegit. Frustra enim Arabum Sabeorumque agmina Romani Imperij vires perfringere conata sunt, sub cuius vexillis tunc quadraginta quatuor legiones stipendia faciebant. Sed hic tituli huius meta defigatur, vt quemadmodum ab hoc robusta illa Roman. Imperij virilitas, ad effœtam quandam ac senilem ætatem Imperatorum succedentium inertia defluxit, ita nos quoque scribendi officio atque labore defungamur.

DE SVMPVOSIS BELLO VICTORVM TRIVMPHIS.

GAUDEO tandem ex hoc bellicæ calamitatis naufragio lacera propemodum puppe in pacis tranquillitatis que portum me emerisise, atque ex horridis illis armorum aciebus, ex intentatis hastarum gladiatorumque cuspidibus, ex virorum diuerso adfectu clamores miscentium
T strepitu

strepitu, in amœnum pace editorum operum hortum, licet sero peruenisse, vt recentis fragilis memoria atque metus, si non prorsus extirpari possit, præsentis voluptatis illecebra aliqua ex parte saltem mitigetur. Quibus autem lege id virtutis ornamentum tribui sit solitum, hic commemorare superuacaneæ cuiusdam fuerit diligentia, cum aliunde facile cognosci possit, atque ad id quod nos instituimus omnino nihil faciat. Neq; obscuros nullis que scriptorum literis celebratos, Liberi patris de Indis deuictis triumphos. Neque Tatio Sabi- norum reges, neque Tarquinius priscum aureo tantum (quod ad nos literis tantum allatum est) paludamento triumphantem, neque eius cui Publicolæ populare cognomen, ædes è summa Velia in vicum minime suspectæ celsitudinis translata addiderunt, ex Vehijs Tarquiniensibusque virtute meritos triumphos, ociosus quis hic frustra requiret, cum & veteris æui scriptores nulla eos memoria dignos iudicauerit, & nobis tantum ea sectari in animo sit, quæ singularis alicuius magnificentia nomine priscis sint commendata.

De Furio Camillo patrie Liberatore.

Celebratur in primis magnificus ex Veijs deuictis, Camillo dicatus triumphus, qui cum decem continuos annos maiori propemodum obsidentium quam obsessorum clade Veiorum territasset urbem, atq; cuniculis clandestinisq; irruptionibus, artibus Romano nomine indignis eandem tandem cœpisset, eiusmodi virtutis ornamentum est consecutus. Huius rei gloriam Titus Liuius his verbis celebrat. Aduentus Dictatoris omnibus ordinibus obuiam effusus, celebratior, quam ullus unquam antea fuit. Triumphus omnem consuetum honorandi diei illius modum aliquantum excessit: maxime conspectus ipse. Curru equis albis iuncto, urbem inuectus est, parumque id non ciuile modo, sed humanum etiam visum, Iouis Solisque equis æquiparatum Dictatorem etiam in religionem trahebant,

bant. Triumphusque eam ob vnam maximè rem clarior quam gratior fuit. Nullæ prædæ populo distributæ magnificentia clarior extitit, quoniam quæ in populum spargi solebant, vniuersus populus Romanus ad Veios captos euocatus ante auexerat. Quod si hæc triumpho tuo reseruasses, nullo post inferior reputatus, inter clarissima iam numerareris exempla. Quanquam quid interest, ante ne an in triumpho tanta opum profusio inundaret.

De Q. Fabio

Q Fabij triumphus illustribus exemplis inspergatur, hoc nunc nunc, quod ex præda militibus æris octogenos binos sagaque & tunicas, splendidissima militiæ exactæ premia singulis contulerit.

De Papirio Cursore Cons. Romano.

QVA verborum veneratione & te in hac splendidissimorum virorum classe attingam, qui ærarium vicies centum milibus æris grauis, auri triginta millibus locupletasti?

De Liuiio Salinatore, & Claudio Nerone Cos.

Claudius quoque Nero Liuiusque Salinator summa celeritate Asdrubale Annibalis fratre victo, cæsoque qui nouo adducto exercitu, noua belli mole fratris iam totius Italiæ victoris vires roboraturus aduentabat, sestercium millies octofinta millia æris in ærarium adductis, splendidissimum virtutis suæ meruerunt triumphum.

De Scipione Superiore.

O Te felicem (si tamen tibi aliqua felicitas contingere potuit) cuius rerum gestarum famam posteritatis memoria etiam nunc adprehendit, qui pace terra marique parta cum Carthaginensibus continuis bellorum cladibus iam fractis, triumpho omnium ante ea tempora clarissimo in urbem lætia diffluentem inuectus dignam virtute hac tua inuenisti venerationem. Huius pompam quanquam exactissime Appiano diligentissimo scriptori conscripta est, & quanquam non parum ad

reliquorum splendorem illustrandum conducere videretur, ad nominis tui gloriam huc transferemus. Eius verba sunt hæc. Scipio post hæc ex Lybia in Italiam profectus, vniuersas copias classe traduxit, Romamque ad triumphum reuersus est, quem omnium ante se splendidissimum dicitur egisse. Eius forma vt nunc fit ab eo seruata est. Fuit autem huiuscemodi. Sertis redimiti omnes præcinentibus tubis, currus spolijs refertos, deducebant. Ferebantur & lignæ currus, captarum urbium simulachra, aurum deinceps & argentum, partim rudibus massis, partim signatum. Coronæ præterea quas virtutis gratia vrbes dedissent. Candidi subinde boues & elephanti illos sequebantur. Post hos Carthaginensium ac Numidarum principes bello capti. Imperatorē lictores præibant, purpureis amicti vestibus, tum citharædorum ac tibiærum turba, ad Hetruscæ similitudinem pompæ. Hi succincti, coronis que aureis redimitis, suo quisque ordine canentes psallentesque procedebant, hos Lydios adpellant, vt facile crediderim Hetruscos Lydijs sumpsisse originem. Horum in medio quispiam talari veste fimbrijs ac armillis auro splendentibus amictus, gestus varios edebat, hostibusque deuictis insultans risus vndique ciebat. Post Thuris & odorem copia Imperatorem circumsteterant, quem *C V R R V D E A V R A T O* multifariamque refulgenti candidi vehebant equi, auream capite gestantem coronam, lapillis ornatam gemmisque. Is vestem succinctus purpuream patrio more aureis intextam syderibus, altera manuburneum sceptrum, altera laurum præferabat, quæ Romani victoriæ signa profitentur. Currum exercitus in turmas aciesque diuisus sequebatur. Milites redimiti Lauro, Laurum manibus præferentes, quibus meritorum insignia adiuncta. Aderant & qui hos laudibus vehebant, hos mordacibus salibus adsperebant, non nullos infamia notabant. His pompæ splendoribus Imperator capitolio adscensu superato, amicis epulas,

nitidissi-

nitidissima elegancia præbuit. Præter has laxissimas profusionis habenas, præter quadragenos æris quos militibus diuiserat, ærarium pondo centum millibus xxij. locupletauit.

De M. Porcio Catone.

M. Porcius Cato summum frugalitatis exemplum, eodem cibo, eodemque vino quo remiges vsus, de Celtiberis Hispaniæ robore, partam victoriæ referens, magnificus circa triumphorum splendorem (in cæteris parcus) extitit, quem argenti viginti quinque millia pondo, auri mille quadringenta in vrbe ærarium translatis (præter ducenos septuaginta æris, quibus militum virtutem collaudabat) perpetuæ hominum memoriæ consecrarunt.

De L. Quintio Cincinnato.

Nonne & qui ab aratro dictaturæ insignia adceperat Quintius Cincinnatus, relictis sordidis ruris officijs splendidissimo triumpho insignis enituit? qui Minutio consule qui a Volscis Sabinisque Celio Graccho duce in Algido monte obsidebatur, liberato, hostibusque cæsis, ducem in deditioem acceptum ante currum egit triumphalem.

De Quinto Flaminio.

Rutilantes æternitatis radios Quintij Flaminij gloria à se emittit. Hic Philippum Macedoniæ regem, auita paternaque gloria elatum, supplicum Rhodiorum Permarorumque vocibus Romæ regis iniurias querentium à senatu commoto missus, Macedonesque veteri virtutis fama etiamnum ferocientes, recentibus successibus, virtutisque experimentis virenti militum flore adgressus, breui Nabide Lacedæmoniorum duce, quem ad belli aleam sollicitauerant deuicto, ad pacis conditiones adegit. Triumpho igitur tanti viri virtus honorata est,

est, qui non infima veteris opulentiae documenta exhibuit. Infecti argenti ut habet Liuius fuit octodecim millia pondo & ducenta septuaginta, facti vasa multa omnis generis, caelata pleraque; quaedam eximia artis, ad hoc clipei argenti decem, sinati argenti octuaginta quatuor millia fuere Atticorum. Auri pondo fuerunt tria millia septingenta decem quatuor, & Clypeus totus aureus, Philippi aurei quatuordecim millia quingenti quatuordecim. Quin & coronae aureae dona ciuitatum centum & quatuordecim fuere, & haec quidem omnia, praeter largissima munificentiae exempla, quae totius exercitus virtutem ornauerat fuisse, quis non munifici exempli loco habendum censebit?

De P. Scipione Nasica.

Scipio ille cuius virtutis indicia in toga maxime adparuerunt, qui que tantum in ea quantum vterque Africanus in armis meruit, se ab huius rei gloria abesse nequaquam passus, victoriam de Boijs validissima gente reportans splendidissimo triumpho in urbem euectus est, quo praeter summam aureorum torquium multitudinem, praeter centenos vicos quinos asfes, quos militum virtuti elargiebatur, aëris mille quater centum septuaginta, auri ducenta quadraginta sex, argenti infecti trecenta sexaginta pondo in aërium retulit.

De M. Fulvio Nobiliore.

Antiocho Syriae rege deuicto, Asiatici belli persequendi cura M. Fulvio delegata est, qui Aetholorum gentis capite Ambracia vrbe machinis quassata placidas pacis leges non de ea tantum sed & Cephalenia & Zacyntho omnibusque insulis eius maris inter Ceraunios montes iugumque Maleum ad quas Aetholici belli contagio serpserat, victoriam reportauit. Triumpho

umpho igitur victor in urbem inuectus, qui aureis coronis duabus centum decem pondo, argenti pondo octuaginta tribus, auri pondo ducentis & ultra, tetracinarum atticarum centum octodecim, Philippeorum nummorum decem millibus, quadringentis triginta tribus, profusione in milites quinquorum vicenorum denariorum, est decantatissimus.

De G. Manlio Volscione.

Magnificentissimorum huic virorum numero & Manlius Volscio adscribi meretur. Hic prouinciam Scipionis Asiatici ordinandi prouincia adsumpta Gallograecos qui in Asia sub Antiocho meruerant, mixtis his qui olim Brenno duce in Asia firmas sedes collocarant, cum deuicisset, triumphum insignem honorem meruit. In hoc autem laudis opulentiaeque genere commemoranda Asiaticae luxuriae opera in urbem inuecta, aureae coronae ducentae duodecim, Argenti ducenta viginti millia, Tetracinarum Atticarum ducenta millia, Philippeorum nummorum millia sexdecim. Militibus insuper quadrigeni bini denarij diuisi sunt, duplex Centurionibus, peditibusque stipendium elargitum est, triplex in equites.

De Paulo Emilio.

AGE & Macedonici triumphum amplitudinis quid vetat meminisse, qui omnes quondam terras mariaque magnificentiae fama impleuit? ut hactenus opulentiae quaedam tantum femina iacta, nunc in vberissimam diuitiarum messem erupisse videantur. Cum reliquae gentes Syriaci belli periculo altissimum tenerent silentium, Macedones auitae virtutis recordatio in bellum stimulat. Itaque relictis viribus, Thracibus Illiriisque ad belli communionem allectis. Perseus Philippi filius ita Macedonia armis ferroque muniuerat ut non reliquisset aditum, nisi a caelo venturis hostibus videre-

videretur, quod & sinistra Crassi consulis fortuna exercitusque Romani cædes indicium fecit, Paulus deinde Æmilius cuius virtus illi Macedonici nomen indidit, consul creatus est, qui diligentius exploratis adcessibus, per Astrudem, per arduos inaccessosque tumulos quos volucris etiam inuios rex putarat, subito aduentus sui terrore ita terruit, ut ne periret, omnem pecuniam in mare mergi iusserit, aliisque ducibus belli summa commissa, ipse in Samothracem Dei Asylo se abdens, trepidus confugerit. Huius exercitu cæso, eoque à fuga ab Octauiò (quem ad persequendum consul miserat) retracto, redeunti consuli pulcherrimum diuinaque magnificentia splendescens, triumphus decus exhibitum est, qui spectaculo totum triduum impleuit. Prima enim dies vix statuis, signis, & tabulis transfuehendis suffecit, Sequens pulcherrima ornatissimaque Macedonum arma, Romanorum oculis exhibuit, galeas, scuta, thoraces, ocreas & Creteneses peltas, triaque virorum millia numismata argentea vasis trecentis quinquaginta ferentia. Vas quodlibet trium talentorum, quatuor virorum humeris portabatur. Adde his ingentem numerum calices, crateras, phialasque argenteas certo ordine ferentium. Quin & aureas coronas ad quadringentas quas ob virtutem à Græciæ ciuitatibus adceperat Romani obstupere, Quid moror? Tantis opibus reipublicæ vires confirmatæ sunt, ut exinde ad Cæsaris tempora. plus minus centum annos tributum Romanus pendere desierit.

De Lucullo Romano.

Luculli quoque maxima rerum gestarum gloria florentis virtus, simili virtutis premio insignita est. Sed quoniam inuidiosa calumnia tacitis obtreccionum stimulis illius gloriam pupugit, factum est, ut non pompæ longitudine rerumque spectandarum multitudine admirandum duxerit triumphum. Exhibuit nihilominus falcatos currus decem, nauium rostratarum

tarum decem supra centum numerum. Ipsius quoque Mithridatis aureum simulachrum pedum sex longitudine, clypeumque preciosissimis imò non æstimandi precij margaritis exornatum. Quin & argentea vasa xx. aureorum poculorum, armorum, nummorumque duo supra triginta numerum populi oculis dedit. Octo quoque mulos lecticis aureis defecatoque argento sex & quinquaginta. Alteros præterea centum & septem paulo minus quam decem ducentis septuaginta millibus nummorum onustos.

De C. Pompeio magno.

Pompeius toties renascentibus Mithridatici belli in Lernæ beluæ similitudinem capitibus amputatis, ipsoque deuicto Mithridate, qui ad quadraginta annos Romanam virtutem exercuerat, triumphum etiam dijs ipsis inuidiosum duxit, certissimum veteris opulentiae argumentum. Mithridatis filijque Pharnacis statuas argenteas exhibuit, eiusdemque metalli currus, tabulas lusorias è gemmis duabus, tres pedes latis, longis quatuor. Lunam auream, triginta triclinares lectos argenteos, aureos tres. Et ò vesanæ mentis humanæ luxuriam, montem aureum quadratum, qui Varijs ferarum fruticum arborumque generibus oppletus conspiciebatur. Hic musarum effigies, gemmarum corporibus incisas, triumphantisque Pompei imaginem, ex margaritis contextam repræsentabat. Ærarium auro argentoque signato ad viginti talentorum millia, præter ea quæ militum virtus acceperat, quorum nemo minus mille quingentos æreos tulit, locupletauit, tributumque Romanæ vrbs in maius auxit, Quippe quid ex quinquagies decies centenis talentorum millibus, ad octuagies & quinquagies decies centena millia excreuerit.

De Dino Iulio Cæsare.

Quiste C. Cæsar intactum indictumque in hoc laudis genere transmittat? qui Gallos sæpius auitæ gloriæ memoria, libertatisque amore stimulantibus, arma resumentes, decem annorum spacio cum edomuiſſes, excellentissimum magnificentissimumque duxisti virtutis tuæ indicem triumphum, Neque hos tantum triumphasti, sed & de Pompeio potentia tuæ æmulo in campis pharsalicis deuicto aut vt quidam volunt de Ptolomeo Ægypti rege egisti triumphum, Huic successit Africanus, quem à bello cum Pompeianis reliquijs gesto, cui Petreus Scipioq; amplissimi homines præerant, accedentibus & Iubæ Mauritanæ regis vitibus rettulisti. Quid de Pontico dicam triumpho, qui inter pompæ fercula triumphorum verborum rettulit titulum Veni, Vidi, Vici? Iam tanto verborum compendio virtutis apud Mundam exhibitæ meminisse, propemodum mihi fuerit religio, nisi hæc celebranda alij loco referuaremus. Hic mihi triumphi dicuntur, Neque historia ordinem texo, sed opulentia alicuius exempla in huius operis nostro mellificiû referre laboro. Hos quinq; diuerso adparatu instrumentoque egit, Veteranarum legionum prædæ nomine in pedites singulos super bina sestercia distribuit, In equites vicena quaterna millia nummum dedit, Populo præter frumenti denos modios, ac totidem olei libras, trecenos quoq; nummos quos pollicitus olim erat viritim distribuit. Adiecit & epulum ad vilcerationem & duo prandia, cum enim prius parcus quam pro liberalitate imperatoria præbitum iudicaret, quinto die sordium suspicionem eluere volens, aliud multo sumptuosius præbuit, O diuitias, O animum tantis diuitijs dignum.

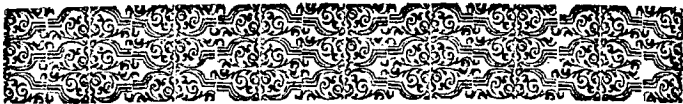
De F. Vespas. & Tito Vespasiano Flauij filio.

Licet ad finem anhelantem, opulentissimi nihilominus Iudaicæ victoriæ à F. Vespasiano, filioq; eius Tito partæ splendor me retinet. Miranda enim sunt, quæ F. Iosephus natione Iudæ.

Iudæus, qui diligentissime Iudaicarum rerum persecutus est historiam de hoc triumpho commemorat. Pro merito (inquit) narrari multitudo spectaculorum magnificentiaque non potest, in omnibus quæ quisque aut artium egregijs factis, aut diuitiarum ostentatione, vel naturæ nouitate excogitauit. Nam pænè quæcunque hominibus qui vnquam fortunati paulatim quæſita sunt, alijs alia mirabilia atque magnifica, hæc vniuersa illa die Romani imperij magnitudinem probauerunt. Etenim argenti auri que, eboris & in omni genere specierum siue opum multitudinem: non vt in pompam ferri cerneres, sed si quis dixerit omnia fluere, & aliàs quidem vestes ex rarissimi generis purpura portari, alias arte variatas Babylonica. Gemmæ autem clarissimæ & tam multæ, aliæ coronis aureis, aliæ speciebus, aliæ formatæ, inclusæ, tractæ sunt, vt adpareat, frustra nos earum vsquam rerum esse aliquid suspicari. Ferebantur autem simulachrorum singula, quæ illi Deos habebant, & magnitudine mirabili, & arte non defunctorie facta, horumq; nihil non præciosa materia. Vanitatis suspicionem vix effugero, si quæ opulentia præterea argumenta huius triumphis splendor habuerit memorare pergam.

Et iam veteris magnificentia gustum aliquem posteris dedisse videmur. Quare & lectores legendi opera, & nos scribendi molestia aliquâdo tandem leuemus.

HIPPOLITI à COLLIBUS *autho Damus*

INCREMENTA VRBIUM:

sive

DE CAUSSIS MAGNITU-
DINIS VRBIUM,

LIBER VNVS.

Nunc primum in lucem editus.

GEORGIO ERPACI COMITI
ILLVSTRISSIMO . . .

PRECIT iliustrissime ac prudentissime Co-
MES, humanitas tua incredibilis, quam cū
pari coniunctā grauitate exornat generis
gloria, cognitio rerum maximarum, specta-
ta in omni genere Virtus, & in amplissimis honori-
bus moderatio singularis, vt Erpaco abs te (Serenif-
simum Principem meum anno superiore secutus)
discedens, idem mihi euenire senserim, quod ijs qui
Solem aliquantis per obtuentur contingit; vt quo-
cunq; postea oculos aciemque conuertant, diu ean-
dem orbis pellucidi versicoloribus distinctam specie-
bus imaginem secum circumferant. Ita enim in tui
admirationem raptus, officiorumque magnitudine
tibi

EPISTOLA DEDICATORIA.

tibi deuinctus fui, vt vix quoquam ex eo me postea
conuerterim, vix fecerim quidquam, quin tu mihi
pater, Phæbus, tecumque liberi tui tanto patre di-
gnissimi subinde occurreretur; nihilq; magis concu-
pserim deinceps, quam vestro amore, quem erga me
singularem ostendistis, dignus videri. Domum itaq;
reuersus, dum inter alia & sermonem illum tuum re-
puto mecū, quem de noua tua quam ad Mœni ripam
statuis vrbe HERBACONOBISCUM contuleras; eaque
diligentius omnia perpendo quæ à te de situ vrbiū,
ædificiis, priuilegiis, legibus obseruata dictaq; memi-
neram: cœpi in causas magnitudinis vrbiū curatè
inquirere: principio non aliam sane ob causam, quā
vt vbi eadē de re iteratō verba facere contigisset, soli-
dus disputarem. Verū cum postea continuata lectio-
ne & non mediocri studio, ea quæ ex philosophis &
historiarū scriptorib⁹ excerpseram, in iustū volumen
& ordinem quendā excreuisse animaduertentem: tunc
mutato priore consilio, & in lucem hæc edere, & tibi
humanis Comes, inscribere placuit; non solū vt ani-
mi grati erga te testimoniū meū extaret aliquod, sed
et quia æquū est, vt quo auctore nouū quod op⁹ con-
cinnatū sit, eodem auspice prodeat. Adde q̄ vn⁹ tu re-
rū istarū optim⁹ prudentissim⁹q; æstimator, qui ad sa-
lutem ciuiū populorūq; incolumitatem, & vitā mul-
torū quietā & beatā nat⁹, eaq; prudentia sis, vt novam
ipse urbem per te descriperis, fundaueris, statueris;
qua laude maiorē reges magni nullā censuerunt. Tuū
erit, amplecti huncce meū conatū, & si vires animo nō
responderint, et ignoscere. Serena autē fronte munif-
culū hoc accipies, si cogitabis, nō eandē ad remunc-
randū mihi, q̄ tibi ad bene de me merendū esse facul-
tatem. Vale Comes inclyte. V 3 IN-

INDEX CAPITVM.

2. De vrbium situ ex aëris salubritate.
 3. De vbertate soli.
 4. De vrbium amœnitate.
 5. De vrbibus, quas flumen, lacus vel mare alluit,
 6. De vrbibus benè munitis.
 7. De vrbium commoditate, elegantia & magnificentia.
 8. De vrbibus ad vias Regias, vel in Imperij sinibus sitis.
 9. De thermarum salubrium oportunitate.
 10. De vicinitate metalli fodinarum & mineralium.
 11. De vrbibus quæ Academijs, Collegijs vel Bibliothecis florent.
 12. De vrbibus quæ magnorum Principum aulis, vel summis dicasterijs clarent.
 13. De vrbibus quas nobilium multitudo incolit.
 14. De vrbibus quæ negotiationibus & mercimonijs clarae sunt.
 15. De vrbibus in quibus opificum omnis generis magna est copia.
 16. De vrbibus quæ ius ciuitatis facile peregrinis & aduenis tribuunt, ciuibusq; priuilegia varia largiuntur & conseruant.
 17. De vrbibus quæ matrimonijs fauent.
 18. De vrbibus in quibus Asyla.
 19. De crebris spectaculis, misilibus, publicis conuiujs, alijsq; ludis.
 20. De vrbibus quæ ærario student.
 21. De vrbibus quæ annonæ curam prudenter gerunt.
 22. De ijs quæ diuersa oppida in vnum contrahunt, vel vicinas vrbes diruunt.
 23. De vrbium legibus & Politeia.
 24. De vrbibus nonnullis quæ ad summam magnitudinem peruenerunt.

CAP. I.

De vrbium origine & fine.

OMO societatis est appetens & vtilitatis; inde fit vt suapte natura se ad cœtus conferat, à quibus parata sibi videt adiumenta vitæ iucundius, commodius tutiusq; degendæ. Quis tantæ vniuersæ industriæ tantæq; sollertix repertus, qui necessaria solus sibi ipse subministrare & se ab aliorum iniuria tueri potuerit? Conueniendū hominibus profecto vt dando, accipiendō, commutando, communicando, alter alteri quod satis est, suppeditaret, fuit. Hinc primo factum, vt plures familiæ vnum in locum conuenerint, vnâque certis legibus habitare cœperint: hinc vici, hinc pagi, hinc oppida: ex domorum n. coniunctione vici; ex vicorum continuatione, pagi; quib. cum imbecilliores à valentioribus se tueri nequirent, loca naturâ munita & tecta conquirere, aut arte munire necessitas fuit; fossa, vallo, mœnibus & turribus; vnde oppida & vrbes. Tum res communem vtilitatem continent, ait Cicero a, quas publicas appellamus; tum conuenticula hominum, quæ postea ciuitates nominatæ sunt; tum domicilia coniuncta, quas vrbes dicimus, inuento & diuino & humano iure mœnibus sepeferunt: & Horatius: b.

a. pro Scellio

b. lib. 1. Satyr. 3.

--- dehinc obfistere bello,

Oppida cœperunt munire, & ponere leges. & alibi: c.
 Syluestres homines sacer, interpretæque Deorum
 Cœdibus & victu fædo deterruit Orpheus.

c. De arte.

Oppidum ait Isidorus, quidam ab oppositione murorum dixerant; alii ab opibus recondendis; eo q; sit munitus alii, q; fit in eo conuentus habitantium, & opem det mutuam contra hostes. Cæsar d. aut, Oppidum inquit, Britanni vocant, cū siluas impeditas fossa, vallone munerunt, quo incursiones hostium vitandi causa conuenire consueuerunt. Porro quamvis hæ voces, Oppidum, Vrbs, Ciuitas, plerumque confundantur, diuersam tamen significatio-

d. Comens. 5.

2
ficationem habuisse certum est. Oppida non erant aratro cincta, vrbibusque minora; quæ cingebantur, in nomen vrbium transibant. *Vrbs*, ab vrbo, vel vruo aratri lineâ, nomen inuenit, Cato ^c in Originibus auctor est, eos qui vrbes olim condere volebant, taurum in dextra, vaccam intrinsecus, iungere solitos, & ritu sabino cinctos, id est, togæ parte, caput velatos parte succinctos, stiuam incuruâ ita tenuisse, vt glebæ omnes intrinsecus caderent, atque sic vrbo seu sulco ducto, loca mûrorum designasse.

e. Cato lib.
4. de Ling.
Lat.

f. Virgil. Æ.
acid. 5.

f. *Interea Æneas urbem designat aratro,
Sortiturq. domos: hoc Ilium, & hæc loca Troiæ
Esse iubet: gaudet regno Troianus Aestes,
Indicitq. forum, & patribus dat iura vocatis.*

Inter ciuitatem & urbem, ait Nonius Marcellus, hoc interest; *vrbs*, ædificia; *ciuitas*, incolas respicit; nec incolas tantum, sed leges etiam. Enimvero fieri potest vt vrbs mœnibus & ædificiis, imò etiam hominum multitudine abundet, rerumque ad victum necessariorum copiâ, nec tamen ciuitas sit, nisi legibus ac magistratuû imperiis ciues contineantur. Hoc enim, ait Seneca, *est vinculum quo Resp. coheret, ille est spiritus vitalis quem ciuitas trahit: nihil ipsa per se futura, nisi onus & præda, si mens illa subtrahatur.* Urbem igitur rectè Cicero ^h definit *testorum coniunctionem, locis manuq. septam, delubris & spaciis communibus distinctam, in qua hominum cœtus sit iuris consensu & vtilitatis communiõne sociatus.* quibus posterioribus verbis & *Ciuitas* definitur, quæ est *collecta hominum liberorum iure viuentium multitudo.* Roma *vrbs & eam ciuitas incolit*, ait ille. Atque hæc quidem de causis magnitudinis dicturo, præmittenda fuere; quibus hoc addo, Ciuitatem hodie vel potentiorum vi constitui, vel eorum, qui se libertatemq; suam sub alterius imperium ac arbitrium sponte subiecerunt. Iam vt ordine de re proposita disseram, primò ea perstringam, quæ ad urbem inanimam, vt ita dicam, spectant, situm scilicet, mœnia, ædificia & similia; deinde ea persequar, quæ ad urbem animatam, vel ciuitatem, hoc est, ad ad ciues, incolas, negocia quæ tractant & munia eorum respiciunt.

g. Lib. 1. de
Clementia.

h. Lib. 1. de
Republica.

CAP. 2.

CAPUT II.

De Vrbiũ situ ex aëris salubritate.

AD beatam civium vitam, non sufficit populum optime institutum habere, nisi opportunitas urbis ea suppeditet, quæ ad usum vitæ tranquillæ sufficiant. In condendis urbibus, a prima ea cura esse debet, ut locus saluberrimus eligatur; altera, ut fertilissimus; tertia, ut commodissimus, & ad negotiationes & res bellicas. Consistet ergo opportunitas situs primo in aëris salubritate; nam cû is à nobis separari non possit, perperuoq; velut connatus cohæreat, ambiatq; & lædat; vel quod calidos immodicè, vel quod frigidos, aut siccos, aut humidos nos efficiat, ejus prima quoq; cura merito nobis gerenda. Ideo Pallas Sapientiæ Dea Musæum Græciæ conditura, locum in Attica Saluberrimum, & aëris temperie optima elegit. Spartiani ^b de colonia deducenda solliciti, consulto oraculo, responsum tulerunt; *Contra cæcos ædificarent.* Crotonienses loco saluberrimo civitatem condere à Diis iussi. Locus autem salubris cognoscitur, si excelsus & non nebulosus: non pruinosus, regionesque cœli spectet neque æstuosas, neque frigidas. *Quum enim*, ait Vitruvius, *auræ matutine cum sole Oriente ad oppidum pervenient, & eis ortæ nebulæ adiungentur, spiritusq; bestiarum palustrium venenatos cum nebula mixtos, in habitatorum corpora flatus spargent, efficiunt locum pestilentem.* Item, si secundum mare erunt mœnia, spectabuntque ad meridiem, aut ad occidentem, non erunt salubria: quia per æstatem cœlum meridianum sole exoriente calescit, meridie ardet. Apulia æstivo calore maxime fervet, ita, ut ante finem Maji pene exusta sit. Siccitati aliud malum additur, innumerabilium muscarum infestatio: ex quo Italarum proverbium:

a Strabo libro 6.

b Suidas.

c lib. 1. ca. 4.

Chimiol prouar P inferno

La state in puglia, in Abruzzo il verno.

Loca quæ occidentem spectant, sole exorto tepescunt, meridie calent, vespere fervent; quæ caloris & refrigerationis mutatione subita, corpora quæ in iis degunt locis, vitari necesse est. Ad orientem conversæ urbes, ait philosophus, ^d & ad eos ventos qui inde perflant salubriores sunt. Septentrionalis

d Aristot. Politic. 9.

est responsio: nam urbes illæ aliis excellunt opportunitatibus, & à bonis agris haud procul absunt: adde, quod pauperiores ob agri sterilitatem se majore conatu ad opificia dedere cogantur; qua de re suo loco, Deo favente. Soli ubertati, lignorum subjungo copiam, lapidum & arenæ. quæ enim harum rerum inopiam laborant urbes, difficulter ad magnitudinem aliquam perveniunt. Si domos ædificare volumus, tignis opus est; si coquere, non magis igne quam lignis carere possumus. *In conclusionibus* (ait Vitruvius^f) id est, in obsidionibus, *reliqui omnes faciliores sunt apparatus quam lignorum. Sat enim facile importatur, frumenta publicè privatimq. congeruntur, & si desint holeribus, carne seu leguminibus defenditur. Aquæ fossuris puteorum & de cælo repentinis tempestatibus ex tegulis excipiuntur. De lignatione quæ maximè necessaria ad ædificandum & cibum coquendum, difficilis & molesta est apparatus, quod & tardè comportatur, & plus consumitur.* Si igitur urbi vicinæ fuerint silvæ, & lapicædinæ, arenæque, vel marinæ vel fluviales, vel fossitiæ, civibus id ædificandi animum addet. Calx marmore, aut saxo albo, vel vivo filice optimè coquetur. Harum rerum neglectus, quæ prima fronte non magni videntur momenti, sæpè urbibus nocuit.

f lib. 8. ca. 9.

CAPUT IV.

De Urbium amœnitate.

a Diod. Sicul. lib. 36.

Scribunt a Triacolam, Siciliæ urbem *Ἰρίαινα*, hoc est, pulscra continere. Primum, quod scaturigines aquarum plurimæ in ea inveniantur, quæ dulcedine præstant: deinde, quod agris circumdetur, vinetis & olivetis amœnis, & culturæ admodum aptis: postremo, quod optimè sit munita. Urbs Granata odoratis citrorum viridariis & fontium perennium scaturigine, vermiculatisque passim pavimentis admirabilis existimatur: Duæ ex adverso exsurgunt Regiæ oppositis collibus, b ita ut imagine quadam navis hæc proram, illa, puppim obtinere videantur; Media vallis domorum frequentia celebris, urbem determinat majore amœnitatis, quam munitio- nis studio. Quid de amœnitate urbis Neapolis dicemus, ubi ver perpetuum; neque floribus tantum vernant illa littora, sed nulla pars anni florum & fructuum expers? Numquam c regio illa aut

b Iovius in Confalvo.

c Foliet. di. 6o loco.

illa aut frigore rigit, aut nivibus horret, aut gelu torpet. Cumque ea cæterarum regionum natura sit, ut quod solum pingue ac ferax sit, necessariisque fructibus abundans, id minime amœnum esse soleat: contra, quod amœnum est, ab ubertate destituatur; cujusmodi circum Spadanos campos & Ligusticam oram cernimus; quorum illi frumenti ac lactis, necessariarumque rerum feracissimi, amœnitate Ligusticorum littorum carent; ex adverso frumentis destituatur maritimæ Liguriæ omnibus amœnitatibus referta ora: jam tanta est agri Campani gloria, ut fecunditas cum amœnitate certet; & regiones, quæ alterutra tantum laude præstant, utraq; superet. Non dissimilia de multis aliis urbibus dici possent. Quam amœni sunt juxta Bruxellas horti, nitidissime culti, in quibus varia hortensium fructuum genera pro diverso anni tempore proveniunt? Mirum dictu quam agri & saltus vicini, vario avium ferarumque genere abundet! Quid amœnius (ut alia præteream loca) prospectu urbis Basileæ? Nam cum ille omnis dupliciter commendetur? vel ex ipsa aspectus sui ratione, iustaque dimensione; vel ex rerum quæ aspectui subjiciuntur, specie, ac varietate; Basileenses utroque gaudent. Amœni enim illi colles & campi quos urbs aspicit, neque tam propinqui sunt, ut radios oculorum nimis cohibeant, ac veluti carcere constringant; neque tam longè distiti, ut prospectus nullis locorum, terminis circumscriptus, per immensam vastitatem excurrat, nulloque consistent loco heberetur; sed oculis sat laxamenti præbent, eosque objectu suo terminant, ne latius circumjectorum acies evanescat. Si visum demittas, Rhenum aspicias mediâ urbem secantem, & in eo pontem, hominibus repletum: ut lucum Petrinum, & cætera omittam.

CAPUT V.

De Urbibus quas flumen, lacus vel mare alluit.

Quamvis maritimis subvectionibus, aliisque navigationibus urbes ditescant & augeantur, incredibile dictu. Si igitur commoditate aquæ navigeræ fruuntur, fieri vix potest, quin ad magnitudinem brevi perveniant. Sic Venetos, Genuenses, Massilienses, Anglos, Belgas & Gallos videmus

demus navibus suis etiam remotissima quæq; orbis terrarum loca scrutari, & aromata, uniones, sericum, aliaque domum referre. Constantinopolitanae urbis situm commodissimum esse oportet, cum in Isthmo sita, a tribus partibus portuoso mari alluatur, Propontidi & Aegæo mari imperet, Euxino pariter, uno illud ostio claudens, Bosphoro scilicet, quem invitis Constantinopolitanis transire nemo potest: Asiae & Europæ veluti pons est, & porta utriusq; orbis expeditior quàm Hellepōtus; ut merito *Europæ totius arx* vocari possit, atq; quendā principatum præ se ferre non obscuræ videatur. Sic Alexandriam duo maria undiq; alluunt; alterū a Septentrione, quod *Aegyptium* dicitur; alterum, a meridie, quod *Mareotis* appellatur. Hanc Nilus multis fossis tam è superioribus partibus, quàm è lateribus adauget, per quas multo plura importantur quam mari; unde fit ut portus, qui in lacu est, ditior sit maritimo. Tarentum urbs præclara in insulam traducta, mari cingitur, ut Venetiæ. Juxta Lugdunum atrox & fervens Rhodanus per fines Hedunorum fluentem Ararim cum quadam aquarum modestia excipit, ac tranquillum & cursus suos dissimulantem, humeris portat in Massiliense pelagus, terras proluens fertilissimas. Unde Claudianus^b Poëta:

*Quam Rhodano stimulat Arar, quos inter aprica
Planities, Cererig favet, densisq; ligatur
Vitibus, & glaucos fluctus attollit olive.
Dives equis, felix pecorum, pretiosaq; picto
Marmore.*

In confesso est hisce fluminibus sæcundari agrum & populum importata annona lætari, & quia in mare Ligusticum decurrunt, importandis & exportandis mercibus accommodatissima esse. Turrianus quidam Mediolanensium prætor, ad confirmanda populi studia, omnes operas ad Ticinum conduxit, c ut non procul ab Abiatio oppido emissarium navigabile, derivata parte amnis ad urbem perduceret, ad facilissimas subvectiones importandorum ex agris fructuum; qua incōparabili commoditate populus in cottidianos usus perpetuo frueretur. *Non sine causa* (ait de Roma Livius^d) *Dii hominesque hunc urbi condendæ locum elegerunt: saluberrimos colles, flumen oportu-*

a Petr. Gill.
in Topogr.
Constanti-
nop.

b lib. 2. ad
Euro.

c Iovius in
vita Otto-
nis.

d lib. 5.

portunum, quo ex mediterraneis locis fruges debebantur, quo maritimi comæatus excipiantur. Mare vicinum ad commoditates, nec expeditum nimia propinquitate ad pericula classium externarum. Sed quid in re tam clara exemplis opus? si quis quantum navigera flumina urbes juvent scire vult, is eas perpendat urbes, quæ in Italia ad Arnum, Athesin, Padum; in Gallia, ad Ligerim & Sequanam; in Germania, ad Rhenum & Danubium posita sunt. Perfluunt ait de Adiabena^e Ammianus Marcellinus, *potiores ante alios amnes hi quos prædiximus*, (Diavam & Adjavam intelligit,) & *Marsias flumen regium & Euphrates cunctis excellens: qui tripartitus navigabilis per omnes est rivos, insulasq; circum fluens ditat, & arva cultorum industria rigans diligentius, vomeri & gignendis arbutis habilia facit*. Inter flumina vero ea præstantiora habentur & utiliora, in quibus navigia ultro citroque discurrere possunt, torrentia periculosiora & minus idonea sunt. Porro quia de fluminibus hoc in capite mentio facta, addendum est, inter urbis maxime necessaria, aquam esse salubrem: hoc enim elemento nulla ratione carere possumus. qua in re veteres diligentissimi fuerunt, qui non modo oppida urbescq; condituri, sed & dum castra stativa eligebant, in puram inquirebant aquam. *Magna urbis utilitas*, inquit Vegetius, *cum perennes fontes murus includit. quod si natura non præstat, cuiuslibet altitudinis effodiendi sunt putei, aquarumq; haustus funibus extrahendi*. Aqua ea optima, quæ motu velocissima, limpidissima aspectu, levissima pondere, facilima cōcoctu, ab ortu solis ad occasum incitata est. Si aquam contingat alicubi in salubrem esse, confestim ex habitatorum facie cernitur. Quod si aqua potores validis corporibus, nitido colore, oculis acribus sint, de aqua non dubitandum; secus, si contra. Aquis gelidis & salubribus Basilea abūdāt, in ipsa urbe scaturientib. & aliunde adductis.

CAPUT VI.

De Urbibus bene munitis.

Quia urbium ædificatio duplicem habere causam videtur, utilitatem commodè vivendi in societate, eamque augendi, & securitatem civium: ad magnitudinem urbium non parum faciet, si adversus quoslibet belli impetus muni-

clib. 22.

f lib. 4. c. 10.

g Aristot. 7.
Polis. 9.

lib. ii.

munitæ fuerint, fossa, vallo, mœnibus. *Maiores nostri*, ait Livius, *castra munita, portus ad omnes casus exercitus ducebant esse, unde ad pugnam exirent, quo iactati pugnae receptum haberent.* Arces & muri muniti, paucorum opera magnam hostium manum, arcere possunt, pugnantibus vel solis elementis adversus obfidentes, ut frigore, pluviis, æstu & commeatus penuriâ: quæ sæpe ingentes copias cogunt invitos obsidionem solvere: Et salvi sunt cives eò confugientes, qui alioquin in urbibus malè munitis, hostium omnibus injuriis expositi manerent. Exemplum hic magnarum & potentissimarum urbium adducere possem, quæ firmissimo murorum ambitu propugnaculis, multisque ad hostium furorem arcendum peridoneis turribus, formidabiles sunt: sed iis in re tam aperta opus non est.

lib. 4. c. 5.

Vrbium fossæ, ut testatur Vegetius, latæ esse debent, altissimæq; id est, profundæ, ut nec facile possint coæquari, repletiq; ab obsidentibus; & cum aquæ cœperint inundari ab hostibus, continuari cuniculum minimè patiantur. Nam duplici modo opus subterraneum peragi earum altitudine & inundatione prohibetur. Quod ad murum attiner, audiamus Vitruvium, Collocanda, inquit, oppida sunt, non quadrata nec procurrentibus angulis, sed circuitionibus, uti hostis ex pluribus locis conspiciatur, & excogitandum, ut portarum itinera non sint directæ, sed σκῆμα. Et Vegetius, *Ambitum, ait, muri directum veteres duci noluerunt, ne ad itus arietum esset dispositus, sed sinuosis anfractibus, iactis fundamentis clausere urbes, crebrioresq; turres in ipsis angulis erexerunt.* Verum de ratione muniendi, non desunt etiam ex recentioribus, viri magni, qui doctè admodum & ad nostra tempora congruenter scripserunt. Quæri hoc in loco potest, an artes & propugnacula (quæ vulgo *castella* & *citadellæ* vocantur) in urbibus collocata ad earum magnitudinem faciant. Dubitandi causa, quia cives talium urbium ab hostium injuriis tutiores videntur: contrarium nihilominus à prudentioribus respondetur. quia mercatores præcipuè ea loca fugiunt, quæ arcis alicujus præsidio tenentur, quod ea vix umquam sine tyrannide præsumantur: Ideo Pedianus *arcem* definit *sedem tyranni.* Et, ut uno rem verbo dicam; soalent ejusmodi arcès, quod usus cottidiè docet Principibus utiliores esse, quam civibus. Imminet quoque periculum, ne arcium præfe-

c. r. lib. 5.

lib. 4. c. 2.

præfecti se ad urbem prodendam corrumpi sinant, ambitione ducti, avaritia, odio vel perfidia: qui metus civibus alacritatem adimit.

CAPUT VII.

De Urbium commoditate, elegantia & magnificentia.

ILLud ad urbis quoque magnitudinem pertinet, ut ædificium publica, tum privata ad usum commoda, ad hilaritatem & amœnitatem jucunda, & ad urbis gratiam magnificentia sint, sive molem sive materiam, sive artificium sive symmetriam spectes. Sint igitur urbium plateæ directæ, ab una ad alteram portam, & latæ, cum ad vecturam, tum adversus ventos descriptæ: ad quas, ædes privatorum ad pares constituantur dimensiones. quam rem *Vespasianum Gonzagam* Principem prudentissimum in instauratione Sablonetæ & Bozoli, summè nostro tempore observasse vidimus: cujus ob id quoque lubenter meminimus, quod pater meus aliquando ab *Aula* illi præfectus. Nec vero potest hac laude spoliari *Bernensium* magistratus, qui formam ædificandi civib. proposuit certam, juxta quam ædificaturo, publicis impensis lapides & ligna usque ad locum ædificii convehuntur. Ac tametsi forma illa non à prudente architecto usquequaque profecta esse videatur, ut quæ porticus atque ædes nimis humiles habeat, minusque commodas, tamen ob proportionem servatam urbs elegantissima judicatur. In platearum triviis latiores aræ relinqui solent, ad fora boaria, pistoria, piscaria, suaria, olitoria & similia. Et si erunt *mœnia* (ait *Vitruvius*) *secundum mare, aræ ubi forum præcipuum constituatur, eligenda proxime portam; sin autem mediterranea, in oppido medio.* Prolixus nimis forem si *Italiæ* & *Galliæ* tot præclararum urbium elegantiam & magnificentiam recensere vellem: sed & *Germania* me detineret nimum, si exempli gratia, *Augustam Vindelicorum, Norimbergam, Uratislaviam, Argentoratum, Viennam, Antverpiam, Bruxellas, Brugas,* aliasque complures describerem, quæ non minore laude dignæ: nam sumtuosissimis ædificiis structura solida & firma, plateis amplis ac nitidis illis nequaquam cedunt. Unico urbis *Neapolis* exemplo contentus ero, ubi infi-

a li. r. c. ult.

morum etiam ad altitudinem Nobilium domorum æquar, omnesq; penè in quintam contignationem, nonnullæ etiam in sextam confurgunt, totis denique familiis sedes præbent, & frontium specie atq; pulcritudine nobilium domib. pares sūt: nam & ostia & fenestras affabre factas habent, antiq. & epistyllis & zophoris ac coronis mirificè exornatas. Ipsorum vero nobilium domibus ò nihil ad magnificentiam deest; nam maxima pars ex lapide sunt quadrato, peristylliaq; habent atq; ornatissimas & laxas porticus; quæq; unica iltius urbis commendatio est, maxima illarum pars hortos pensiles sustinent, felicissimarum quarumvis arborum silvis cõsitos, ad secundam contignationem sublatos, in qua herilis habitatio est, ut ex ipso triclinio & cubiculis, quibus herus utitur, sit in hortos ex æquo transitus. Verùm publicis in operibus magnificentia magis est effeenda. Quis namq; dubitat quin templa, fora, rheatra, amphitheatra, basilicæ, Mausolæa, pyramides, thermæ, porticus & ejusmodi ædificia, urbes reddant illustriores, ut si ex solido marmore, prudenti structura, vel alia ratione conspicua sint. Augustum Cæsarem adeo urbem Romam excoluisse scribunt, ut jure gloriatus sit, marmoream se relinquere, quã lateritiam acceperat. Publica opéra suo nomine extruxit, forum cum æde Martis Ultoris, quã Philippensi bello voverat, templum Apollinis: condidit & Tonantis eadem in Capitolio, Cantabrico bello votam, quam nocturno itinere fulgur ipsius læcticam perstinxisset; Fecit & portum, Basilicamq; & alia. Cujus exemplum secuti sunt multi ex successoribus, qui magnificentia ædificiorum multipliciter eum superarunt. Magnò Sfortia, patriam Cotignolam fortuito incendio absumptã, privata liberalitate instaurandam suscepit; singulos etiam cives cõhortando, ut ædificare luculentius, vellent, quando ipse lateres, materiam, calcem se gratuito collatarum profiteretur. Factumq; subinde est, ut celeriter ad ornatis domib., directisq; viis, privatim & publicæ, gratiæ Principi ingentes ageretur, quod opportuna liberalitate & privatæ commoditati, & elegantia publicæ consulisset. Possent complures alii nominari, qui exstructis operibus magnificis, templis, xenodochis, scholis, aquæductibus, Gymnasiis, pontibus, palatiis, præto-

Bybert. Fol.
de laud.
urb. Neap.

Sueton. in
Augusto.

Tovius in
Magno
Sfortia.

riis,

riis, aliisque, urbes suas illustriores reddidere. Roma, Nemausum, Verona, Dola amphitheatris & Basilicis; eadem Roma, Florentia, Mediolanum, Ambianum, Argentinæ aliæq; templis augustis & amplissimis celebres sunt.

CAPUT VIII.

De Urbibus ad vias regias, vel in Imperii finibus sitis.

AD magnitudinem urbis plurimū conducet, si ita sita sit, ut illac homines cottidie multi iter facere cogantur; tum, quod ab extraneis multa importentur ad victum vestitumq; necessaria; tum, quod ea ratione vectigalia augeantur. Quod si huc accedat, ut in Imperii vel Regni alicujus finibus jaceat, commoditas ad magnitudinem tanto major erit. Qui ex Italia vel Germania in Hispaniam profiscuntur, ii fere omnes Genuam petunt; & cõtra, qui ex Hispania in nostras tendunt regiones: inde fit ut urbs hæc, ob tantorum regionum vicinitatem, & commercia multis fruatur cõmodis, ex quibus cives ditescant. Similia de Antverpia, Amstelrodamo, Venetiis, Augusta Vindelicorum, aliisque; urbibus dici potest. Nec dubium est, hoc inter alia Mediomatricum urbi, Colonia, Geneva, Argentinæ summè profuisse, quod in Imperii finibus jacent. Trajectum in Frisia, urbs potens, à *traicienda* dicta existimatur, ob frequentem mercatorum aliorumq; per hanc urbem transitum: habet quinetjam multa oppida vicina, ad quæ brevissimo tẽpore, Trajecto perveniri potest. Credit Lugdunum Gallia, ob magnum exterarum gentium concursum, quem parit situs: est enim ita in finibus Gallia, ut medium fere totius Europæ constituat, unde cives omnia mercium genus transferre in quamcunq; orbis partem possunt. De Constantinopoli paullo ante dixim, eam tam commodo loco sitam, ut nemo ultro citroq; in Asiam vel Europam trajicere possit, nolentibus Constantinopolitanis, cum sit velut porta & pons utriusq; orbis. Hispalis, quam vulgo *Sevillam* vocant, ita sita est, ut quotquot ex India naves pretiosissimis onustæ thesauris, Æolo favente redeunt, eò appellere, seseque exinanire compellantur: ex quo magno numero quotannis in Augusto vel Septembri incredibiles ejus opes accrescunt.

Y 2

Caput

CAPUT IX.

De thermarum salubrium opportunitate.

Hominum concursui aquarum medicarum quæ vel positione vel ablutione juvât opportunitatem causam præbere non exiguam, usu compertum. Natura nos docet, ut ea quæramus, quæ ad salutem nostram compendii aliquid adferunt. Sulphureas comperimus, articulis nervisque utiles: aluminosas, pituitæ fluxionibus: bituminosas, alvum sine dolore solvere. Thermas salubres censet a Plinius in Aquitania apud Tarbellos, & in Pyrenæis montibus, Puteolos in Campania, Sextias in Narbonensi provincia; ita dictas, quia apud eas Sextius quidam oppidum condidit: nusquam tamen largius quam in Bajano sinu proveniunt. Sinuessanæ sterilitati foeminarum, & virorum insaniam medentur: at quæ in Ænaria insula reperiuntur, calculosis prosunt. Mirabilis aquarum calidarum ad Budam in Hungaria & ad Badenas tam Helveticas quam Marchionatus natura fertur; quum ebullientis aquæ tantus sit fervor, ut manibus vix tentari possit. Aquis granum pari ratione nobilitant aquarum calidarum uberrimi simul & saluberrimi fontes, nec calore nec humore deficienti, tantaque copia scaturientes, ut singuli plures balnearum alveos non exiguos nova cottidie aqua implere queant: quorum multi intra mœnia, ceteri in vico suburbano. Fabariæ quoque, vulgò *Pfevers*, Thermæ apud Rhætos ad cœnobium Benedictinorum vetustissimum, sub Friderico II. Imperatore reperiuntur: b ulceribus, Chironiis, corporibusque vel morbo, vel labore resolutis, mirè utiles. In profundissimo & angustissimo hiatus, ad cuius apicem æstivo tempore meridianus sol unica tantum hora pertingit, sitæ, aquam fundunt calidam, pellucidam, inspidam, Majo primùm mensè ex scopulo prorumpentem, Septembri denuo evanescentem, sex ferè mensibus feriarum. Valesiani quoque thermas Viberas sive Brigias habent, sulphureas: habent quoque Leucinas tanti fervoris, ut cocturæ etiam inserviant; ad quas incolæ & advenæ crebri conflunt. In agro Senensi quatuor millibus ab urbe passuum aqua repetitur, quam vulgò *Bullulam* vocant, ad quam, tamquam saluberrimam & quæ verno tempore epota, pluribus morbis prodest, ingens hominum concurrat multitudo: Quod idem de Balneis Lucensibus dici potest. Urbi quoque Neapolitanæ eximia additur gratia tepentium fontium, qui non modo delicatam usum balnearum præbent, sed ad complura morborum genera sananda & levanda miras habent virtutes: Sulphureæ quinetiam sunt venæ, ex quibus exhalans vapor per subterraneos specus ad corruptos humores excitandos, debilitataque membra corroboranda, doloresque tollendos mirum in modum valent.

a lib. 31. c. 3.

b Stumpf. li. 10. Helvet.

CAPUT X.

De vicinitate Metallorum fodinarum & mineralium.

Cum usu compertum sit metallorum & mineralium fotionem uberem & magni quæstus esse, inde fit ut homines libenter ea loca quærant, quæ metalli fodinas vicinas habent, vel loca mineralia. Hispaniæ felicitatem admiratum Possidonium a ferunt, Hispaniæ subterranea non infernum, sed Plutum ipsum, id est, opulentiam Deum, nominasse: eo quod tanta in eo terrarum tractu metallorum esset ubertas. Aurum laudatissimum adfert Bætica, quæ totius Europæ maxime Australis; ut Aphricæ Æthiopia: vicena millia pondo auri annis singulis Asturiam atque Galleciam, & Lusitaniam præstare, viri fide digni affirmant. Italia b metallorum est adeo fertilis, ut interdicto quondam opus fuerit ei parci. Exstat lex Censoria Ictimulorum auri fodinæ, qua in Vercellensi agro cavebatur ne plus quinque M. hominum in opere publicani haberent. c Scribit Bonfinius d in plerisque Pannoniæ fluminibus auri optimi ramenta inveniri; Sed & Transylvaniam non solum pecoris, vini, frumenti, sed argenti etiam & auri feracissimam esse idem auctor est: ibique amnes nonnullos auri fragmenta, quandoque sesquibralia trahere, quum montibus sit undique circumseptæ in coronæ speciem. Æneas Silvius e testatur Cuthnam in regno Boemiæ argenti inexhaustas fodinas habere. Tempore Plinii f constat adhuc per Hispanias visos ab Annibale inchoatos argenti puteos sua peculiaribus ab inventoribus nominata habentes, ex quibus *Bebelo*

a Cæl. libr. 18. cap. 22.

b Plin. 3. 6. 10.

c Idē 33. c. 4. d Decad. 1. libr. 1.

e Histoz. Boem. f lib. 33. c. 6.

appellabatur, qui ccc. pondo Annibali indies subministra-
bat, ad quingentos jam passus cavato monte. Montes qui in
Forojulio sunt, omnibus fere metallorum generibus abun-
dant, nempe ferro, plumbo; marmor etiam habent nigrum,
candidum, varium, lapillos carneolos, berillos & similes, item
crystallum. Jam de Salinariis aliquid dicamus. Salis genera
hæc recensentur, cæsum, fossitium, fontanum, fluviatile, lac-
ustre, & marinum. Scribit Marinæus & apud Ribagorciam in
Hispania sal lapidum more cædi, & arborum instar pullulare
& renasci. Drepanum urbs Siciliæ salis gaudet stagnis, quæ
solis ardoribus desiccata, incredibilem salis copiam præbent.
Cardonæ quam plurimi se ex salis mercatura sustentant: præ-
stat enim ille locus salis fertilitate vicinis omnibus. Notum
illud, quantum lucri ex Salinis Gallicis percipiatur: nam vi-
demus sæpissime navium peregrinarum classes ad mare Gal-
licum appellere, salis exportandi causa. Salinæ uberrimæ in
Germania sunt, Lunæburgi & Halæ-Saxonum: unde præci-
pui civium vitam adeo honeste tolerant, ut mercatura illa no-
bilitatis species esse censeatur. Restaret ut & de terris dicerem
fecundis sulphure, bitumine, pica, naphtha, succino; sed cum
brevitati mihi præscriptæ parendum sit, & hæc apud alios re-
periantur, hoc unum dixisse sufficiat: Papa Pio II. sedente in
agro Tolphano prope Centumcellas, montes aluminis pate-
factos esse, ex quibus proventus annui c. millium aureorum
nummum summam excedunt. Et quantum Volaterani ex
aluminis fossura ditescant, sed & ii qui hoc negotii genus tra-
stant, palam est,

CAPUT XI.

*De Urbibus quæ Academicis, collegiis vel Biblio-
thecis florent.*

HAtenus de urbe inanima, id est, de urbis situ & ædifici-
is diximus: jam tempus postulat ut ad civitatem, quæ
animata est, progrediamur; & ea pariter quatenus ad ur-
biū magnitudinem faciunt, examinemus. Inter quæ primum
locum dabimus *Academicis & scholis*, quas vulgo *universales* vo-
cant. Nam ubi omnis generis disciplinæ publice gratis, &
cum

cum applausu explicantur, solet merito urbs aliqua etiam a
remotissimis quibusque visitari; urbs, inquam, illa obscura ef-
se non potest. Ut enim magnetis montes, etiam si plerisque
incogniti sint, chalybis aciem magnete fricatam ad suas ver-
tunt partes: sic Academiæ ob docentium eruditionem, ex
quacunq; orbis parte quamplurimos ad se ex præcipuis, quæ-
vis terrarum spacio longè lateque diffitos, pertrahunt. Inde
tot præstantissimos viros in exterarum regiones discendi studio
legimus, in Babyloniam videlicet, Chaldæam, Mediam, Assy-
riam, Syriam, Phœniciam, Arabiam, Palæstinam & Æthiopi-
am, profectos. Verum quid antiquioribus hisce exemplis o-
pus? quot, quæso, in Germania, Gallia, Italia & Polonia oppi-
da, quæ ante Gymnasia ibi constructa tam obscura fuerunt,
ut Geographi ea noluerint vel exiguo aliquo loco tabulis su-
is dignari; eademque postea ad tantam magnitudinem ex so-
lo studiosorum concursu, Academiæque celebritate excreve-
runt, ut nunc cum præcipuis urbibus certent, id quod alio
quoque loco dicere memini. Celebres Athenæ magis ex stu-
diorum cultura, quam alia de causa fuerunt: ideo eas nonnulli
Museum Græciæ vocant, alii *culmen & firmamentum sapientiæ*.
Memphis non solum propter religionem & Deorum cultum,
Regumq; sepulchra celebris, sed etiam sapientiæ studio sum-
mè floruit. Rhodus nõ tam ob loci opportunitatem, quam ob
Gymnasium celeberrimū, nota quondam orbe toto fuit. Idè
de Massilia olim, Lugduno, Lutetia, Aurelia, Biturigibus,
Bononia, Salamanca, Patavio, Pisis; Vienna, Praga, Lo-
vanio, Heidelberga, Basilea, aliisque dici posset. Porro A-
cademiæ celebriores futuræ sunt, si collegiis bene auctis &
locupletatis gaudeant, in quibus qui inter Scholasticos in-
opes sunt, vili pretio vel gratis nutriuntur, ut ne penuria
multos, qui bonis ingeniis præditi sunt, studia deserere co-
gat, quam rationem ubique locorum, in quibus Acade-
miæ florent, observari videmus. Patavii, ut alia omittam
Gymnasia, novem collegia, ad sustinendam studiosorum
juvenum inopiam reperiuntur; Forojulienfium, Feltren-
fium, Spinellium, Pithium, Campionis, Neapolitanum,
Brixianum, Græcum, & Ravennate. Quo nomine liceat

a In Princi-
pe cap. 30.

mih

g libr. r. de
reb. Hisp.

h Joh. Cap.
in vita Pii.

i Brus. lib. 5.
h. Florët.

mihî unum de multis laudare. Serenissimum. JOANNEM CASIMIRUM Archipalatinus Administratorem, Principem æternâ memoriâ dignum; qui, quamvis armis potius, quam literis excelluerit; collegia nihilominus litteraria, magnifica & Neostadii & Heidelbergæ reliquit magnis redditibus locupletissima. Quod de Academicis & collegiis dictum, ad loca quæ religione præ cæteris commendantur, trahi possunt. Cujus rei exempla habemus apud Ethnicos. Non minus enim religionis studium, in Judæo, Ethnico, Turco esse potest, quâ in Christiano: in hoc tamen verius; à reliquis ita differens, uti lux à tenebris, veritas à mendacio, uti corpus à Phantasmate. Perpendamus magnum ad templum Dianæ veterum concursum, Hierosolymam, Romam, Memphin, & alia sacris ædificiis insignita loca, & rem ita se habere fatebimur. Cæterum & Bibliothecas bene instructas, Academicarum & urbium celebritatem augere, dubium non est. Sunt *Bibliotheca thesauri litterarii*, in quibus optimorum auctorum libri reconduntur, qui & universæ Reip. & privatorum commodis inserviunt. Larenii laudes celebrat Athenæus^b, ejusque insignem librorum numerum, refertque inter eos, qui admiratione digni visi sunt, in congerendis libris, Polycratem, Samium, Pisistratum qui regnavit Athenis, Nicostратum, Cyprium, Regesque Pergami & Ægypti. Adrianus Junonis & Jovis templum Atheniensibus ædificavit, communemque omnibus Diis ædem, in qua Bibliotheca erat & Gymnasium Adriani nomine. Sed ut propius ad nostra tempora accedamus, & Constantinum, Carolum Magnum, Ludovicum Pium, Alphonsum Arragonum Regem, aliosque prætereamus: Franciscum Primum, Galliæ Regem Parisius apud S. Victorem & in arce Fontanablio, Bibliothecas præclaras instituisse notum est, quas conquisitis undique libris rarissimis ex media usque Græcia & Arabia illustravit. Bononiæ duæ sunt Bibliothecæ; una ad Salvatorem; altera, ad D. Dominicum. Florentiæ sex ostenduntur, ad Laurentium, D. Marcum, D. Benedictum, ad Sanctam Crucem, apud Episcopum, & ad D. Mariam novellam. Romæ cottidie aperitur per duas horas Bibliotheca Græcis Latinisque libris exquisitissimis refertissima. De cæteris quæ in mo-

nalte-

nasteriis reperiuntur, nihil dicam. Venetiis quoque; insignis Bibliotheca visitur, quam Bessarion Venetis legavit. Cur vero Serenissimi & potentissimi FRIDERICI IV. Electoris, domini mei Bibliothecæ augustæ, quæ Heidelbergæ in æde Sancti Spiritus adservatur, obliviscar, quæ libris optimis, iisque raris adeo repleta est, ut cum præcipuis Italiæ & Galliæ Bibliothecis certet; cui tam celebri Bibliothecæ optimi Principis jussu præest PAULUS MELISSUS, *Vates iamdudum tota celeberrimus orbe*, ejusque studio indefesso magnum ea in dies incrementum capit.

CAPUT XII.

De urbibus quæ magnorum Principum aulis, vel summis dicasteriis clarent.

Quis dubitat urbes eas in quibus Imperatores, Reges aliiq; Principes frequentius habitât, tum ob subditorum, quibus cum principe res est, concursum, tum ob multiplicia aulæ ministeria, exterorumq; principum & legatorum, aliorumq; adventum ampliores fieri? Adfert & principis habitatio hoc commodi, quod ædificiis splendidioribus magis urbs exornatur, artibusq; manuariis & ceteris rebus ad victum vestitumq; necessariis, affluat necesse sit. Usus cottidie docet quantum incommodi principis ab ordinario habitationis loco absentia, civibus, qui muscas interea captare compelluntur, adferat. *Quo tempore Pontifices Româ relicta Avenioni annos plus minus septuaginta habitarunt, urbem plane desertam, undiq; corruiere vidisses*, ait Platina; sed post reditum Gregorii XI. aliam protinus faciem induisse apparuit. Postquam Honorius Imp. Româ relicta Ravennæ sedem Imperii constituit, confestim urbs ista maximis cum ædificiorum privatorum publicorumque operibus, tum non mediocribus civium atque incolarum opibus crevit. Eandem quoque Valentinianus III. pro Imperii sede habuit, causamque dixit, ut omni munimentorum & ornamentorum genere insigniretur. Idem de Constantinopoli, Praga, Lutetia, aliisque urbibus, in quibus Regia aliqua, dici posset. Quod de Regis sedibus dictum est, id ad summa dicasteria, ubi negotia & controversiæ privatorum des-

Z

finiuntur,

b. Dipno-
soph. l.

a In vita
Gregorii.
b Sigon. lib
12. Imper.
occid. libr.
15. Regni
Ital.

finiuntur, trahi potest: quo ob caussarum forensium multitudinem quamplurimi confluant necesse est: quæ res immanem pecuniæ vim immensasque opes urbibus accumulât. Argumento est Jurisconsultorum, procuratorum, scribarumque infinitus numerus, qui ex tenui re ad amplissimas opes perveniunt; quique magnificentissimas passim comparant & ædificat ædes, latifundiaque & amplissima patrimonialia successoribus suis relinquunt. Incredibile dictu esset, omnes qui iudicium Romanæ inserviunt enumerare. quot ibi auditores Rotæ? quot clerici cameræ? quot thesaurarii? quot Cameræ auditores? quot Protonotarii Apostolici? quot subdiaconi? quot Secretarii? Apostolici? quot correctores Cancellariæ? quot Summistæ? quot abbreviatores? quot minores? quot hostiarii Cancellariæ? quot scriptores Apostolici? quot scriptores brevium? quot procuratores Pœnitentiariæ? quot scriptores Pœnitentiariæ? quot collectores plumbi? quot correctores Pœnitentiariæ? quot sollicitatores? quot correctores Archivi? quot scriptores Archivi? quot secretarii bullarum salariatarum? Quid multis, quot notarii? quot præfides Ripæ? quot cursores? Tale quid de Parliamentis Galliæ, de Tribunali summo Romani Imperii aliisque dici posset. In tantum apud omnes litium sitis crevit. Adde quod nulla sit pactio, nullum testamentum, nullum caput legis, nullum verbum, nulla syllaba, ex qua argumenta verisimilia ad litium propagationem exprimi non valeant, maximo civium malo. Sed hac de re alio me loco dixisse commemini. Urbes quoque ubi frequenter Regni vel Imperii comitia habentur, vel ubi Reges diademate insigniuntur regni-que ceremoniis more majorum inaugurantur, in dies celebriores reddi dubium non est.

CAPUT XIII.

De Urbibus quas Nobiliorum multitudo incolit.

VRbes quæ à Nobilioribus coluntur, incrementum in dies capere oportet. Quæris qui fiat, quod in Italia magnificentiores urbes, quam multis aliis in Regnis reperiantur. Sed non est difficile quod respondeam. Id enim fit ut aliis, tum hac præcipue de causa; quot Italos nobiles, loquor de præ-

de præcipuis, non de mercatoribus, urbes inhabitare non pudent; cum contra multis aliis in locis, Nobilium plerique ruitur, id est, ruri vel in prædiis quæ possident, hæreant; eosque qui in urbibus habitant pro ignobilibus censeant. Nobiles qui in luce hominum versantur, dignitatis suæ etiam in ædium splendore, memores esse necesse est. Inde ædificandi studium, ex quo urbium magnificentia. Quam bene vero illud fiat, penes prudentiores iudicium esto. Nam ingenuè fateor, me non intelligere, quare hodie ignobilis sit urbes bene munitas incolere, quam olim, quo tempore splendidissimi equites consulatam etiam in præcipuis Galliæ, & Germaniæ urbibus gerebant: aut, quare nobilior sit, casæ alicui rusticæ imperare, quam urbi sæpenumero Metropolitanæ. Nam si urbes à nobilibus incoherentur, non dubium est, eos præcipuam magistratus partem facturos. Neque vero metuenda illis est potius generosi sanguinis sui cum plebejo, & ordinum nescio quæ confusio, quam vel antiquis Romanis, vel hodie iis quos diximus. Scribit Ubertus Folietra, quod stupendum est, & sere incredibile, Neapoli plusquam septingentos cives esse, vicorum, castellorum, urbium etiam dominatu conspicuos: in quibus plusquam centum Principes, Duces, Marchiones, Comites, magnusque eorum numerus sit, quorum annua vectigalia quindena aureorum millia excedant: nonnullorum etiam ad quinquaginta, aut eo etiam amplius perveniant: ut verè dici possit, majorem propè esse in illa urbe feuda obtinentium, dominantiumque, quam in multis aliis opificum & sellulariorum numerum. Alexander Magnus urbes plus septuaginta in solo Barbarico ædificavit; sed illud semper, vel imprimis advertit, ut à præcipuis & potentioribus illorum regionum incolis habitarentur. Quod idem observasse scribunt Tigranem in urbe, quam inter Iberiam & Zeugma, quod juxta Euphratem est, condidit.

CAPUT XIV.

De urbibus quæ negotiationibus, & mercimoniis claræ sunt.

Mercatores quum sine fraude pecuniam faciunt, ingentes urbi utilitates adferre perspicuum est: per illos enim

enim quæ civibus superflua, exportantur, & quæ nobis aliunde necessaria sunt, quæve apud nos non inveniuntur, ad usum cottidianum importantur. Sed & mercatorum peritia & opibus multa sæpe non levia pericula propulsari contigit. Hinc omnes commerciis nobiles urbes plerumque magnas esse videmus. Venetiis patrii moris est, ut pars multo maxima civium, tertia fere diei hora, unum in locum coeât velut ad Emporium negotiorum causa. *Rivo alto* est loco nomen, ut alibi *Borse*, ubi sine fremitu, sine altercatione, tamquam nutu, non verbis, inter se paciscuntur, *cunctaq; orbis verius, quam urbis negotia incredibili silentio transigunt*, ut ait Sabellicus. ^a Nullum est Emporium interni maris quod à Gaditano freto inter Africam & Europam, in Syriam & Ægyptum ad ortum excurrit, ad Septentrionem vero & Boream in Bosphorum & Mæotidem paludem: nullus tam ignotus littoris recessus, quem Venetæ triremes ex antiquo civitatis instituto, non negotiorum causa frequentent. Testatur idem Sabellicus, naves Venetiis haberi, quæ statis anni temporibus ad merces, ex remotissimis locis convehendas publice instruuntur; Ex his quatuor longè ex Syria, atque ex Ægypto totidem, aromata, sericum, uniones deferunt: Ex Lybia tres, aurum, gemmas & mancipia: quæ ex interna Gallici maris ora, pretiosissimum vellus & Hispanicum sericum, omnium nobilissimum: quatuor a Tanai & Mæotide palude, balsamenta, tapetas & smaragdos: quatuor ex Gallici Oceani Emporiis, lanas, aurum, aulæa & Flandrensis panni vim ingentem. Hæc cum ita sint, quid mirum, si civitas ista ad tantam magnitudinem excreverit. Non dissimilia de Genua, Neapoli, Antverpiâ, Amstelrodamo, Lubeca aliisque multis maritimis urbibus dici potest; quam multa ibi quoque, quam magna, quam multiplicia mercimoniorum varietas, sive in maritima, sive in terrestria commercia, mercatorumque multitudinem intueare? Maritimorum quidem commerciorum, testis est portus in qualibet urbium illarum, onerariis, & omnis generis navigiis perpetuo refertus. Amplissimæ sunt societates in vectigalibus publicis exercendis, & in cæteris omnibus rebus, in quibus mercatorum laborat industria, occupatæ. Ex hoc fonte nascitur, quod videmus

Emporia,

Emporia, & annuos mercatus urbes nobilitare. Lugdunum Galliæ urbs, ob celeberrimum, emporium, & olim & hodie clarum. Ormus, emporium felicitis Arabiæ, ad tantam pervenit magnitudinem, ut dici proverbio soleat, *Si mundus annulus sit, Ormum gemmam fore*. Similiter *Francosurtum* ad Mœnum indies amplius & magnificentius ob duos illos annuos mercatus, fieri videmus. Ceterum quæ urbs commercia ad se trahere cogitat, in id incumbat necesse est, ut magna cura privilegia mercatoribus, etiam extraneis, præcipue nundinarum tempore, conserventur, ut possit securè & ipsis & mercibus esse accessus, mansio & recessus. Sunt mercatores tempore emporii sub fide singulari & protectione principum, vel illius Reipub. quæ nundinas indulget. Jurisdictio quoque mercatoribus, quod nec jure improbatur, summarie potissimum, & de plano administrari debet, & bona fide conservari; providendumque ne vis illis fiat: Item, ut libris eorum fides habeatur ad certam summam, observatis circumstantiis, rationabili suspitione destitutis.

^bCard. de
rer. Variet.
lib. 1. c. 4.

CAPUT XV.

De urbibus in quibus opificum omnis generis magna est copia.

Quamvis apud præcos Romanos, Lacones, Corinthios, Thraces, aliosque nonnullos populos, opifices manuarii in pretio non fuerint, quo plures militiæ studerent, non ideo sequitur etiam opificia urbibus non summopere esse utilia; fateor, si mechanicæ artes cum liberalibus conferantur, *sordidas* eas dici posse, sed non idcirco opifices ab urbe pellendi; quia viliores. Nec populi illi dum peregrinis lucrum indulserunt, opes suas interim valde auxerunt; & docet usus, opificibus manuariis nihil utilius esse: quod intellexit jam pridem Alexander Imp. qui omnium fere opificiorum corpora Romæ constituit, iisque immunitates tribuit, ut necessariam operam Reip. præberent. Massiliensium a legibus nemo in civium numerum recipiebatur, qui artem nullam, qua se sustentaret, calleret Scribit Diodorus ^b ex septem tribubus Indorum quartum locum opifices tenere, quorum pars armis, pars rusticis instrumentis, alii aliis machinis utilibus fabricandis vacant: si

^a Val. Max.
lib. 2. cap. 1.

^b lib. 2. c. 10.

cant: si non solum immunes à tributo sunt, sed frumentum etiam ex Regia percipiunt. Ex Amasis Regis instituto, non solum cogebatur unusquisque destinato magistratui, quo se artificio tueretur palam facere; sed etiam ex Græcia & Asia magnis præmiis manuarii isti evocabantur. Legem quinetjam, auctore Solone, Athenis fuisse proditum est, ut puberes omnes artibus^c addiscendis vacarent, quod ista fiebat ratione: proponebantur iis publicè singularum artium instrumenta, & quo quisque instrumento delectaretur, ea in arte instituebatur, ut naturam secutus tanto evaderet præstantior. Jacobum primum Scotorum Regem scribunt^d ex vicinis regionibus omnis generis artifices manuarios magnis propositis præmiis accersendos curasse, ut Scoti ab iis educerentur. intelligebat vir prudens, quantum utilitatis opificia secum trahant. Mediolani tam multa sunt tamque diversa artificum genera, ut inde vulgi sit natum proverbium: *Qui Italiam rescire totam vult; in Mediolanum destruere debet*, ut tot opificum collegia per totam Italiam spargantur. Ceterum prudentes magistratus in id semper incubuerunt sedulo, ut urbes, quibus præsidebant, si non pluribus, uno saltem opificii genere ceteros populos antecellerent, ut hac ratione eos ad se pertraherent. Damasceni armis fabricandis excellent: Florentini pannis subtilioribus: Arelatenfes tapetibus; Genuenses Holofericis: Mediolanenses telis aureis; Veneti purpurâ: Angli omnis generis pannis; quorum tanta ibi copia, ut ducenta millia lanæorum præter alias una Antverpia quotannis Londino accipiat. Neapolitani tibialibus holofericis, Mantuani laneis, Cameracenses telis, alii aliis rebus eminent. Ad summam. Caput hoc Attica illa sententiâ concludendum, ut quisq. plurimas in civitate artes exerceat, ita utilissimus quoq. existimatur. Nam non modo simul vendi gratia civilis hæc societas instituta est, sed, quod initio dicebamus, bene ac commodius agendi. Proinde quicumque plus confert utilitatis, ille majore benevolentia ac gratia dignus est. Verum magistratus hic cura erit, ut opera & opificia sine ulla fraude, dolo, vel fuce perficiantur solida, juxta opificii cujusque leges. Quod ut melius fiat, inspectores cuilibet collegio præficiantur, qui opera examinent. Cavendum quoque,

^c Plutar. in Solone.

^d Buchan. lib. 10.

que, ne prætextu societatum, opificiorum Monopolia, vel factiones aut conjurationes obtendantur.

CAPUT XVI.

De urbibus quæ jus civitatis facile peregrinis & advenis tribuunt; civibusq. privilegia varia largiuntur, & conservant.

Nihil, meo quidem judicio, iis magistratibus ineptius, qui jus civitatis, paucis communicandum, idq. magna pecunia censent. Illud verò, ait Tullius^a, sine dubitatione maxime nostrum fundavit Imperium, & populi Romani nomen auxit, quod Princeps ille creator urbis Romulus fœdere Sabino docuit, etiam hostibus recipiendus augeri hanc civitatem oportere: cuius auctoritate & exemplo nunquam est intermissa à maioribus nostris largitio & communicatio civitatis. Quod ad urbem usque à Gallis captam duravit; postea quotquot erant alicujus oppidi cives qui Romam venirent, quamquam Romæ domicilium nullum haberent, eodem quo cives Romani loco habebantur; si domicilium etiam transfulerant, cives erant. Memini me alibi^b exemplum Claudii Cæsaris adducere, qui multas Barbaricas gentes civitate donavit; eo quod diceret, nihil magis Lacedæmonis & Atheniensibus exitio fuisse, quam quod tam difficulter peregrinis jus civitatis communicarent,

*Dumq. offers victis proprii consortia iuris,
Urbem fecisti, quod prius orbis, erat.*

Byzantini cum lex esset, ne quis admitteretur ad jus civitatis, qui non esset parente utroq. cive natus^c, sanxerunt quicumque esset solvendo libras triginta, eum civem fore. Anno Christi 1342. Venetiis præcedente terræmotu nova vis pestilentiæ inguinariæ adeo læthaliter sevit, ut ex omni langventium numero vix centesimus quisque evaserit: tunc Veneti in tam fœda urbis vastitate Edictum^d proposuerunt, Ut quicumque Venetias cum conjugè & liberis peterent, perseverarentque biennio in novo incolatu, cives essent. Et ne longius abeamus, exemplum à maximis qui hodie sunt urbibus sumamus. quid facilius quam aut Lutetiæ, aut Mediolani, aut Olisipone, aut simili urbe jus civitatis adipisci? Ad civium privilegia & immunitates venio. Faciunt privilegia civitatis

^a In Balbi defensione.

^b In Princ. p. cap. 34.

^c Aristot. in OEcon.

^d Sabell. s. Ennead. 9.

con-

concessa, urbes, quanto majora sunt, tanto populosiores. Omnes naturà eo trahuntur, ubi magnis beneficiis potiri sperant. Quoties, quæso, vidimus auctis privilegiis, auctam quæ paullo post ipsam urbem? *Sed civitas* (inquit ille) *incredibile memoratu est, adepta libertate quantum brevi creverit!* Imperator Antoninus Pius, urbes divisit in maximas, majores, & minores, pro ratione privilegiorum majorum vel minorum, quibus fruebantur. *Decet autem* inquit Modestinus, *et maximo quidem numero* (immunitatum) *uti metropoles gentium: secundo autem quæ habent vel forum caussarum, vel loca iudiciorum: tertio reliquas.* Unde liquet maximas & præstantiores metropoles dictas; Majores, ubi tribunalia iudicium; Minores, ceteras. Augustus ^f adeo privilegia conservanda civibus censuit, ut publice aliquando professus sit, se facilius passurum fisco aliquid detrahi, quàm privilegiis Romanorum. Porro quia in urbibus vel mediocribus fieri non potest, ut omnes incolæ cives sint, ad securitatem civitatis non parum faciet, notum esse magistratui, qui & quot in urbe alienigenæ vel hospites, ad mala præcavenda, quæ multis urbibus infausta fuisse animadvertimus. Nam si numerus advenarum, civium excedat numerum, vel si hospites ex iis sint quibus cum nobis bellum, urbs malis hisce humoribus purganda erit, ita tamen ut cum exteris amice semper agamus. *Advenam*, inquit Deus, *non contristabis, nec affliges eum. & alibi h: Si habitaverit advena in terra vestra, & moratus fuerit inter vos, non exprobetis ei: sed sit inter vos, quasi indigena, ut ipsum quasi vosmetipsos diligatis.* An autem tempore famis peregrini expellendi sint, audiamus Ambrosium ⁱ; *Feræ feras*, inquit, *non expellunt, cur homo expellit hominem? Exiit hominem qui cibum egenti negat, præterea peregrini nobis victum inferre consueverunt; hos nolumus necessitatis tempore, qui omni vita nos paverunt. Nostra interdum familia, plerique etiam nostri apud illos sunt, reddamus quod accepimus, frumentum ab extraneis suscipis nec impertis? Quid illum cuius qui te pavit? Nec canes cum in mensa sedemus mori sinimus.*

CAPUT XVII.

De urbibus quæ matrimonii favent.

si

SI civitas est civium unum, in locum legitime coëuntium. Confociatio, sequitur eam propter hominum mortalitatem sine liberorum procreatione ac propagatione stare non posse. Atque hoc nimirum illud est, quod Pomponius ^a indicat, *In liberorum procreatione versari utilitatem publicam*: Eam autem esse ejusmodi, in qua civitatis status consistat, utpote quæ ad *replendam liberis civitatem*, id est, ad eam confociationem, quæ civitatem constituit, tuendam pertineat. Et quia ad existimationem quoque; & honorem civitatis spectat, turpes soboles non innasci, quæ quamdiu extabunt, suam infamiam civitati quodammodo exprobrent: Ideo magistratus est animadvertere, ne alia conjunctio, quam ea quæ est in nuptiis, iisque honestè & legitime contractis in civitatem recipiatur. Non minor Romanis matrimoniorum cura fuit, quam aliorum gravissimorum negotiorum, tum ut dixi, ad amplificandam civitatem, tum ad familiarum dignitatem conservandam; atque id leges censorumque diligens prudentia. **Q**. Metellus Numidius Censor, postque eum Julius Cæsar & subinde D. Augustus, aliique, liberorum gignendorum & sobolis causa, de maritandis ordinibus leges tulerunt, ut eos ad sobolem procreandam pecuniis & immunitatibus invitarent, vacatione munerum, jure trium liberorum & libertate. Furius Camillus ^b cum censuram ageret, ut exhaustæ civitati, propter assiduas bellorum clades, cives suppeterent, legem de maritandis Ordinibus tulit, qua inter cetera pœna coercuit eos, qui viduarum nuptias, quarum viri bello ceciderant, devitabant: eos vero qui ad senectutem cælibes pervenerant, ærario reddidit. ^c Fuerunt & leges Julia & Papia, quæ ex aliorum testamentis cælibes capere ^d prohibeant, & puniebant cælibatum & orbitatem filiorum. Quantum vero ad curam matrimoniorum, quæ respicit publicam utilitatem, potestas publica in his remansit, inter orphanas maximè personas, sed conservatis juribus paternis & maternis, quoad conjunctionem, juxta Theodosii & Honorii ^e Constitutionem.

CAPUT XVIII.

De urbibus in quibus Asyla.

A a

Primus

e l. 6. par. 2.
de excusat.
tutor. vel
curat.

f Sueton.

g Exod. 22.
h Levit. 19.

i 3. De off. 7.

a l. 1. Solat.
matrim.b Plutarcli.
in Camilla.c Valer. lib.
2. cap. 4.
d l. 1. & 2. C.
de infirm.
pœn. cælib.
& orb.e l. 20. C. de
rupt.

Primus Cadmus cum Thebas conderet, inter Græcos Asylum aperuisse fertur, ad quod fugientes sine discrimine servi aut liberi ab omni pœna tuti erant; post quod in Rhethæo litore Ajacis fuit Asylum, ^a in Sigæo Achillis, quorum exemplo Romulus suum aperuit ad lucum opacum, & vallem inter Capitolium & arcem, ut hac ratione urbem redderet populosam.

^a Dionys. Halic. lib. 2.

^b Ovid. Fa- stor. 3.

^b *Romulus ut saxo lucum circumdedit alto,
Quilibet huc, inquit, confuge, tutus eris.*

Asyla igitur loca sunt, in quibus vel divino numine, vel Principum majestate, homines ab externa vi defendantur. Qui capti bello ad Imperatorum Regumque statuas confugissent, velut ad asylum, nexu solvebantur, & immunes erant. De Dongardo ^c quodam Scotorum rege legimus eum loca omnia Christo sacra per universas Scotiæ regiones, asyla effecisse, & ad ea confugientes, servos fugitivos, liberos, & cuiusvis criminis reos, ne iudicium subire publica cogentur auctoritate, dum illic se continerent, Regio cavisse edicto. Sed quæri hic video, ^a Asyla quæ non modo insidias timentibus, sed quibus vis fontibus etiam majestatis reis patent, toleranda sint. Tiberius sanè Cæsar, ^d cum propter Asylorum privilegia multa facinora magnâ licentiâ admitterentur, eorum immunitates ne impunita essent crimina, abrogavit & inolitum eorum morem antiquavit. Ante eum Augustus Dianæ Ephesiæ templum, ad quod confugientes noxii, mancipio solvebantur, eo privilegio spoliavit, ne immunitas ista facinoribus causam præberet. Et ut ad nostra tempora veniam, scribit Polydorus, ^e Henricum VII. Anglorum Regem cum affinis rebellium insidiis regnum turbaretur, ut improbos coerceret, qui conspiratione non succedente in diversa asyla se recipiebant, asyla destruxisse. Deus ipse opt. max. de Asylis ita statuit ^f: *Si quis per insidias occiderit proximum suum, eum etiam per vim ab altari meo avelles, ut moriatur.* Hisce sanè non obstantibus, si quis existimet casus dari posse, quibus asyla permitti debeant, id tamen sine discrimine fieri non debere concedat, necesse est, ut saltem abusus tollatur ejusmodi immunitatis, ne, quod favore majestatis divinæ vel humanæ introductum est, in ejus odium

^c Boëth. lib. 18.

^d Sueton. in Tiberio.

^e lib. 3. de Javët. c. 12.

^f Exod. 21.

odium convertatur. Asyla eorum causa introducta videntur, qui non sponte deliquerunt, sed vel casu, vel se defendendo. Evasio autem illa erat ad discernendum: nam pœna dignus esset, non autem ut liberaretur à pœna, si per odium vel insidias occidisset. Blasphemi itaq; virginum raptores, homicidæ animi deliberati, sacrilegi, rei majestatis divinæ, sed & humanæ ab hoc privilegio excludendi sunt. Non enim meretur beneficio legis frui, qui contra ejus auctoritatē aliquid committit. § In Gallia solent ad Ecclesias confugientes capi, salvo jure re integrandi, nempe ut post captione cognoscatur, an immunitate Ecclesiæ gaudere possit, quo casu ad Ecclesiā remittitur: & si per sententiā judicatum fuerit, captum eo privilegio indignū videri, retinetur, & observato juris tramite, condēnatur.

gl. 37. fin. de minor. ann. vigintiqu.

CAPUT XIX.

De crebris spectaculis, conviviis, aliisque ludis.

Iudæos reperio, Græcos & Romanos variis, iisque crebris spectaculorum generibus populum undequaque in urbes traxisse. Scribit Josephus ^a Herodem Judæorum Regem, ludos Olympios non satis respondentes suæ celebritati propter inopiam, de suo adjuvisse, constitutis annuis redditibus, quo splendidius & sacrificia fierent & alia quæ ad decorandum tam frequentem conventum pertinerent. Græci adeo ludorum Olympiorum studiosi fuerunt, ut nec excisa quidem à Romanis Corintho omitti sint, sed eorum negotium Sicyoniis commissum. C. Julius Cæsar ^b spectacula gladiatorum, venationes & ludos, pompas atque convivia profusissimis ait Suetonius ^c, sumptibus exhibuit, ut priorum munificentias omnes obliteraret, plebemq; sibi obsequentissimam redderet; Ne sol spectatoribus molestus esset, peripetasmata scælica supra extensa fuerunt; qui panni facti primum ad Barbarorum voluntatem, ab illis ad Romanos & ad ^d muliebres delicias fuerunt importati: Testantur scriptores ^e ad spectacula ab ipso edita tantū undiq; confluisse hominū, ut pleriq; advenæ aut inter vicos, aut inter vias tabernaculis positos manerent, ac sæpe præ turba elisi exanimatiq; sint plurimi, & in his Senatores nonnunq;. Subsellia ita comita

^a Antiqu. lib. 10. c. 9.

^b Pausan. in Corinth.

^c In vita Cæsar.

^d Xiphilin.

^e Sueton.

habuere, ut crocum & vinum per singulos cuneos spargerent, illosq; præcipuis odoribus diluerent, ac picturis exornarent; interdum minio ac Chrysocolla arenam circi sternerent, ita ut Adrianus feratur balsama & crocū per gradus theatri stravisse. Pompejum, ne populum æstus offenderet, etjam aquæ decursum per subsellia duxisse scribunt. Sub Severo certamen mulierum institutum fuisse legimus, in quo tanta hominum convenerat multitudo, ut mirarentur omnes, quomodo solos athletas stadium caperet. Isto in certamine, ut hoc obiter dicam, cum mulieres crudelissimè pugnassent, essentq; ob eam causam, ceteras nobilissimas fœminas convitiis insectata, cautum in posterum, ne qua mulier gladiatorio munere fungeretur. Sub eodem principe propter victorias quas reportaverat, varia edita spectacula, in quibus apri sexaginta Plautiani invicem certaverunt, cæfæq; sunt aliæ permultæ bestiæ, atque inprimis Elephas & Corocota, animal Indicum, Romæ antea nunquam visum. Receptaculum instar navis in theatro ædificatum erat, ad continendas feras quadragintas, eademque simul omnes reddendas; inter quas leonæ erant, ursi, pantheræ, struthiones, Onagri, bissones, (genus boum ferum aspectu) aliq; complura animalia; septingentæ quinetjam aliæ feræ mansuetæque bestiæ, concurrere, & postea confodi visæ sunt; occisis namque singulis diebus centum, pro numero dierum festorum septem septingentæ fuerunt interemptæ. De Trajano quinetjam legimus, eum quo tempore complures legationes à Barbaris, præcipue ab Indis venissent, spectacula edidisse dierum centum viginti trium, in quibus interdum mille cæfæ sint feræ, mansuetæq; bestiæ, interdum ad decem millia, & athletarum totidem inter se concertarint. Apparet ex his non mirum esse si sæpe Romam magnus fieret concursus; tum vel maximè, quod non raro per totam Italiam præcones præcurrerent convocatum quovis ad ludos, quos nec spectasset quisquam, nec spectaturus esset. Verum quicquid sit, rectè Horatius^h:

*Si foret in terris rideret Democritus, seu
Diversum confuga genus, panthera camelo,
Sive elephas albus vulgi converteret ora.*

Spectaret

*Spectaret populum ludis attentius ipsis,
Ut sibi præbente mimo spectacula plura,
Scriptores autem narrare putaret a se
Fabellam surdo. nam quæ pervincere voces
Evaluere sonum, referunt quem nostra theatra?
Garganum mugire putes nemus, aut mare Thuscum.
Tanto cum strepitu ludi spectantur & artes,
Divitiæq; peregrinæ, quibus oblitus actor
Cum stetit in scena concurrat dextera lævæ.
Dixit adhuc aliquid? nil sanè, quid placet ergo
Lana Tarentino violæ imitata veneno?*

Horatio clarius de his spectaculis loquutus Seneca,ⁱ qui nihil in Epist. 7. iis perniciosius reperiri posse existimat: quippe Turba, inquit, omnis utiq; animo gravis & noxia; nec enim quos extulisti mores vnamquam referes nemo non rubiginis aliquid aut imprimit aut nescientibus allinit. Itaq; nihil omnino damnosius quam spectaculis asidere, quando per voluptatem facilius ac proclivius obrepant vitia. Quid me (subjungit) existimas dicere? avarior redeo, ambitiosior, luxuriosior, imò vero crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. Hæc ille. At nonne, inquiet aliquis, conceditur mortalibus quies, ut a lacriores postmodum ad labores redeant; sic enim & somnus homini datus, ut spiritibus resectis ad divina opera habilior vegetiorque reddatur. In negotio vero lusus veluti laborum, condimentum admittitur. Hæc ita se habent, sed de illis ludis intelligenda, unde nihil mali addiscimus, & quæ exiguo durant tempore: spectacula hæc quæ sæpius redibant multosque durabant dies, otii perniciosi plena erant, & plane talia, ut à Seneca describuntur. Otio languescit industria, hebescit ingenium, vitia crescunt, scelera prorumpunt, animi status opprimitur & flagitiorum omnium bellum inexpiabile conciliatur. Sed pergo. Solebant quinetjam Romani missilibus, congiariis & publicis conviviis populum pascere, & in urbem trahere. Sparsa, inquit Tertullianus,^k populo missilia annuum rerum per kin Nerone. omnes dies singula cottidie millia, avium cuiusque generis multiplex penus, tessera frumentariæ vestis, aurum, argentum, gemmæ, margaritæ, tabula picta, mancipia, iumenta, atq; etiam mansueta animalia, novissimè insula agri. De tessera infra dicemus. Congiarium vas

A 3

caupo-

f Dio in Severo.

g Sueton. in Claud.

h lib. 2. Epi- stol. 1.

cauponarium, congi unius capax: inde (docti asserunt) congiarium pro munere seu sportula sumi coepit, quæ dabatur diurni cibi nomine clientibus, comitibus asseclis. Augustus congiarium sæpius dedit tricenos & quadragenos, nonnunquam, singulis quinquagenos & ducentos nummos, & ne parvos quidem pueros prateriit. Nero¹ ut alios prætermittam, plebi congiarium quadragenos nummos dedit. Ad epulas publicas quod attinet, fuerunt illæ non apud Romanos tantum post triumphos, post sacrificia vel spectacula, sed apud Lacedæmones etiam & Athenienses in Prytanæo, Panathenæis & Thesmophoriis usitata. Scribit Xiphilinus M. Antonium Imp. ex Africa domum redeuntem, octo aureos in cœnam viritum dedisse, quantam summam antea nunquam acceperant Romani. Verum de his & aliis, quæ ad magnitudinem Romani spectant, nihil doctius Clarissimi Lipsii scriptis.

CAPUT XX.

De Urbibus quæ æreio student. —

Quemadmodum corpus physicum sine nervis & artibus; sic nec Respub. quæ est corpus civile, sine pecunia consistere potest. Bona enim & pecunias nervos civitatis esse testatur Ulpianus^a. quod idem Mutianus dicere solebat. Et Leo Imp.^b pecuniarum vim Remp. stabilire tradit. Impossibile est, ait Justinianus, ut tribetis non illatis Resp. conservetur. Militares namque copiæ assignato sibi salario, inde percepto, hostibus resistunt, & collatores ab hostium incursionibus truculentiaque vindicant: denique agros atque civitates, à latronum, atque modo incompositam vitam sectantium, vi & irruptionibus, agendis excubiis, defendunt. Ex illis etiam reliquæ cohortes ea quæ ipsis attributa sunt, accipiunt, muri atque urbes instaurantur, & similia in bonum civium fiunt, ut quæ ab illis contribuuntur, partim in ipsos, partim propter ipsos impendatur. Nobis vero præter istarum rerum curam, habere nihil, contingit. Hæc Justinianus. Quare cum Nero^c initio sui principatus omne genus vectigalium populo adimere vellet, prudentiores id (laudata nihilominus principis clementia) vetuerunt, quod dicerent id publicæ obfuturum utilitati. & quamvis rata habita fuerint generaliter omnia, quæ à Sylla bellis civilibus Romæ vel in provinciis gelta fuissent, unum tamen hoc illius sena-

senatusconsultum reprehensum, quo vectigalia populo remittebantur; decretumque, ut quibus ille de capite demisset, pecunias in ærarium referrent. Censuit enim senatus^e id, nec ei quidem permissum, cui omnia concesserat, à populo partarum quaesitarumque rerum, quibus Resp. pace & bello salva est, summas imminuere. Civitati duo à civibus debentur; opera & pecunia: opera versatur in honoribus gerendis, & muncibus publicis obeundis. Pro officio & pietate erga patriam debentur vectigalia, tributa & si quæ sunt aliæ publicæ pensationes, velut ex contractu, pœnæ maleficiorum, quæ ad vindictam criminis constitutæ sunt. Hæ enim non privatis, sed Reipubl. exsolvantur, tamquam contractis maleficiis, cum Rep. contractum sit. Nam & maleficia contrahi dicuntur, Verum duo hic tamquam scopulos vitanda moneo: unum, ut novarum urbium conditores, civibus quos ad se pellicere conantur, primis annis graves non sint, quin potius iis omnis generis tributa & vectigalia remittant, ut majori concursu adveniant, & magnificentius ædificare possint: Alterum ut etiam in urbibus antiquioribus vectigalia, & tributa tam ordinaria quam extraordinaria moderata sint: & extraordinaria cessante necessitate, remittantur, ne, quæ ex lachrimis & gemitu exinani-torum subditorum extorta, ad magistratus voluptates convertantur. Si quæ etiam vectigalia nova ab antecessoribus imposita reperiuntur, ea remittere boni principis signum est. Imp. Pertinax^f vectigalia omnia quæ ad exquirendas pecunias tyranni excogitaverant, penitus remisit. Reddūt nimis istæ exactiones urbes provincialesque desertas, subditos miseros, effectos, desperatosque: unde rebelliones & bella civilia. Nihil aliud ait Cicero, nisi imperata nova tributa audivimus, possessiones omnium venditas, civitatum gemitus, ploratus, monstra quædam non hominis, sed feræ nescio cuius immanis. Hæc idem à me dicuntur, ut Principes ab iis sibi diligenter caveant, qui novas subinde à subditis extorquendæ vel conquirendæ pecuniæ strophas excogitant, quibus quorundam adeo invigilat malitia, ut potius ad opprimendū quam ad relevandum populū nati videantur; quanto satius esset in id summo studio eniti, ut ærarium bonis artibus partū, conservaretur potius, quàm novis tributis augetur?

e Plutarch.

f Heroda.

g In Epist.

Ne

1 Sueton. & Xiphil. in vita Augusti & Neron.

a l. r. par. in causa, de quaest. b Nov. 149. cap. 2.

c Sueton.

d Tacit. lib. 13.

Ne res tandem eò perveniat, quò olim, ut etjam pro umbra vectigal exigatur. *Quis non miretur*, ait Plinius, ^h *arborem umbræ gratia tantum ex alieno petiti am orbe? Platanus hæc est, iam ad Marinos usque perfecta, ac tributarium etiam detinens solum, ut gentes vectigal & pro umbra pendant.* Quod si omnimodo necessitate urgente nova imponenda civibus onera, non frumento, non lignis, non carbonibus, non telæ communi, non denique iis rebus imponenda, quibus pauperes vitam necessario sustinet, & quibus carere non possunt; sed iis potius quæ ad voluptatem & ad luxum parantur: veluti, sericis, aureis, argenteisque telis ac pannis exoticis, gemmis, vinis, aromatibus & aliis, quibus inopes carere possunt, ut Marcus & Commodus rescripseruntⁱ. Porro solebant olim Imperatores, Principes ac populi, qui novas statuebant urbes, præter agros vicinos quos privatis, & præter loca quæ templis, foris, theatrisque constituendis distribuebant, possessiones quoque & agros, pascuaque publica omnibus civibus æque communiter tuendæ & conservandæ Reip. causa assignare, quæ privatis locari consueverant, ut ex eorum canone, ut hodie loquimur, pecuniæ in ærarium publicum cogerebantur. Romulus agrum Romanum in tres partes divisit; quarum unam sacris faciendis; secundam Reipubl. oneribus subeundis; postremam, civibus æqualiter assignavit.

CAPUT XXI.

De urbibus quæ annonæ prudenter curam gerunt.

A Nnonam curare quanti apud Romanos fuerit, vel ex unica divi Aureliani Epistola conjicere licet, qui cum panis Romæ ponderi, unciam unam addidisset de Ægyptio vectigali, ad præfectum annonæ urbis ita scripsit: ^a *Inter cætera quibus Dis faventibus Romanam Remp. iuimus, nihil mihi est magnificentius, quam quod additamento uncia, omne annonarum urbicum genus iuvi, quod ut esset perpetuum, navicularios Niliacos apud Ægyptum novos, & Romæ amnicos posui. Tyberinæ exstruxi ripas: vadum alvei iumentis, effodi: Diis & perennitati vota constitui; almam Cererem consecravi. Nunc tuum est officium, Arabiane incundissime, elaborare ne meæ dispositiones in irritum veniant; neque enim*

^h libr. 12.
Nat. hist.

ⁱ Interd.
par 6. de pu-
lic. vectig.

^a Flau. Vo-
pisc. in Au-
rel.

enim populo Rom. saturo quicquam potest esse lætus. Hæc ille. Parum admodum leges & sanctiones, parum propugnacula, parum milites juverint, si populus inediâ laboret. Populum famelicum non arma, non magistratus, non leges, non pudor coercere valet. Idcirco in omnibus bene constitutis Rebus public. magna cura semper adhibita, ut populus omni genere victus, sed frumento præcipue abundaret: ad quam rem præfecti annonæ creati, quos Veneti hodie *provisores* vocant. Hi suo tempore advehendum frumentum curant, vili pretio, ut eode valore civibus, ubi opus, vendatur: dant operam, ut frumenta locis idoneis posita conserventur; ne ex urbe asportentur, nisi in magna abundantia: hi pretia rebus imponunt, ne ad voluntatem venditorum carè nimis distraherentur: hi denique in Dardanarios animadvertunt, qui annonam in sua horrea avertunt, mensusuras & pondera falsant, legibus constituta pretia excedunt, undique coempta frumenta supprimunt *ad annonæ incendium*, ait Quintilian^o; id est, ut annonæ augeatur pretium, ingravescatque caritas. Erat autem *Annonæ Curatorum* munus olim perquam honorificum. Nam suos habebant apparitores^b, ex ligno vel plumbo, quibus mensura assignata erat, quantum cui libet frumenti, ex publicis horreis dari debebat, distribuebant. L. Minutio^c quod magna cura, fame populum levasset, extra portam Trigeminam, stipe à populo collata, statua posita est. *Si ad hanc mensuram*, inquit Cassiodorus, ^d *consendæ sunt dignitates, ut tanto quis honorabilior habeatur, quanto civis profuisse cognoscitur, is certè debet esse gloriosus, qui ad copiam Rom. Pop. probatur electus.* Tui siquidem studium est, ut sacratissimæ urbi præparetur annonæ, ubiq. redundet panis copia, & tam magnus populus, tamquam una mensa satietur. Per officinas pistorum, ciborumq. discurrens, pensum & munditiam panis exigis, nec vile iudicas esse, unde possit te Roma laudare. Et, ne quod agis, aliquid putetur extremum, carpentum præfecti urbi mixta glorificatione conscendis: tu illi in spectaculis coniunctissimus inveniris, ut plebs, quæ industria tua satias, in sui reverentiâ, te honoratum esse cognoscat. Nam si querela panis, ut assolet, concitetur; tu promissor ubertatis, seditiones civicas, momentanea satisfactio, dissolvit, & per te prospicitur, ne quid à populis conquerentibus excudatur. Non immerito Pompeius fertur copia quantitate provisu usque

^b l. r. C. de
appârit. præ-
fect. anno-
næ, lib. 12.

^c Plin. 24. 5.
Livius 15.

^d lib. 6.

ad rerum pervenisse fastigia, & Magni nomen meruisse. Hæc Cassiodorus. Et paulo post: *Considera, inquit, nunc quod non licet aliquid furari de populo: Nam quod in civitatis damnum committitur, silentio non præteritur. Nescit plebs tacere, quando interdum & hoc loquitur, quod a nemine perpetratur. In fraudulentos distinge gladium, panis pondera æquus examinatur inter de, sollicitius auro pensetur, unde à Quiritibus vivitur; quia gravior est nobis letitia faventis populi Romani, quam copia pretiosissimi metalli.* Ceterum in flagellanda annona nihil fraudulentius, nihil iniquius Monopoliis, cum penes unum tantum alicujus rei, vendendi potestas est; vel si inter mercatores conveniat, ut certa pretii taxatione solum vendant, non minori; vel si inter eos conveniat, ne alterius municipiis incolæ frumentum, vinum, vel talia in urbem deferant, donec illi suum magno pretio vendiderint, qua ratione plebs ab aliis viliori pretio quid emere impeditur. Unus tamen est casus, quo licite annona oneratur; si nempe Resp. magnam frugum quantitatem comparaverit in populi gratiam, quæ tamen tota distrahi non potuit. Nam ne publicum frumentum vetustate corrumpatur, possunt compelli cives ut partem frugum, licet veteratarum emant, ne diligentia; Reip. dispendio sit. Ita enim Valentinianus & Valens caverunt, f ut frumenta vetera primum, deinde nova veneant, &, si forte corrupta sint, ut novarum admittione veterum vitium corrigatur.

CAPUT XXII.

De iis qui diversa oppida in unum contrahunt, vel vicinas urbes diruunt.

Scribit Plutarchus a Theſeum Athenienses sparsim & viciniam habitantes unum in locum coegisse, omnibus Prytanæis dirutis, unum constituisse, unamque urbem, Athenas nimirum. Ipse se populo æquavit, legum custodem belli; arbitrum se fore professus. Diodorus autem Siculus auctor est Eleos diu multis urbibus dispersos in unam deinceps ex omnibus commigrasse, quam tanto concursu amplissimam *Elim* nominarunt, Epaminondas post Leuctricam c victoriam, Arcadibus auctor fuit, ut exiguis illis & minime munitis oppidis, quæ habitabant, deletis, unum in locum commode situm, quem postea habitarunt, convenirent, quæ urbs *Megalopolis*

VOCA-

vocata est. Livius d prolixè historiam Albanorum in urbem Romanam traductorum describit, quæ ex Albæ ruinis adeo crevit, ut civium numerus duplicatus, urbi mons Cælius additus fuerit.

Fecisti patriam diversis gentibus unam;

Profuit invitis, te dominante, capi.

Pragenſes e posterioribus seculis, ut uniti potentiores essent, duas in unam civitatem conjungere, fossas cōplanavere, portas referavere, & sic urbem duplo majorem potentiorumque reddidere. Helvetii ante istos, oppidis suis duodecim incensis, iter capiebant per Romanorum provinciam, sicut olim Cimbri & Teutones, f quibus nec cedere eos apparebat, & numero erant usque ad trecenta millia capitum, ex quibus arma ferebant ad centum nonaginta millia, ut urbes g aliquas in meliori solo statuerent, vel auferent; quas magnas futuras fuisse non dubium est, nisi Cæsar impedisset illorum conatus. Adelbertus cognomento *Vrsus*, Orientalis Sclavoniæ dominus, profligatis oppressisque Sclavorum contumacibus, ad Avelam Albimque degentibus, Hollandos, Flandros ac Rheni accolas substituit, quibus urbes & oppida incolenda dedit: horum concursu Brandeburgicus & Havelbergensis Episcopatus h plurimum acceperunt incrementi: templorum præterea, decimarumque numerus inde in immensum excrevit. Florentini Fesulas, quas aperta vi capere nunquam potuerant, anno MDX. per inducias occuparunt, i atque oppido everſo cives omnes Florentiam traduxerant, k & junctis opibus, ex duabus urbibus unam fecerunt; idque haud dubium Florentinæ urbis, quæ post id maxime floruit, initium potentia fuit. Pari ratione ex cineribus Augustæ Rauracorum, Basilea (obscurum tunc oppidum) aucta est.

CAPUT XXIII.

De Urbium legibus & Politia.

Civitatem octo partibus constare philosophi docent: a Primam attribuunt matrimonio, ex quibus liberi homines nascuntur, & sine quibus civitas consistere nequit: secundam agricolis, à quibus alimenta parantur: tertiam mechanicis sine quibus civitas non est sufficiens: b quartam fo-

d lib 1. de cad. 1.

e Dubran. lib. 31.

f Cæſ. in Comm.

g Oroſius.

h Helmol. in Sclavorum Chronic. c. 89.

i Machiavell. in histor. k Sigon. 8. Reg. Ital.

a Aristot. 2. Polit.

b Idem 4. & 7. Politic.

f I. 1. C. de cond. in publ. horr. lib. 11.

a in vita Theſei.

b lib. 11.

c Pauſ. in Bæot.

circa mercaturam & numulariam artem versatur, unde pecuniam trahimus ad usum cottidianū & ad bellum: quintam mercenariis, qui mercede conducti opera civitati, civibusque necessaria, atque utilia præstant: sextam armis & militibus, quibus magistratui obedire cōpellimur, & externa propulsamus: septimam & præcipuam cultui divino: octavam & summè necessariam, Magistratibus: nam sine politeia & legibus nulla civitas consistere potest. Hactenus satis, ut opinor de septem prioribus capitibus, licet alio ordine diximus. Restaret jam ut de postremo, nempe de magistratibus & legibus, aliquid diceremus, nisi id peculiarem requireret tractatum, quo variæ regendarum urbium, formæ exponerentur, & cuique formæ leges accommodarentur, quod nostri nunc non est instituti, quum urbem legibus bene formatam præsupponamus, & cæteras hic tantummodo ejus magnitudinis causas investigemus. Nihilominus ne rem tantam sicco transisse pede videamur, nonnulla addemus, quæ magistratibus sequenda vel vitanda. Cum itaque civitates vel unius regantur nutu vel paucorum, vel plurium, id est, cum earum imperium vel penes principem sit, vel optimates, vel populū; sciendum est, primum caput esse, Nolle speciem Reip. quam quis curandam suscepit. Ineptū esset in Regno leges Aristocraticas vel Democraticas observare, vel contra. Non minus quam si quis magno colosso pygmæi, vel pumilioni caput ingentis Polyphemi aptare vellet. Aliter cum iis qui servituti assueti, & aliter cum libero populo agendum. Si urbs, quam fingimus, sub unius sit imperio, ea ego Reptori tenenda censeo, quæ in Principe meo docui. Si status sit popularis, ad libertatem respiciendum: libertatis pars in eo consistit, ut pervices imperent & pareant. Est igitur populare, sumere ad magistratus omnes ex omnibus, ac præesse omnes, unicuique & diversa ratione unum omnibus: Populare est, officia illa quæ peritiam nullam requirunt aut artē, sorte interdum distribuere: populare est, ne magistratus, nec sæpe nimis, nec diu nimis ab eodem geratur: populare est, judicare omnes de omnibus, vel ex omnibus, vel de plurimis & maximis & præcipuis: populare est, ut populus superioribus omnibus comitiis consiliis, interfit, & de iis sententiam ferat: populare denique

que est, diligenter cavere, ne quis inter eos emineat, aut populo nimitū placere studeat; quæ ratio Ostracismi olim fuit apud Athenienses. Porro in Aristocratico statu, illud summè cavendum, ne ex optimatibus aliquis, vel etiam ex plebe, imperandi avidius emergat, qui plebem in optimates armet, ac se ducem profiteatur; quod facile fit, si plebs & tenuiores sese vel in tolerandis oneribus & tributis confectos, vel æris alieni magnitudine oppressos, vel agrum & totam regionem in paucorum possessionem transisse querantur; aut magistratus & honores maximi, fœdissimis & turpissimis hominibus tribuatur; virtute præditi autem vel bene de Repub. meriti excludantur; quare ad inflammandam plebem nihil fortius & validius. Aristocratice finis paucorum plerumque divitiæ: Nam divitiis stat, divitiis custodes alit, sumptusque ceteros necessarios facit, quo populo fidere non cogatur; ut commune hoc sit ei cum tyrannide, subditis non fidere, arma eis adimere, plebem conculcare, ex urbe pellere, & civitatem non raro habitatoribus vacuam reddere. Populi vero finis est sæpissime nobilitatem temnere, vexare, clam evertere, & palam in exsilium mittere, tamquam adversarios libertatis & plebis hostes. Qua in re prudente rectoris opus est, qui æquo jure, utramque factionem retineat, & in primis in otiosos diligenter animadvertat, qui Reip. perniciosi sunt; bonorum enim industriæ invident, aliena appetunt, & rebus semper novandis student. Audio Antverpiæ censors constitutos, qui in otiosos animadvertant, eosque vel ad opificium aliquod cogat, cui rei variæ destinata domus, vel urbe pellant, ut sic cives & advenæ à turpi otio, ad honestas artes & Reip. utiles vocentur; quare vix quicquam urbibus utilius excogitari potest. Id institutum ab Ægyptiis tractum videtur; apud quos legem fuisse ajunt, qua singuli cives nomina sua magistratui dare cogebantur, & simul indicare, quo genere vitæ uterentur. Qui vel mentiri, vel otiosam degere vitam deprehenderetur, severe castigabatur.

^b Diodor.
Sicul.

CAPUT ULTIMUM.

De urbibus nonnullis quæ ad summam magnitudinem pervenerunt.

ATque hæc quidem ea sunt, quæ de causis magnitudinis urbium, hoc tempore in mentem mihi venerunt. Restat ut coronidis loco, urbes nonnullas describam, quæ structuræ amplitudine, ædificiorum magnificentia, populifrequentia, mercaturæ ubertate, diversarum gentium concursu, præ ceteris admirabiles maximè fuerunt, vel sunt. Atque ut à Ninive Assyriorum metropoli principium ducam: tantæ eam amplitudinis fuisse scribunt, ut area tantum quadraginta & octoginta stadia habuerit, ^a mœnia centum pedum altitudinem, adeoq; ampla, ut latitudinem ternis plaustris æquam darent: in mœnibus turres mille & quingentæ, quarum altitudo ducentorum pedum: *Tetrapolis* ideo dicta, quod in quatuor partes divideretur, Ninum, Resenam, Forum & Calem. Babylon Chaldaicarum gentium caput, in campo jacens sexaginta passuum millia amplexa, muris ducenos pedes altis fuit, quinquagenos latis, in singulos pedes ternis digitis mensura ampliore, ^b quam nostra, mirabili opere constructa; interfluo Euphrate. Ferunt ei plebis urbanæ ^c d. c. millia esse: agrum habere totius orbis fertilissimum. ejus olim vastitatem hoc probat argumento Aristoteles, ^c quod captam quandoq; ab hostibus, tertio demum die, vix persenserint, qui in ultima habitabant parte. Memphis a quam hodie *Cairum* vocant, vasto ambitu, tres ingentes urbes complectitur, atque ad triginta millia domorum habet, ita ut de hac urbe scribant eam Lutetiam Parisiorum magnitudine quinquies superare. peste grassante, mortui ibi sæpe ad viginti millia hominum uno die. In longitudinem sex milliarium Italicorum secundum Nilum protenditur. Latitudinem decem stadiorum statuunt. Romam ^e autem, scriptores urbium dominam & reginam non sunt veriti, immo totius orbis caput appellare:

^f *Omnia Romanæ cedant miracula terræ,
Natura hic posuit quicquid ubiq; fuit.*

Regionibus ^{xiv.} olim dividebatur, portas suburbanas & urbis in univèrsam ^{xxiv.} fuisse refert Plinius: Livius autem ^{xxxvii.} ponit imperio florente: turres circa urbem visebantur ^{dccxxxiv.} nunc turres ^{ccclxv.} portæ ^{xx.} supersunt. Sub Vespasiano urbis ambitus fuit ^{xiii.} milliùm & ^{cc.} passuum, septem complexus montes

^a Gen. 10.
Diod. 3.
Gros. 3.

^b Plin. 6. 26.

^c Polit. 9.

^d Bellon. ob
servat. lib.

^e Andreas
Fulvius.
Blondus.

^f Propert. 3.
eleg. 21.

montes. Non desunt qui *Romam totius orbis compendium* dixere, in qua omnes civitates intueri liceat. Romæ æmula Carthago & armis, splendore, fortitudine, dignitate; ^{xxii.} millia passuum complectebatur, & tota fere mari & lacubus cingebatur. Illic omnia publicorum officiorum instrumenta, illic artium liberalium scholæ, illic philosophorum officinæ, cuncta deniq; vel linguarum gymnasia vel morum: illic copiæ militares & regetes militiam, illic honor proconsularis; illic deniq; omnia, ut quæ totius Libyæ insularum domina erat. Non minora de Lutetia dici possunt: Templâ habet ^{lxviii.} Monasteria ^{xxiv.} Xenodochia ^{ix.} Sacella ^{xiv.} Portas ^{xiv.} Pontes ^{v.} Suburbia ^{x.} tantumq; concursum, ut sæpe quinquies centena millia hominum numerata & sint, & sint amplius. Huc Londinum & Olisipo referri possunt, urbes maximæ & amplissimæ, quæ cum quibusvis, hominum numero, ædificiorum magnificentia, templorum copia, mercimoniis & amplitudine certare audeant. Quid de urbe Venetiari dicâ, Italiæ totius ornamento, quæ in mediis aquis confidet: quot in ea tepla, quot monasteria, quot magnificentissima ædificia, quot hominum millia, in ea recesere posse: ut non immerito hoc de tâta urbe Epigramma circûferatur?

*Viderat Hadriacis Venetam Neptunus in undis
Stare urbem, & toto ponere iura mari:
Nunc mihi Tarpeias, quantumvis Iupiter arces
Obiice, & illa tui mœnia Martis, ait:
Si pelago Tybrin præfers, urbem aspice utrang;
Illam homines dices, hanc posuisse Deos.*

De Hispali Bæticiæ provinciæ urbe, ^h scribunt eam ambitu magnam, visu pulchram, forma rotundam, templis celebrem, Sacerdotib. exultam, multis equitibus nobilem, civibus plenam, domibus insignem, hortis & fontibus amœnam, mercimoniis divitem, artibus mechanicis adornatam: quid multis? dignam plane illo proverbio; *Hominibus quos Deus amat, Hispali domum largitur & victum; Sevilla* vulgo vocatur. Verum habemus nos in Germania, Gallia, Italia, quicquid Hispani scribât, urbes & ampliores & magnificentiores, & amœniores & populosiores; quarum nonnullas nominabo; nam eas describere nimis foret prolixum: Antverpiam, Amstelrodamum,

^g Sigon. lib.
12. Imper.
Occident.

^h Marin. 19.
rerum Hisp.
span.

Bruxel-

Bruxellas, Magdeburgum, Augustam Vindelicorum, Noricū,
 Uratislaviā, Monacum, Argentinam, Basileam, Florentiam,
 Genuam, Mediolanum, Neapolim, Lugdunum, Rothomagū,
 Tholosam, ut alias innumeras omittam, quas à multis dilige-
 ter descriptas invenies. Unam subjungam Chinæⁱ metropo-
 lim, & finem faciam; *Quinsai* vocant: de qua plane incredibilia
 scribunt. Ajunt enim ambitu centum milliaria continere; pō-
 tes habere duodecies mille, eosq; tam altos, ut magnæ naves
 erecto malo transeant; Lacum intra mœnia triginta circuitu
 milliaria comprehendere; in medio lacu duas insulas; plateas
 omnes urbis, lapidibus stratas esse: tria in urbe millia therma-
 rum, familias ad sexcenties mille; in quolibet ponte perpetuo
 excubias agere decem custodes, Palatium regium decem
 ambitu suo milliaria complecti. Sed & alia quam
 plurima de hac urbe scribuntur,
 quæ fidem su-
 perant.

i lib. de Chi-
 na. & Paul.
 Ven. libr. 3.

F I N I S.

Errata. Fol. 1. lin. 15. lege PORSENNÆ. lin. 2. lege Hetruscorum. fol. 25. lin.
 1. & fol. 53. lin. 12. lege Septimio. fol. 26. De mirandis Pontium struct. fol. 36. lin. 27.
 lege aut. fol. 37. lin. 4. lege & aggerem. fol. 38. lin. 10. lege Tiberius. fol. 55. lin. 19.
 lege respectare lin. 14. lege præpotentis.

